له خەوما

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

جەمیل صائب

لە خەوما

چیرۆکێکی کۆنی کوردییە لە دەوری شێخ مەحموود ئەدوێ

پێشکەشکردن و لێکۆڵینەوەی

جەمال بابان

ناوی کتێب: لە خەوما
نووسینی: جەمیل صائب
پێشکەشکردن و لێکۆڵینەوەی: جەمال بابان
بڵاوکراوەی ئاراس – ژمارە: ٦٨٦
پیت لێدان: بۆکان نووری
هەڵەگری: بەدران ئەحمەد حەبیب
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە : سەنگەر عەبدولقادر عوسمان
بەرگ: مەریەم موتەقییان
چاپی دووەم، هەولێر – ٢٠٠٨
لە کتێبخانەی گشتیی هەولێر ژمارە (١٣٨٢)ی ساڵی ٢٠٠٧ی دراوەتێ

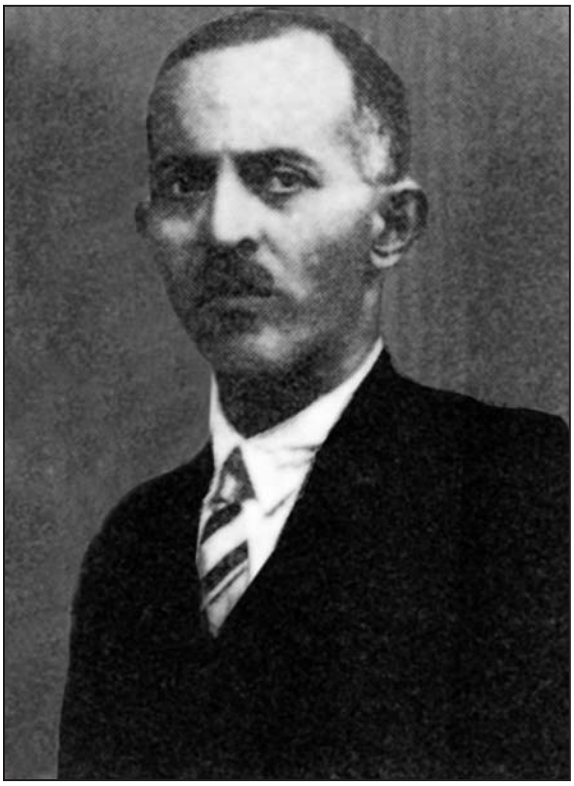

جەمیل صائب

پێشەکی
بنەماڵەی صائب

کاکینە کێیە؟

کاکینە جەمیل صائب کوڕی مەلا ئەحمەدی (صائب)[١] کوڕی مەلا قادری قەرەداغی کوڕی مەلا حەسەنە[٢]. لە ڕۆژی ١٦ی مانگی ئابی ساڵی ١٨٨٧دا لە شاری سلێمانی هاتووەتە دنیاوە. بەمنداڵی لە حوجرەی مەلا ئامینە[٣] قورئان و فارسیی خوێندووە. دوای ئەوە لە هەڵەبجە کە باوکی بەقازییەتی لەوێ بووە، لە حوجرەی مەلا ئەحمەدی تەکیەیی (سمایلنامە، ئەیشودەی شێخ مارفی نۆدێ، یۆسف و زولێخا و گولستانی شێخی سەعدی)ی خوێندووە. دوای ئەوە کە هاتوونەتە سلێمانی، دیسان لە

(١) (صائب) لەقەبێکە مەلا ئەحمەدی باوکی لە زەمانی عوسمانییەکاندا بۆ خۆی هەڵبژاردووە.

(٢) ئەم مەلا حەسەنە، هەندێك دەڵێن لە بنچینەدا خەڵکی دێی سەوسێنانی سەر بەناحیەی قەرەداغە.

(٣) مەلا ئامینە کوێرێکی خوێندەواری بەزەبر و توانای ئەوسا بووە، حوجرەی هەبووە، هیچ کاتێك لە (٣٠) منداڵ کەمتری لانەبووە.

حوجرەی مەلا عەزیزی زلّزلّەیی کتێبی فارسیی خوێندووە، ئینجا دەستی کردووە بەمەشقی خەتی درشتە، چونکە لەو کات و سەردەمەدا، منداڵ لە حوجرە قورئان و کتێبی فارسیی بە(متن)ەوە خوێندووە، کە نەختێك گەورە بوو ئەو کتێبانەی بەمەعناوە خوێندووە و لە دواییدا دەستی کردووە بەخەتی ڕێحانی، دوای ئەوەش مەشقی خەتی وردە.

جەمیل صائب دوای حوجرە چووەتە قوتابخانەی سەرەتایی کە ئەوسا هەر یەکێك هەبوو لە سلێمانی و هەمووی سێ پۆل بوو. دوای ئەوە باوکی بوو بەقازیی (قەڵادزە) ئەمیش لە گەڵیدا چوو، بەڵام لەبەر ئەوەی هیچ جۆرە حوجرە و قوتابخانەیەك لەوێ نەبوو، ساڵ و نیوێك دانیشت تا گەڕانەوە سلێمانی، ئەوسا لە مزگەوتەکەی هەمزاغای باپیری پیرەمێرد[٤] دەستی کردەوە بەخوێندن، لەم کاتەدا تووشی نەخۆشییەکی قورس بوو، ئەوەندە کاری لێ کرد، تادوا ڕۆژی ژیانی شەقڵەکەی پێوە دیاربوو[٥]، بەڵام ئەم پیاوە هەر کۆڵی نەدا، دیسان دەستی کردەوە بەخوێندنەوەی کتێبی فارسی و تورکی، تا باوکی کۆچی دوایی کرد، ئەوسا بەناچاری چووە ژێر باری فەرمانی میرییەوە و بوو بەکاتبی (وێرگو – باج) لە سلێمانی، تا عوسمانییەکان وڵاتیان بەجێ هێشت و ئینگلیزەکان دەستیان بەسەر کاروباری عێراقدا گرت. ئەوسا ئەمیش چووە دائیرەی (خەزێنە) کە حیساباتی ئێستایە و بوو بەکاتب.

لە ساڵەکانی ١٩١٩ و ١٩٢٠دا کە ڕۆژنامەی پێشکەوتن لە سلێمانی دەردەچوو و نووسینی کوردیی بڵاودەکردەوە، ئەمیش لە نووسینەکانیدا بەشدار دەبوو وەك لەمەودوا باسی دەکەین. لە ساڵی ١٩٢٤دا دوای ئاوابوونی حوکمی شێخ مەحموودی (حەفید) کە دەزگای میری لە سلێمانی دانرایەوە، ڕۆژنامەی (ژیانەوە) دەرچوو کە ئەم سەرنووسەری بوو، بەڵام لە دواییدا

(٤) شاعیری بەناوبانگ حاجی تۆفیق، کە ئەبێت بەخاڵی جەمیل صائب.

(٥) ئەوەبوو، تۆزێك بۆی ئەلەنگی.

لەبەر كاروباری میری وازی لە ڕۆژنامەكە هێنا، ئیتر لە (خەزێنە)دا مایەوە و ئەو كارگێڕی بوو، تا لە ساڵی ١٩٤٩دا خانەنشین كرا، دوای ئەوەش بەینێك بووەوە بەسەرنووسەری ڕۆژنامەی (ژین) كە هی پیرەمێردی خاڵی بوو، تا لە پایزی ساڵی ١٩٥١دا تووشی نەخۆشییەكی قورس بوو، هێنایەنە بەغدا، لە پاش ڕۆژێك واتا لە ١٣ی مانگی تشرینی یەكەمی ساڵی ١٩٥١دا فەرمانی یەزدانی بەجێ هێنا و تەرمەكەیان بردەوە سلێمانی، لەسەر تەوقەسەری گردەكەی (مامەیارە) لە تەنیشت پیرەمێردەوە نێژرا.

كاكینە دوای خۆی شەش كوڕ و دوو كچی بەجێ هێشت:

١– حەمە عەلی: كە سێ ساڵ لەمەوبەر* لە شاری بۆمبای لە هیندستان بەدەستێكی چەپەڵ كوژرا دوای ئەوەی گەیشتە پلەی (باڵیۆز - سەفیر).

٢– فەوزی: ئەفسەر بوو. لە دوایدا چووە (ئیدارە)وە و گەیشتە پلەی (متصرف). ئێستا (متقاعد)ە.

٣– نەوزاد لە حقوق دەرچووە و ئێستا فەرمانبەرە.

٤– ئازاد: لە كشتوكاڵدا لە دەرەوە خوێندوویەتی و ئێستا فەرمانبەرە.

٥– بەهزاد: فرۆكەوانە لە سوپادا.

٦– شەهزاد: (پشتیوان - محامی)یە.

٧– نەسرین: كچی گەورەیەتی و شووی كردووە.

٨– ڕۆناك: مامۆستای قوتابخانەیە و شووی كردووە.

ئەم منداڵانەش بەری سێ ژنن، حەمە عەلی و فەوزی دایكیان یەكە، نەسرینیش دایكی جیایە، منداڵەكانی تریش دایكیان یەكە كە حەپسەخانە و لە بنەماڵەی عیرفانە لە سلێمانی.

نازناوی جەمیل صائب (كاكینە)یە، كە ئەمەش حاجی تۆفیقی خاڵی لە ئەنجامی خۆشەویستیدا بەسەریا بڕیبوو كە بەواتای كاكی ئێمە دێت.

* ئەم نووسینە لە ساڵی ١٩٧٥دا نووسراوە. دەزگای ئاراس

کەی دەست کرا بەکوردی نووسین؟

لە ساڵی ١٩٢٠دا و لە زەمانی میجەرسۆندا، لە ڕێگای ڕۆژنامەی پێشکەوتنەوە کە ئەوسا لە سلێمانی دەردەچوو، داوا لەو کەسانە کرا کە حەز لە نووسین دەکەن، بەکوردی لە بابەت سیاسەت و فەلسەفە و ئامۆژگاری و باسی کشتوکاڵ و سەفەرنامە و حکایەت و سەرگوزەشتی ترەوە بنووسن و بۆیان بنێرن. سێ پاداشت دانرا، بۆ یەکەم (٥٠) روپیە و بۆ دووهەم (٣٥) بۆ سێهەم (٢٥) روپیە. ماوەی دوازدە ڕۆژ دانرا بۆ پێشکەشکردنی نووسینەکان. لە دواییدا لە ناو یازدە نووسراودا ئەم سیانە هەڵبژێردران و خاوەنەکانیان پاداشتیان وەرگرت:

یەکەم: جوت و گا شتێکی چاکە، نووسینی م. نوری واتا محەمەد نوری یاخود شاعیری بەناوبانگ شێخ نوری شێخ صالح.

دووهەم: بۆچڕووك، نووسینی زەکی صائب کە مستەفا صائبە و لە شوێنی خۆیدا باسی کراوە.

سێهەم: ڕۆژەوەبوونێك، نووسینی محەمەد جەمیل کە جەمیل صائبە.

هەرچەندە ئەم ڕۆژەوەبوونە نووسینێکی سادەیە و لە کۆتاییەکەیدا هەندێك (تناقضات) و شتی ساویلکە دەخاتە پێش چاو، بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا وەك یەکەم نووسینی کوردی و لەو زەمانەدا شتێکی بەنرخە بۆ ئەمڕۆ، لەبەر ئەوە ئەمیشمان لە کۆتاییی ئەم کتێبەدا بڵاوکردەوە.

بنەماڵەی صائب(٦)

ئەم خانەوادەیە جگە لە (کاکینە) و کوڕەکانی کە باسمان کردن گەلێك پیاوی لێهاتووی کەیان تیا هەڵکەوتووە، کە هەموو لە مەیدانی نووسین و شیعر و هونەردا دەستی باڵایان هەبووە وەك:

(٦) سەیری گۆڤاری (ڕۆژی کوردستان) ژمارە ٢٨ – ٢٩ی تەمموزی ١٩٧٥ بکە، کە نووسینێکی بەعەرەبی بەقەڵەمی جەمال بابان لەسەر عارف صائب و بنەماڵەی صائب تێدایە.

مەلا ئەحمەدی صائب[٧]

باوكی جەمیل صائبە. لە سلێمانی ساڵی ١٢٧٠(ك) هاتووەتە دنیاوە. لە زانستدا پایە بەرز، جگە لەوەی دەستێكی باڵای لە ئەدەبی فارسی و توركیدا هەبووە و دیوانی شیعری بەهەردوو زمانەكە هەیە.

مەلا ڕەئووف صائب

لە ساڵی ١٨٧٥دا لە سلێمانی هاتووەتە دنیاوە و لە ساڵی ١٩٢٠دا لە تەمەنی (٤٥) ساڵیدا فەرمانی خوای بەجێ هێناوە. كوڕە گەورەی مەلا ئەحمەدی صائب و برای جەمیل صائب بوو. بوو بەقازیی چوارتا. ئەمیش شاعیر بوو.

عارف صائب

برای جەمیل صائبە. ساڵی ١٨٩٢ لە سلێمانی هاتووەتە دنیاوە. قورئان و ئەدەبی فارسی و خۆشنووسیی لە حوجرەدا لە سلێمانی خوێندووە. لە (موصل)یش داخلی دەورەی ئاینی بووە. لە دوایدا لەگەڵ سوپای عوسمانی بەروتبەی (بلووك ئەمینی ـ ئەمین سریە) نێردراوە بۆ (ورمێ و مەراغە و خۆی و سەڵماس)، لەو غەریبایەتییەوە شیعری لەسەر دووری و كەساسی و ژیانی پڕ مەینەتیی سوپای عوسمانی و شەڕ ڕێك دەخست و دەینارد بۆ سلێمانی، تاكو شەڕ كۆتاییی هات ئەوسا خۆشی گەڕایەوە. لە كاتی فەرمانڕەواییی شێخ مەحموودا عارف صائب یەكێك بوو لە گەنجە تێگەیشتووە پێشكەوتنخوازەكان، بۆیە شێخ كردی بەسكرتێری تایبەتی خۆی. هەر لەم كاتەشدا بوو نووسین و شیعر و قسەی خۆشی لە ڕۆژنامەشدا بڵاو دەكردەوە. بەڵام بەداخەوە زۆربەی شیعرەكانی فەوتاون چونكە كەمێكیان نەبێت ئەوانی تری نەنووسیبووەوە. ئەمیش هەر

(٧) سەیری بەرگی یەكەمی (مشاهیر الكرد)ی ئەمین زەكی بەگ بكە.

بەدەستێکی چەپەڵ لە کاتی دەستڕۆیشتنی شێخ مەحموودی (حەفید)دا، لە دێی (قەرەچەتان) شەوی ١٦ی مانگی مایسی ساڵی **١٩٢٣** کوژرا و هەر لەوێش شاردرایەوە.

نموونەی شیعری لە بابەت (معارف)ەوە:

موحیطی عالەمی ئیمکان ئەڵێی گوڵزاری عیرفانە
لە ساحەی فەن و صەنعەتدا بەتەنها کوردە حەیرانە

هەموو شارێ ترقیی کرد و رەونەق پەخشی ئافاقە
سلێمانی غوبار ئالوودە، تا بێ ڕوو لە نوقسانە

لە ئەخلاق و لە ئەفکاردا دەرسی حیرەت بووین
نموونەی نەگبەتین ئەمڕۆ وەتەنمان بۆیە وێرانە

لە عیلم و فەن و صەنعەتدا بەجێ ماوین و داماوین
وەتەن وێران و من گریان، خودایە وەختی ئیحسانە

دڵم نایە دوعای مەحوی بکەم چونکە سلێمانی
بەنیسبەت یادگاری خالصی ئەولادی بابانە

٢٢ نیسان ١٣٣٢

بەڵام ئەو پارچە شیعرەی کە لە (جەبهە)وە ناردوویەتی لە ئێران کە بەعەسکەری عوسمانی چووە و باسی مەینەتی و کوێرەوەریی خۆی ئەکات بەدەست ناهەمواریی شەڕەوە، بەجۆرێکە شان دەدا لە شانی شیعرەکەی مەلا حەمدوون کە باسی سەفەر بەلك دەكات.

عارف صائب ئەڵێت:

ئاوارەیی خاکی وەتەن سەیر و سەفا خۆم
پامالّی غەم و غوربەت و سەد دەرد و بەڵا خۆم

بێ یار و دیار، وەحشی و مەجنونی بیابان
مەهجووری سەفای مەجلیسی ئەربابی وەفا خۆم

سەرگـەشتەیی سەحرایی خۆی و ساحەیی سەڵماس
ریسوایی عـەجەم، مەسخـەرەیی شـاهـ و گەدا خۆم

ئـەم تـالعە نـەحـسـە مـنـی خـستۆتـە فـەلاکـەت
ئـاشوفـتەیـی دەسـتی ستەمـی بەختی سیا خـۆم

کـەوتـوومـەتـە نـاو تاقـمێ جـەندرمە، خـوا مـەرگ
دوچاری هـەزار دەردی سـەری و قەهر و سزا خۆم

سـوورڕدانە، عـەرەق خـواردنـە، کۆرێـکـە، مـەپـرسـە
سەرسامی هـەزار هـەلهەلەو و ڕەقس و سـەما خۆم

ڕۆژێك خەبەری حـەرب و دەمـێك مژدەیی سوڵـحە
ئوفتادە لەنـاو دەغدەغـەیی خـەوف و رەجـا خـۆم

بێ مـەسکەن و بێ چـادر و یـاغـمورلـغ و یـاتـاغ
عـوریـان و پـەرێشان بەمـەسـەل گورگی چیا خۆم

بـاران و قـوڕ و وەحشەت و سـەرمـایـە بـەهـەر جـا
پـامـاڵـی دەسـتی شیدەتـی بەفـر و ڕەشـەبـا خـۆم

دوو مـانگ دەبێ نەمدیوە سەفـای بـەزمی پلاولـغ
دەرنـاچـێ لـە دڵ هـەر بـەئـومـێد و بـەتـەمـا خـۆم

برسی و ڕەشوڕووت، چڵکن و بـێ پـارە و تـووتـن
حەسـرەتکەشی دوو قوم جگەرە و پیاڵەیە چا خۆم

وا دام دوریوە پـینـە لـەسـەر چـاکـەت و شـەڵوار
گۆڕاوە سـەر و سـوورەتـی مـن وەك جـلـەگـا خـۆم

نـابـینـی تـەراوەت لـە ڕەگـی عـومـر و حـەیـاتـم
ئەلحەق وەکو تووی قۆجە بەبێ بەرگ و نەوا خۆم

کـافـر بـەزەیـیـی دێتەوە بـەم حـاڵـە پـەشـێوە
وا دەربـەدەر و قـوڕبـەسـەر و تـووشی سزا خـۆم

توکـی سەر و ڕیشم لە غەمـا بۆز و درێژ بـوو
بـەم وەزعـیـەتی ڕیشەوە وەك خـواجـە حـەنا خـۆم
بـــۆ شـــاری ســـلێـمانییە فەریاد و فوغـــانم
دایـم لـە خـەیـاڵ و غـەم و تـەبدیـلی هـەوا خـۆم
بێ شوبهە لەبەر دەرد و غەم و قەهر و مەرارەت
مـەحرومی سـەوابی شـەرەف و خـێر و دوعـا خـۆم
بێ تاقەت و بێ ویسعەت و حەیران و پەرێشان
هـەر مونتـەزیری لوتفی نەبی و فـەیزی خـودا خـۆم
شـیـعرم وەکـو تـەبـعم کـە پـەرێشان و خـراپـە
مەحجووب و سەر ئەفگەندەیی جەمعی شوهەدا خۆم
(عارف) ئەسەری مەرحەمەت و لوتفی خودایـە
بـۆ مـەنـفـەعـەتی دیـن و وەتـەن جـان بـەفیدا خۆم

مستەفا صائب

برای جەمیل صائبە. لە ٢٥ی مانگی ئابی ساڵی ١٩٠٤دا لە شاری کفری هاتووەتە دنیاوە، چونکە ئەوساکە باوکی لە کفری قازی بووە. کە هاتووەتە سلێمانی چووەتە قوتابخانەی ئەوساکە کە بەتورکی بووە، لە زەمانی ئینگلیزەکانیشدا هەر خوێندوویەتی، بەڵام لەبەرئەوەی ئەوسا تاکو پۆلی شەش زیاتر لە سلێمانیدا نەبووە، ناچار دەستی لە خوێندن هەڵگرتووە. لە ساڵی ١٩٢١دا لەگەڵ هادی صائبی برای کە مدیری ماڵ بووە لە هەڵەبجە، چووەتە ئەوێ و لەوێ بووە بەهاوڕێی عەبدوڵڵا بەگی گۆران و هەندێك لاوی خوێن گەرمی تر، بەدڵ هەوڵیان داوە بۆ پێشکەوتنی میللەت و وڵات، دوای ئەوە بۆ تەواوکردنی خوێندن لەگەڵ گۆران و عەبدولواحید نوری بەکاروان چوون بۆ کەرکووك. لەوێ لەگەڵ قوتابیانی تری کورد کە لە هەولێر و کۆیە و کفرییەوە هاتبوونە ئەوێ کۆششی تەواویان کردووە لە خوێندن و نیشتمانپەروەریدا لە ساڵی ١٩٢٣دا چووەتە بەغدا بۆ قوتابخانەی

هەندەسە، لەو ماوەیەدا لەگەڵ چەند گەنجێکی کەدا لەوانەی بەغدا (کۆمەڵی لاوان)یان[8] پێك هێنا واتا (لاوانی کورد) کە ئەم سکرتێری کۆمەڵەکە بوو. ئەم کۆمەڵەیە گەلێك ئیشی دڵسۆزانەی کرد. لە پشووی هاوینیشدا کە دەچووەوە بۆ سلێمانی لە قوتابخانەکەدا دەرسی دەوتەوە، بەتایبەتی کە (زانستی) کرایەوە، مامۆستا صائب مەردانە چووە پێشەوە بۆ یارمەتی و کۆشش لەگەڵ قوتابییەکاندا. لە ساڵی ١٩٢٦دا کە قوتابخانەی تەواوکرد گەڕایەوە وڵات بوو بەموهەندیس لە دائیرەی ئەشغال، هەر لەم کاتەدا بوو لەگەڵ چەند هاوڕێیەکدا کۆمەڵەی (زەردەشت)یان[9] پێکەوە نا کە هەر ئەم (معتمد)ی بوو. لە ئەندامەکانی ئەم کۆمەڵە شێخ مەحموودی حەفید و شێخ سەلامی شاعیر و عەبدولواحید نووری و شەوکەتی عەزمی بابان و هەندێکی تر بوون، لە ساڵی ١٩٢٨دا کە ئینگلیزەکان ویستیان شێخ مەحموود لە دژی حکوومەت ڕاست کەنەوە، کۆمەڵە شێخ مەحموودی تێ گەیاند کە ئەمە هیچ سوودێکی تیا نییە، تەنیا بۆ ئینگلیزەکان نەبێت، ئەویش لە شوێنی خۆی نەجوڵا. دوای ئەوە لەسەر ئیشکردن و سیاسەت مستەفا صائب گوێزرایەوە بۆ ڕەواندز، دوای ئەویێ بۆ موسڵ، لە دواییدا بۆ بەسرە و لە ساڵی ١٩٣٠دا بۆ حیللە و لەوێوە بۆ بەغدا.

لەم کاتەدا بوو لەگەڵ تاهیر بەهجەت مەریوانیدا لە بەغدا دەستیان کرد بەزیندووکردنەوە و لە چاپدانی دیوانی شیعری شاعیرەکان و گەلێك نووسینی بەنرخی تر کە بەزنجیرەیەك دەرچوو بەناوی (کوردی و مەریوانی)یەوە[10]، کە یەکەمیان مامۆستا صائب بوو. دوای ئەوەش هەرگیز لە خزمەتی گەل و وڵات درێغیی نەکردووە و هەمیشە پێشڕەو بووە،

---

(٨) سەیری (ڕۆشنبیری نوێ)ی ژمارەی ٣٩ نەورۆزی ساڵی ١٩٧٥ لاپەڕە (١) بکە، (مێژوویەکی لە بیر چووەوە ـ کۆمەڵەی لاوان) بەقەڵەمی جەمال بابان.

(٩) سەیری گۆڤاری (بەیان) ژمارە ١٩ تشرینی دووەمی ١٩٧٤ لاپەڕە (٨) بکە (لە بابەت کۆمەڵەی زەردەشتەوە) بەقەڵەمی ئارام.

(١٠) سەیری نووسینێك بکە لەسەر (تاهیر بەهجەت مەریوانی) لە ڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٢٣٨ ڕۆژی ١١ـ ١٠ ـ ١٩٧٤) بەقەڵەمی جەمال بابان.

ئێستا خانەنشینە لە بەغدا و بەو مووچەی تەقاعودییەی کە هەیەتی گوزەران دەکات و ژنیشی نەهێناوە.

مامۆستا (کوردی) یاخود (زەکی) یاخود مستەفا صائب نووسەرێکی قەڵەم ڕەنگین و (باحث)ێکی وردکار و پیاوێکی قایمکارە، نووسراو و وێنە و کتێبی بەنرخی گەلێك لە خزمەتدا هەیە[١١].

مستەفا صائب یەکێك بوو لەوانەی لە گرەوەکەی ڕۆژنامەی (پێشکەوتن)ی ساڵی ١٩٢٠دا بەشدار بوون، بەنووسینێکی بەنرخ لە ژێر ناوی (بۆ چرووکێك)دا[١٢] پاداشتی دووهەمی وەرگرت و هەر لەو ڕۆژنامەیەی ئەو ساڵەدا بڵاو کرایەوە. زۆری هەست و خواستەکانی لەم بۆچرووکەدا (ڕەمزی)ن و زیاتر مەبەستی نەتەوە و وڵاتەکەیەتی. بەکورتی مام مستەفا گەنجینەیەکی بەنرخ و ماڵە و ماڵە. بەڵام لە هەمان کاتدا سەربازێکی نەناسراوە و هەرگیز خۆی دەرنەخستووە، لە هیچ شوێنێکدا ناوی خۆی نەبردووە.

جەلال صائب، هادی صائب، ئەنوەر صائب هەرسێکیان برای خوا لێخۆشبوو جەمیل صائبن، هەموو بەرهەمی ئەدەبی و مێژووییان هەیە، ئێستاش دەستخەتێکم لایە کاتی خۆی خوالێخۆشبوو جەلال ئەفەندی دایمێ، کە لە مێژووی کورد دەدوێ و ئەویش لە کاتێکدا دەستی کەوتبوو کە لە ناوچەی بادیناندا قائیمقام بوو، ئەو دەستخەتە گەلێك بەکەڵکم هاتووە، لە وردکردنەوە و (مراجعات)مدا.

شەماڵ صائب

ئەمیش گەنجێکی هەڵکەوتووی بەنرخە بەتایبەتی لە گۆرانی و مۆسیقادا و ماستەری لە ئەمریکا وەرگرتووە، کوڕی جەلال صائبە.

(١١) (متن)ە ئەسڵییەکەی (لە خەوما) بەقەڵەمی جەمیل صائب لای ئەم بەڕێزە بوو.

(١٢) بە پێویستی نازانم ئەم بۆچرووکە لێرەدا بڵاوبکەمەوە چونکە شوێنی ئەو نییە. جگە لەوەی کە لە (ڕۆشنبیری نوێ)ی ژمارە (٣٤ ڕۆژی ٢١ ـ ١٠ ـ ١٩٧٤)دا، بەقەڵەمی جەمال بابان بڵاوکراوەتەوە.

ڕیالیزمی ڕەخنە لە کوردەواریدا

هەندێك بەروبوومی ئەدەبی هەن نرخیان هەر لەوەدا نییە کە ئایا لە ڕووی ڕۆشنبیری و هونەرەوە بایی چەندن و چەند نین و تا چ ڕادەیەك لە دنیای خەیاڵ و هونەری ئەدەب و پەروەردەی زەوقدا دەوری کاریگەر دەگێڕن، بەڵکو نرخی ڕاستیان لەوەدایە کە بەڵگەی زەمان و چەرخی خۆیان و بەوردی چرای ڕەخنە ئاڕاستەی کەلێن و قوژبنی تاریکی کۆمەڵکەیان و ئەو قۆناغە دەکەن کە پێیدا ڕۆیشتوون، وەك ئاوێنە ڕووداو دەخەنە ڕوو.

ئەی ئەدەب ئاوێنەی ژیان نییە؟

بۆ نموونە نووسینەکانی ئەلکسەندەر دۆماس و شارلز دیکنز و مەکسیم گۆرکی، ئەمانە هەموو پەردە لە ڕووی دەورێك هەڵدەماڵن کە خاوەنەکانیان تیایدا ژیاون. ئەگینا نووسەر مادەکەی لە کوێوە دەهێنێت لە ڕووداوی دەوروپشتیەوە نەبێت کە بەچاوی خۆی دەیبینێت یا بەگوێی خۆی دەیبیستێت بەجۆرێك کار دەکاتە سەر دەروون و ئەودیو دەروونیشەوە.

بەداخەوە تا ئەم دواییە لە کوردەواریدا کارێکی ئەدەبیی ئەوتۆ سەری هەڵنەداوە کە گرێی ڕووداوی ڕۆژێك لە ڕۆژەکانی مێژوومان بۆ بکاتەوە و چمکێکیمان بۆ دەرخات، بەو شێوەیەی کە لە ناو میللەتانی دەوروپشتماندا هەیە. بۆیە ئەوەی هەبێت بەدانسقە دادەنرێت، بەتایبەتی ئەگەر ئەو بەرهەمەش لە خۆیدا، شتێك بێت.

لای خۆمان ڕیالیزمی ڕەخنە Critical Realism بەشیعر لە زەمانی ئەحمەدی خانییەوە (١٦٥٠ - ١٧٠٦) دەستی پێ کرد[١٣] و بەرەبەرە

(١٣) ئەگەر زیاتر وردی بکەینەوە لە زەمانی بابا تاهیری عوریاندا بەشیعر هەبووە (٩٣٥ - ١٠١٠) جگە لەوەی ڕەخنە لە فۆلکلۆردا زۆرە کە مێژووەکەی نازانرێت.

پـەرەی سەنـد لـە زەمـانـی حـاجـی قـادری کۆییدا (١٨١٦–١٨٩٧). ئـنجـا شاعـیـرەکـانمان (پـیـرەمـێرد، زێوەر، بـێکـەس، سەلام، جگـەرخـوێن....) پـەیڕەوییـان کرد. بـەڵام بـەچیرۆك (ڕۆمـان) یـاخـود سەرگوزشتـە، ڕەخنە ئەوەندە برەوی نەبووە، چونکە هونەری چیرۆك نووسین وەك شیعر سەری هەڵنەدابوو یاخود شان بەشانی ئەو نەڕۆیشتووە.

لەم بابەتەوە لە ساڵەکانی بیستدا ئەم (لە خەوما)یەی لەمەڕ خۆمان و (مەسەلەی ویژدان)ەکەی ئەحمەد موختار جافە جگە لە چیرۆکی زۆر و زەبەند لە فۆلکلۆردا کە نەنووسراوەتەوە.

لە ساڵەکانی دواییی تریشدا مامۆستایان حوزنی موکریانی و شاکیر فەتاح و ئیبراهیم ئەحمەد، لە چیرۆکدا پێشڕەو بوون.

لە خەوما یەکێکە لەو کارە ئەدەبییانە و بەشێوەیەکی ساکار و نەرم و لـەسەرخـۆ (دەوری حـوکمـی شێخ مـەحـمـوودی حـەفیدی لـە سلێمـانـی) خستووەتە بەر ڕۆشنایی و بەرچاوی خەڵك. هەرچەندە زۆر کەس دەڵێن کەوا (تەنها لایەکی ئەو دەورەی گرتووە نەك هەموو لایەنەکانی، واتا تەنیا لایەنە - سلبی - یەکەی یاخود تاریك و کاڵ و کرچەکەی گرتووە نەك هەموو سەرێکی) کە ئەمەش ڕاستە و بێگومان هۆی تایبەتیی خۆی هەیە، وەك لە دواییدا ڕوونی دەکەینەوە. بەڵام ئەگەر ئێمەش ئاوڕێك لەو ڕۆژانە بدەینەوە و بەئینساف و وەك خاوەنی ویژدان سەیری لایەنە (باشەکان یاخود ئیجابییەکان یاخود ڕوونە پێشکەوتووەکان) بکەین، ئایا چی دەبـیـنین، بـەداخـەوە شتـێکـی ئـەوتـۆ نـابـیـنین کە بتـوانین بـەرگری لـەو دامودەزگایە بکەین. بەڵێ من ئەو دەورەم بەچاوی خۆم نەدیوە و تیایدا نەژیاوم، کە ئەمە کارێکی زۆر دەکاتە سەر بیر و هۆشی نووسەر. بەڵام ئەو دەمەش ئەوەندە دوور نییە لێمانەوە و بەسەدان پیاوانی دنیادیدە و ئاغر و ڕاستگۆی ئەوسا، هەموو شوکر تا ئێستا ماون تاڵی و ناخۆشیی ئەو سەردەمەیان هەموو چێژتووە. ئەوی خەتا و ئەنجامی ئەو بارە شێواوە

ناهەموارەش بخاتە سەر شانی تەنیا شێخ مەحموود خۆی، زوڵمێکە لەو پیاوەی دەکات.

کەوابوو نرخ و هونەری ئەم کارە ئەدەبییە، تەنیا لە دەرخستنی کەل و قوژبنی تاریك و هەرد و نشێو و گۆمە بۆگەنەکان و زەلکاوەکانی زەمانی شێخ مەحمووددایە و بەس. بەڵام زیاتر بەشێوەیەکی ڕۆژنامەچییانە و ڕیپۆرتاج (چونکە کاکینە خۆی بەرۆژنامەچیەتی دەستی پێ کرد و هاتە کۆڕەوە) نەك وەك چیرۆك ناوی پاڵەوانەکان بهێنێت یاخود ناویان لێ بنێت و لایەنی لێکدانەوە و (تحلیل) بگرێت. بۆیە لەم ڕووەوە من (مەسەلەی ویژدان) بەبالاتر و سەرکەوتووتر دادەنێم، بەڵام لە هەندێك ڕووی ترەوە ئەم لە پێشترە وەك لەمەودوا بۆمان ڕوون دەبێتەوە.

دەوری شێخ مەحموود

شێخ مەحموود دوو جار حوکمی سلێمانیی کرد، یەکەم جار لە مانگی تشرینی دووهەمی ساڵی ١٩١٨وە تاکو مانگی حوزەیرانی ١٩١٩ (شەڕەکەی دەربەندی بازیان) و گیرانی شێخ بەدیل. دووەم جار لە ئاخروئۆخری ساڵی ١٩٢٢وەوە تا مانگی تەمووزی ١٩٢٤ کە هێزی ئینگلیز سلێمانیی داگیرکرد. گومانی تێدا نییە کەوا کۆمەڵە زرووفێکی ناو شار و ناو کورد خۆی و دەوروپشت و هەموو جیهان دەوری حوکمی شێخیان دابوو کە لێرەدا ماوەی درێژە پێدانیان نییە. دیسان گومانیشی تیا نییە، کەوا شێخ مەحموود خۆی پیاوێکی بەئاین و ڕاست و ئازا و نیشتمانپەروەر و دڵساف و داوێنپاك بوو. بەڵام لە هەمان کاتدا پیاوێکی خۆشباوەڕ و عەشایەری و نیمچە خوێندەوار و کەم تەجروبە بوو لە مەیدانی سیاسەت و درۆودەلەسەی ناو دەوڵەتاندا. جگە لەوەی هەموو جۆرە کەسێك دەوریان دابوو، لە کوردی پاکی نیشتمانپەروەر و ئینگلیزخواز و جلخواز و تەماعکار و خۆپەرست. هەریەکە بەلایەکدا ڕای دەکێشا و هەر کەسە لە ئاشێکی دەکرد. شێخی دڵپاك و بەدین و دوودڵ بەدەستیانەوە گیری خواردبوو، هەر ڕۆژە لەسەر ڕایەك و هەر دەمە بەجۆرێك دەجولایەوە. پیاوی خراپ و خۆپەرست و چاو لە دوو سەرکەوتووتر بوون. پەرژینێکی سفتیان لە دەوری تەنیبوو. ئەمیش لە ئەنجامی فرووفێڵ و تەڵەکە و دەستبڕیندا بڕوای بەئینگلیز نەمابوو. ئەوەندە تێ گەیشتبوو لێیان کە هەموو کردەوەیەکیان و گشت جولانەوەیەکیان بەرژەوەندی پیرە ئیمپریالیزمی تێدایە.

ئەمانە هەموو تێکەڵاو بووبوون و بەرەنگاری شێخ دەبوون، بەڵام لە هەمان کاتدا پیاوی ڕاست و پاك و دڵسۆزیشی هەبوو، هەرچەندە دەفیان

دەنگی نەدەدا، جگە لەوان خەڵکی سلێمانی بەتایبەتی و کورد بەگشتی، گەلێك قوربانیان دا و فیداکارییان زۆر بوو، خۆیان بەرامبەر بەگرانی و قاتوقڕی، ڕاووڕووتی عوسمانییەکان و زوڵموزۆریان، بۆمباردمان و ئاگربارانی ئینگلیز و زۆر کارەساتی سەختی تر ڕاگرت.

بەڵگە بۆ ئەوانەی باسم کردن یاداشتەکەی خوا لێخۆشبوو ڕەفیق حیلمییە کە ئاوێنەیەکی ڕوونە بۆ تاودانەوەی باری ئەوسای حوکمڕانیی شێخ مەحموود، کاروبار چۆن دەڕۆیشت و کێ ئاشوەستابوو؟

مامۆستا ڕەفیق حیلمی دەڵێت «شێخ مەحموود دووای ئەوەی بوو بەحوکمداری کوردستان کەوتە وەستاوێکی گرنگەوە، لە کاروباری حکوومەتدا کەم تەجروبە و لە مەیدانی سیاسەتدا بێکەس بوو..»(١٤) دوابەدوای ئەوە دەڵێت «ئازایی و بێ ترسی و کەمتەرخەمیی خۆشی لەو هۆیانە بوون کە بەهەڵەی بەرن. لەبەر ئەمە بەختی زوو ڕووی کردە کزی، چونکە ڕێوشوێنێك کە لە هەڵسووڕاندنی کاروباری عەشایەریدا لەسەری ڕۆیشتبوو، بۆ تەکبیر و ڕای ئیشی حکوومەت بەکەڵك نەئەهات، ئەوانەی کە لە حوکمدا نزیك ئەبوونەوە، لەم بابەتە بوون. دەستوپێوەندی نەفام و نەخوێندەوار، دەورووپشتی چاوبرسی و دووای تالانکەوتوو، نۆکەری خەنجەر لە پشت و عەشایەریی تفەنگ لە شان...»(١٥).

لێرەدا پیاو ئەو مەسەلە عەرەبییەی بیر دەکەوێتەوە کە دەڵێت (ما أشبه الليلة بالبارحة).

یەك دوو پەڕە دوای ئەوە دەفەرموێت «... هەرچەندە لە بەغدا و تورکیاوە هەندێك لە زابتە کوردەکان هاتبوونەوە سلێمانی و لەو سەردەمەدا هەندێ خوێندەواری باش و نیشتمانپەروەر لەوێ بوون و دەیانویست کە تێ بکۆشن و یارمەتیی حوکمدار بدەن، بەڵام ڕێکەوتنی تاقمی دەورووپشتی

(١٤) یادداشت، بەرگی یەك، بەشی یەك، لاپەڕە ٦٧.

(١٥) هەر ئەو بەرگ و بەش و لاپەڕەیە.

حوكمدار و ئەمانەی تر نەئەگونجا و تاقمی یەکەم لە بەینی حوکمدار و تاقمی دووەمدا، لە خەنجەر و دەمانچە دیوارێکی دروست کردبوو، ئەگەر حوکمدار بیویستایە ئەم دیوارەی دەڕووخاند، بەڵام نەترسان لە دواڕۆژ و ئازایی و کەمتەرخەمی و گرێی نەفسی کە بەرامبەر بەزابت و منەوەرەکان پەیدای کردبوو، بەرهەڵست بوو... عیزەتی فاتە و فایقی تاپۆ کە توانیبوویان لە شێخ مەحموود نزیك بکەونەوە، تا بەینێك (کاتم أسرار)ی بوون، زوو لێی جیابوونەوە. زۆری تریش بەتەمابوون کە تاسەر لەگەڵ شێخ مەحموود بن و بەبێ درۆ یارمەتیی بدەن بەڵام داخەکەم ئاواتەکانیان نەچووە سەر» تاکو دەڵێت «.. لەمەش جێی داختر ئەوەبوو کە هەندێك نارەسەن و پەسمایە لە ئەهلی شارەکەش بووبوون بەپۆلیس و نۆکەری ئینگلیزەکان و شانازییان بەجاسووسییەوە ئەکرد... نۆکەر بەخەنجەر و دەمانچەوە، دایەن و کەنیزەکان بەهارەی خشڵ و هەیاسە و لاگیرەی زێڕینەوە کەوتنە کەشوفش، شەرواڵ و مرادخانی و چەفتە و مشکیی سورمە و ئاوریشمی دەستەی شێخان و دەسوپێوەند، دیمەنێکی تری دابوو بە سلێمانی»(١٦).

جا بۆ ئەوەی خوێنەری ئازیز زیاتر لەزەت لە سەفەرەکەی مامۆستا صائب وەربگرێت پێویستە چاوێك بخشێنێت بەژمارەکانی یادداشتدا و بەو کتێبانەی تر کە باسی ئەو دەورە دەکەن.

بۆ نموونە ئەمەش پارچە هەڵبەستێکی شێخ محەمەد خالصی(١٧) کوڕی شێخ ڕەزای تاڵەبانییە کە لە ساڵی **١٩٢٤**دا بۆ شێخ مەحموودی ناردووە و چۆنیەتیی باری ئەو دەمە دەخاتە ڕوو.

لەپاش دامان و پا ماچکردن و عەرزی دوعا خوانی

وەڕین دەست پێ دەکا بەچکەی گەماڵی پیری گەیلانی

(١٦) یادداشت، جزمی یەك، بەرگی یەك، لاپەڕە (٦٤).

(١٧) کە لە ساڵی ١٩٢٨دا فەرمانی یەزدانی بەجێ هێناوە.

دەڵێ بۆچی دەرت کردم ئەگەر پاست نەکەم بەخوا
هەموو چەڵتووکەکەت دەخوا بەرازی قوتبی ڕەببانی
یەکانە و پەڵخ و مالۆسی قەوی قوڵی گەلێ زۆرە
بەری ملیان لە کوێ دەگرێ پشیلەی کانی ئاسکانی
لە پاش تالان و عەزل و لانەواز و خانەوێرانی
حەواڵەی خۆت دەکەم قوربان چلۆن بێم بۆ سلێمانی
لە بەرچاوت وەکو یەك وایە بێ فەرقن لە خزمەت تۆ
شەهێن و حاجی لەقلەق، شێر و ڕێوی، مرشید و جانی
کەر و گا خەرجی بار و جووتە، ئێستر ماڵی کاروانە
ئەمانە نابنە کوێخا و رئیس و میری دیوانی
بەیار کێڵان و گای لەڕ، پیر و کچ خواستن، ژن و تەدبیر
سەگ و جۆ، ئەسپ و ئێسك، بۆق و سەردار جرجی ناوکانی
عەبا و کەر، فێست و ڕێوی، ورچ و شەپقە، مێزەر ومەیموون
حەیا و کوێر، شەرم و دۆم و وەفا و نامووس و سۆزانی
لە کوێت دۆزینەوە ئەم کوێر و عوورانەی لە خوا عاسی
چلۆنت کەوتە خاتر مشکەکوێرەی ورچی کوێستانی
هەموو شێر و پڵنگن وەختی نانخواردن لە ئەتراف
سمێڵبابڕ، کفندن، کەللەخڕ، پەرچەم مەریوانی
دوعات با بۆ بکەن ئەمجا، بەتەدبیریان نەکەی زینهار
مەلا و دەروێش و سۆفی و شێخەکانی لۆقمە باتمانی
لە ڕۆژی وا پیاوێك چاترە بۆ تۆ لە دووسەد کەس
هەزاری لیرەیەك ناکا، دە پارە و پوول و تارانی
لەسەر ئەم میصرەعە لادەم بچم بۆ میصرەعی سانی
بڵێم ئەی پاسەوانی میللەت و ڕێگەی موسڵمانی

وجوودت فەخرە بۆ من چونکە لای من فەخری کوردانی
نەوەی کاك ئەحمەد و نوتفەی حسێن و شێری یەزدانی

....

(١٨)..

هەتیو چیت وت زمانت هەڵوەرێ غەڵتێکی گەورەت کرد
لەلای خۆت شاعیری هێشتا قسەی پیاوانە نازانی

خراپەی چاکەیە، زامی شیفایە، حیدەتی حیلمە
جنێوی فەخرە، تالآنی عەتایە، عەفوە عنوانی

کەرەمکار و وەفادار و وەلی خلووق و عەلی کردار
تەبیعەت چاك، تەبیعەت پاك و پڕ نوور و نوورانی

فەلەك مل شۆڕ نەکا ئەمڕۆ لە ژێری پێی کەسێ شێخ مەحموود
مەلەك مەجبوور ئەبوو ئەمڕۆ لە تاعە و حوکم و فەرمانی

ئەوەندەی باری تەعنە کەوت بەملدا (خالیصی) ئەمڕۆ
ئەهاتە خزمەتت قوربان وەلێ زامدارە سەرشانی

هەر بۆ ئاگاداری و بەڵگەی قسەکانی پێشوومان ئەم پارچە شیعرەی ئەحمەد بەگی صاحیبقران (حەمدی)یش دەخەینە پێش چاو کە لە بابەت (.. ئیدارەی کوردستانی جنووبی ساڵی ١٩٢٣)وە نووسیویەتی[١٩]:

باسی تەشکیلاتی سانی هەر ئەکەم بۆ پێکەنین
کەمترین بوو گەورەتر، هەم گەورەتر بوو کەمترین

ناعیلاجم ئیسم و شوهرەت باس ئەکەم عاجز مەبن
تا ببینن شکلی وەزعییەت بەجارێ قارئین

(١٨) دوو بەیتی فارسین بە پێویستمان نەزانی بڵاویان بکەینەوە.

(١٩) وەك لە دیوانی ئەحمەد حەمدی بەگ صاحیبقرانەوە وەرگێڕاوە، لە بڵاوکراوەکانی نامەخانەی گەلاوێژ چاپخانەی ئەسعەد. بەغدا ١٩٥٧ لاپەڕە (٨٦).

(کـویـلــی مــولازم) وەزیـری خــاصەیــی قـۆڵـی یـەسار
ئـیـبـنـی سەر مزگـەوت وەزیـری مـوشفـیـقی قۆڵی یـەمین

کـاتـبـی مـابـەیـن بـوو (تـاهـیر) تـەرجـەمـەی حاڵی بکـەم
پـیس ئـەبـێ دیـوان لـە پـاشا مـوسـتـەحـەقـە بـۆ دڕیـن

حــەیـفـە تــەعـریـفـی ڕەشە و عـمــێ و... دایــە نــەکــەم
نــاکـرێ، ئـەعـزان ئـەمـانـە چـونـکـە عـزووێکی بـەریـن

خــەزنــە کـیسەی بــاخــەڵ و مــەصرەف، حــاجـی فـتــاح
حــامـیـلـی سیـنـی حــەمــاڵ و زەرفـی پـڕ مــاشێنـی شین

تــابــعین ئــەلــوات و هــەرزە قــاتـیـل و دز بــوو هــەمــوو
ئــەهــلـی وجدان و شەریـف و تـێگـەیشتـوو مـونـکـریـن

زابـــتـــانـــی عـــەسکـــەری زۆرە و زرە و ئـــەولا درێژ
هــەردوو جـلـخـوار و قـڵـیش و یـۆنسی بـاجـی هــەمین

ئـەمری یـومـەیـیـە هـەمـوو هـەر حـەپس و زنجیر و جـەزا
فـیـکری لـەیـلـیـیـە هـەمـوو هـەر کوشتن و یـەغمـا و دزین

حاکمی شەرع و عەدل و مەحکوومی عالەم مارفە شەل
مـوخـبـری صادق بـوو کـازب سووئـی زەن عـیـلـمـویـەقین

قــاوەچـی و پـێش خـزمـەتـی دیـوانـی عــالـی دووسمــە
ئەم بوو مەشهووری قولی بوو ئەو بوو مەعرووفی شەلین

مــوحـــتــەرەم مــەئــمــووری تــەشریـفـاتـی دەوڵــەت بــوو
نــازری فــەرشە رەحــە، بــۆ خــەڵــوەتـی ئـامــە ئــەمین

جـــائـیـزە بـۆ مـیـلـلـەت و کـوردایـەتـی بـێ ڕەشبـەڵـەك
بــاجـی ڕەحـمـە بـێ قـەزابـێ نـایـەڵـێ ڕێك هــەڵـپـەڕیـن

گـەرچـی ئـێستـا مـردووە مـوقـعـیـە بـاسی هـەر ئـەکـەم
نـانــەوا گـوێڕەپ بـۆ شەخسی ئـەوەل و مـەجـلـیس نشین

جـەردە شێخ ... کـە مـورشیـد بـوو لـەگـەڵ دەروێشەکـان
مـن کـە وام زانـی لـە کـوورەی حـەڵـقـەیـی زیکـرا فـڕیـن
سەیـری سیـرەت کـەن کـە صورەت ڕووکـەشێکی سەفـییـە
گـورگ ئـەچـێتـە پـێستـی مـەڕ زالـم ئـەبـێتـە پۆست نشین
نـاوی جـەمـعـیـیـەت مـوجـاهـید بـۆ وەزیـفـە جـیـا جـیـا
دەستـە دەستـە قـاتـیـل و دز بـۆ عـیـبـادی مـوسلـیـمین
بـاسی نـەفسی خـۆی بـەفـزلـە مـن ئـەزانم مـوخـتـەسەر
ئـاشکـارە قـیـمـەتـی گـەورە بـەتـەعـریـفـی قـەریـن
نـاوی ئـەو وەخـتـە بـەقـانـوونـی تـەبـیـعـەت دانـرا
چەرخی چەفیە و زڵف و کاکۆڵ دەوری سەرسنگ و سەرین
هاتە دەر بۆ ساڵی تاریخی (کەوا **أخر** شری)= ١٣٤٣هـ
کـەوتـە بـانـەوبـان بـەیـادی (بـانـە) بـوونـە قـەلـفـڕیـن
وا بـەحـیـدەت چـاوی هـەڵـهـێنـا وەتـەن دیسان ئـەڵـێ
مـن هـیـلاکـم بـۆ خـەلـەف تـۆ چـارەجـۆی و دووربین
وازحـی نـاڵـیـی دەوای دەردم بـەتـەوریـەی بـڵـێ
شیـنـە یـاسیـنـە دەخـیـلـە جـارێ یـاسین جـارێ شین
جـا دوعـاکـەم بـۆ بـکـە ئـەمما وەکـو ویـردی زمـان
تـا سەرا پـەردەی فـەلـەك مـاوە هـەتـا فـەرشی زەمین
(ڕەبـبـی مـووی لـێ بـێ زمـانـی پـەنجەکـانـی هـەڵـوەرێ
هـەر کـەسێ گـوڵشەن بـەدەردی کـوڵـخـەنـی دۆزەخ بـەرێ)

تاقمە سیاسییەکانی ئەو دەمە

وەك بـەقسەکـانـی لـەمـەوپـێشدا بـۆمـان دەرکـەوت ئـەوسا چـەند تـاقـمێك هـەبوون لە سلێمانیدا، کە هـەر لایە لەسەر رایەك بوون. هـەبوون تورکچی

و بەناوی سوڵتان و ئاینی ئیسلامەوە دابوویانە بەری، ئەو زەمانە (ئۆزدەمیر)یش[٢٠] هێشتا بەشاخەکانی ڕەواندزەوە مابوو هانی دەدان، ئەمانە جلخواریان پێ دەوتن، هەبوون سەر بەئینگلیز بەو بڕوایەی (وەك خۆیان بڵاویان کردبووەوە) ڕزگارکەری قەومە بچووکە بێ دەسەڵاتەکانن لە ژێر چنگی دەوڵەتە گەورەکان، بەڵام لە دواییدا کە هەموو شتێکیان بۆ ڕوون بووەوە، ئەوانیش بایان دایەوە. هەشبوون کوردپەرور و نیشتمانپەروەر، بۆ پێگەیشتن و پێشکەوتنی میللەتەکەیان هەوڵیان دەدا. کاکینە یەکێك بوو لەوانە، هەرچەندە هەندێك هەن بەئینگلیزخوایان دەدایە قەڵەم. ئەمەش ڕاست نییە و هەڵبەستە لەلایەن ئەو تاقمەوە کە حەزیان لێ نەدەکرد و لە بیروڕادا جیاواز بوون. ئەگەر واش بووبێت و لە هەوەڵەوە پڕووپاگەندەی ئینگلیزەکان کاریان تێ کردبێت بەڵام لە دواییدا ئەویش هەموو شتێکی بۆ ڕوون بووەوە و ئینگلیزی ناسی، ئەی لە تاو بۆمباردمانی ئینگلیز ئەویش لە شارەکەی خۆی ئاوارە و دەربەدەر نەبوو؟

بۆمبابارانی سلێمانی

ساڵی **١٩٢٣** ئینگلیز دەستی کرد بەبۆمباردمانی شاری سلێمانی، بۆ ئەوەی شێخ مەحمودی تیا دەرپەڕێنێت، لە کاتێکدا کە شێخ و دەستە و دایەرەی بەینێك بوو شارەکەیان چۆڵ کردبوو. دانیشتوانی شارەکەش لەتاو بۆمباردمان و لە ترسی ڕاووڕووتی عەشایەر و بەتایبەتی هەمەوەند، ئەوی لە توانایدا بوو سلێمانیی چۆڵ کرد و هەریەکە بەلایەکدا بۆی دەرچوو. شێخیش لە ناوچەی سورداش و لە ئەشکەوتەکانی جاسەنە، بەینێك مایەوە تاکو ڕۆژنامەی (بانگ حق)یان لەوێ دەردەکرد، ئەوەبوو

(٢٠) ئۆزدەمیر یاخود (علی شەفیق) ئەفسەرێکی تورك بوو لە کەمالییەکان لە ناوچەی ڕەواندزدا ئیشی پێ سپێردرا بوو، قسە و پڕوپاگەندەی تا رادەیەك کاری کردبوو. ئەمە لە کاتێکدا بوو کە ئینگلیزەکان هاتبوونە کوردوستانەوە، واتا لە ساڵەکانی بیستدا.

لەوێشەوە چوون بۆ ناوچەی پێنجوێن بەڵام شاری سلێمانی بەردەوام یاخود پچڕپچڕ هەر بەدەست دەستە و دایەرەی شێخ و عەشایەرەوە بوو.

جەمیل صائبیش یەکێك بوو لەوانەی بەخۆی و ماڵ و منداڵیەوە سلێمانیی بەجێ هێشت، چوو بۆ کەرکووك، دوو ساڵێك لەوێ مایەوە تا ساڵی ١٩٢٤ کە حکوومەتی عێراق دامەزرا، ئەوسا ئەویش گەڕایەوە سلێمانی.

کوشتنی عارف صائب و جەمال عیرفان

وەك لەمەوپێش وتمان عارف صائبی برای کاکینە لە دێی قەرەچەتان لە مانگی مایسی **١٩٢٣دا** بەدەستی خزمێکی شێخ کوژرا، لە کاتێکدا کە ئەویش هاتبووە دەرەوە لە شار و دابوویە پاڵ لەشکری شێخ ، بەڵام بەناحەق دڵیان لێ پیس کرد کەوا گوایە دەیەوێ بگەڕێتەوە و وازبهێنێت. شێخ وەك دەڵێن ئاگای لە کوشتنی نەبووە و کە خەبەرەکەشی بیستووە پێی ناخۆش بووە. ئەوەتا مامۆستا هاوار دەڵێت[٢١] «..وە نەبێ شێخ مەحموود بەکوشتنی عارف صائب ڕازی بوو بێت، بەڵکو بەپێچەوانەوە کە هەواڵی کوشتنی ئەبیستێ زۆر دڵتەنگ ئەبێ و ئەمری کوشتنەوەی ئەو کەسە ئەدا کە عارف صائبی کوشتووە و ئەفەرموێ: ڕەزا بەگ مەلا عارف خۆشەویستم بوو، لە هەمووو ڕاز و نهێنیم ئاگادارم ئەکرد، زیرەك و بەجەوهەر بوو، خوا حەمە[٢٢] بگرێت، ئەبێ بکوژرێتەوە». کەوابوو شێخ ئاگای لێ نەبووە، بەڵام هەرکەس بۆ خۆی بوو، خزم و کەسوکار و خۆبەرەپێش (انتهازی) و چاولەدووەکان، کاروباریان گرتبووە دەست. جا ئەگەر یەکێك برای ئاوا بەخۆڕایی بکوژرێت چۆن ئەوەی لە بیر دەچێتەوە، بەتایبەتی کە لەوە پێش عارف صائب سکرتێری شێخ و نزیکترین کەس بووبێت لێوەی، با ئاگاشی لێ نەبووبێت کە ئەمە ئەوسا ساغ نەبووەوە، ئەمە لە لایەك.

(٢١) لە (پیرەمێردی نەمر)دا. چاپخانەی (العانی) ساڵی **١٩٧٠** لاپەڕە (٧٢).

(٢٢) مەبەستی شێخ محەمەدی سەیدە بچکۆلەیە.

لـه لايـەكـی تـرەوە جـەمـال عـیـرفـان كـە یـەكـێك بـوو لـە مـنـەوەرەكـان (ڕۆشنبیرەكان)ی ئەوسا و برای حەبیبە خانی ژنی و دووای ئەویش برای حـەپسەخـانـی ژنـی، دیسان لـە مـانگی كـانوونـی سالّـی **١٩٢٣دا** كوژرا، كوشتنەكەی ئەویش هەر درایە پاڵ شێخ و ئیتر ئاگای لێ بووبێت یان نا، هەر ئەو لێپرسراوە چونكە لە كاتی دەستڕۆیشتنی ئەودا بووە. ئەمە لە ماوەی ساڵێكدا كە **١٩٢٣** بوو. دوو عەزیز و خۆشەویستی كاكینە كوژران، لە كاتێكدا كە خۆشی ئاوارە و لەگەڵ ماڵ و منداڵیا لە غەریبایەتی دەژیان. بـۆیـە مـن گـومـانـم لـەوە نـیـیـە كـە كـوشـتـنـی ئـەم دووانـە كـارێكی زۆری كردووەتە سەر دڵ و دەروونی كاكینە و سەر نووسینەكەشی. هێچگار لەبەر ئەوەی كە بەبێ سوچ و گوناه هەردووكیان كوژران، تەنها ئەوە نەبێت كە تێگەیشتوو (منور) بوون. ئەمە جگە لەوەی كە باری ئەوسای سلێمانی وەك لە چیرۆكەكەدا هاتووە و وەك لە خەڵكی دەبیستین زیاتر لـەوە نـەبـووبـێت كـەمـتـر نـەبـووە كـە ئـەمـانـەش هـەمـوو (واقـع)ێكی تـاڵ و تفتمان دێنێتە بەرچاو، هەر ئەو (واقع)ە پڕ ناسۆرەش بوو كە جارێكی تر و بەجۆرێكی تر هاتەوە كایە و دووپات بووەوە.

بەڵام لە سەرێكی تریشەوە نابێ هەرگیز ئەوەمان لە بیر بچێت كە شێخی گەورە و مەزن هەڵگری مەشخەڵی ئازادی و ئاڵای نەتەوایەتی بوو، دژی ئیمپریالیزمی ئینگلیز بوو كە هەتا ئیشیان بەكورد هەبوو لاواندیان و كە ئیشیان نەما پشتیان تێ كرد، شێخی گەورە زوو لەم فڕوفێڵە گەیشت، بۆیە ڕۆژێك لە ڕۆژان سەری بۆ دانەنواندن و هەمیشە لە خەباتدا بوو لە دژیان و میللەتی كوردیش بەدووایەوە. كە ئەمەش بوو بەهۆی بڵاوكردنەوەی (وعی سیاسی) لەناو كوردا دژی ئیمپریالیزم.

ڕوونکردنەوەیەکی خەوەکە

پێش ئەوەی لەگەڵ خەوەکەدا بڕۆین حەزم کرد چەند شتێك بۆ خوێنەری بەڕێز ڕوون کەمەوە:

– نووسینەکەی (لە خەوما)م لەبەر دەستخەتی کاکینە خۆی نووسیوەتەوە و تەنیا دەسکارییەکی کەمی ڕێنووسەکەیم کردووە و لە هەندێ شوێندا لەسەر ڕێوشوێنی ڕێنووسی کۆڕی زانیاری کورد ڕۆیشتووم تیایا*.

– لە دەست پێکردندا کاکینە دەڵێ: (... لە دنیادا گیرم خواردووە، ساحێب کولفەت و منداڵ، بێ پول و پارە و دەست سپی و بێ مایە ...) مەبەستی ئەو کاتەیە بەئاوارەیی لە کەرکووك بوو بێ ئیش و کار لەگەڵ ماڵ و منداڵدا.

– کە ئەڵێ (... وەختیش ئاخروئۆخری پایزە، سارد و سەرمایە ..)وا تێ دەگەم مەبەستی پایزی ساڵی ١٩٢٤ بێت. چونکە ئەو ساڵی **١٩٢٣** چووە کەرکووك، دەبێ شتێکی پێ بووبێت لە سلێمانییەوە لەگەڵ خۆیدا بردبێتی، ئەوەی خەرج کردووە، لە ساڵی دواییدا کەوتووەتە دەستکورتی.

– دەڵێ (.. هەڵسام ڕووم کرد بۆ بەرەوژوور وتم وڵاتی ئیسلامە) مەبەستی لە کەرکووکەوە بەرەو سلێمانی چوونە.

– دەڵێ (.. ئەو شەو و ڕۆژە بەڕەحەتی و بێ قۆرت و ئەمبەر و ئەوبەر هاتین بەڕێوە هیچ سەغڵەتیمان نەدی ..) کاروانی ئەوسا بەشەو و ڕۆژێك ئنجا لە کەرکووکەوە دەگەیشتە ناوچەی هەمەوەند. لێرەدا هێشتا نەگەیشتووە بەڵام کە دەڵێ (... یاخوا دوشمنی ئیمانت بێ. ئەو ڕۆژە لە سێ چوار لاوە جەردە و ئەشقیا هاتنە سەر ڕێگەکەمان بوو بەتەق و هۆڕی تفەنگ و شەڕ و هەرا ...) مەبەستی گەیشتنە ناوچەی هەمەوەند و چەتەکانی ئەو ناوەیە.

---

* ئەم چاپی دووەمە بەگوێرەی ئەو ڕێنوسەیە کە دەزگای ئاراس لەسەری دەڕوات و لە ساڵی ٢٠٠١دا کۆڕی زانیاری کوردستان لە هەولێر پەسندی کردووە.

– بەقسەکانی کابرای خانچیدا، ڕاووڕووتی کاربەدەستان و ئەو کەسانەمان پێشان دەدا کە خۆیان دابووە پاڵ شێخ.

– ئەوسا کە بیانویستایە یەکێك تێوە بگلێنن، بەجاسووسییەت گوناهباریان دەکرد، سەردەمێك دوای ئەوە بەکوردایەتی، ئنجا بەنازییەت دوای ئەوە بەشیوعییەت ...

– ئەوانەی کە (وەصف)یان دەکات، هەموو کاربەدەستی ئەو دەمە بوون، ئەوانەی لەو کاتەدا ژیابن بەئاسانی هەموویان دەناسنەوە کە کێ بوون هەروەها ژنەکانیش.

– ئەو خانووەی کە باسی دەکات و ئەمیان تیا بەند کردووە، خانووەکەی ماڵی نەقیبە کە بەرامبەری مزگەوتی گەورەیە.

– چەند هەڵەیەك لە چیرۆکەکەدا هەیە (وەك باسی سەرما و بەستنی ئاو دەکات کە لە دەمەدەمی زستاندا شتی وا ڕوونادات). ئەوانەش شتێکی ئەوتۆ نین لە نرخی کەم بکەنەوە.

– کۆتایی بەخەوەکە نەهاتووە، واتا چیرۆکەکە تەواو نەبووە، بەڵام مەبەستی هەموو داوە بەدەستەوە.

ئنجا فەرموون بۆ ناو ڕووداوی خەوەکە.

جەمال بابان
ئەیلوولی ١٩٧٥

له خەوما

خوا بەخێری بگێڕێ:

شەوێك لە خەوما وا لە دنیادا گیرم خواردووە، ساحێب کولفەت و منداڵ، بێ پول و بێ پارە، دەست سپی و بێ مایە ماومەوە، زۆر ئەحواڵێکی خراپ و ناخۆشم هەیە. هەر بیر ئەکەمەوە لەبەر خۆمەوە ئەڵێم، یا ڕەبی چی بکەم، چۆن هەوڵێك بدەم شتێکم دەست بکەوێ، ئیدارەی خۆم و ماڵ و منداڵمی پێ ڕێك بخەم و لە ژێر باری قەرز و نەبوونیدا دەربچم، هەرچەندە سەرم هێنا و برد غەیری سەفەرکردن هیچ چارەیەکی ترم بۆ خۆم نەدۆزیەوە، وەختیش ئاخروئۆخری پایزە، سارد و سەرمایە، زستانیش لە پێشەوەیە، بەری دوورە، تەئمینی ئیدارەش لازمە، بەناچاری و ناعیلاجی کەوتمە سەر خەیاڵی سەفەر، لەگەڵ ماڵ و منداڵ تەگبیرمان کرد و قەرارمان دا کە سەفەرێك بکەم، بەڵکو هیچ نەبێ ئیدارەی ماڵ و منداڵەکەم پێك بێنم، منداڵەکانم لەو مەملەکەتە بەجێ هێشت بۆ خوا، خۆشم ناوی خوام لێ هێنا و هەڵسام ڕووم کرد بۆ بەرەوژوور وتم وڵاتی ئیسلامە. لەو

سەرەوە ئیسلام و پیاوچاك زۆرن، یاریدەی یەكتری ئەدەن، منیش موسوڵمانم ئەچم بەڵكو لەوێ بەهەر نەوعێك بێت ئیدارەی ئەم زستانەم تەئمین بكەم و بیهێنمەوە بۆ منداڵەكانم. دوو سێ كولێرەم بەستە پشتم و شوێن كاروان كەوتم، ئەو ڕۆژە بەپێیان ڕۆیشتم، بەڵام چونكە قەت بەپێ نەڕۆیشتبووم زۆر هیلاك و ماندوو بووم، لە پاش چەند سەعاتێك هێز لە ئەژنۆم بڕا، هەرچەندم كرد و كۆشام، توانای هەنگاوێكم نەمابوو بینێم بەڕێدا. پێم هەموو بووبوو بەبلۆق، هەناسەبڕكێم پێ كەوتبوو، زمانم بستێ دەركێشابوو، هێزی قسەكردنم نەمابوو، ڕووانیم فائیدەی نییە، ناتوانم بڕۆم بەڕێوە، قەرارەكەشم قەتعییە بۆ ئەم سەفەرە، هەر ئەبێ بچم، چونكە چارەی ترم نییە، پوولێ پارەیەكیشم پێ نییە كە بیدەم بەكرێی وڵاخ. هەرچەند سەرم هێنا و سەرم برد هیچ چارەیەكم نەدۆزیەوە، ئیللا ئەمە نەبێت هاتم لەگەڵ یەكێك لە كاروانچییەكان خۆم ڕێك خست، پیرەمێردێك بوو، چوار پێنج وڵاخی پێ بوو خۆشی تەنها بوو، وتم مامە تۆ بۆچی نایەیت تاوتاوە من سوار بكەیت و ماندووم بحەسێتەوە، منیش لە ڕێگاوبان خزمەتی وڵاخەكانت لەگەڵ ئەكەم و لە ئیشەكانتا یاریدەت ئەدەم. كابراكە پیاوێكی باش بوو وتی هەزار جار مەمنوونیش ئەبم. بەو ڕەنگە قەرارمان دا و ڕێك كەوتین و بۆ خۆم سواری وڵاخێك بووم هاتین بەڕێوە، ئەو شەو و ڕۆژە بەڕەحەتی و بێ قۆرت و ئەمبەر و ئەوبەر هاتین بەڕێوە، هیچ سەغڵەتیمان نەدی، لە پاش شەو و ڕۆژێك ئیتر گەیشتینە حدوودی ئەو وڵاتەی كە بۆی ئەچووین.

یا خوا دوشمنی ئیمانت بێ! ئەو ڕۆژە لە سێ چوار لاوە جەردە و ئەشقیا هاتنە سەر ڕێگەكەمان بوو بەتەق و هۆڕی تفەنگ و شەڕ و هەرا، فەقەت كاروانەكەی ئێمە قەلەباڵغ بوون و هەموو تفەنگیان پێ بوو. لەبەرئەوە جەردەكان هیچیان زۆریان بەسەریاندا نەئەشكا و ئەگەڕانەوە. شەو لە مەنزڵ ماینەوە، سبحەینێ كەوتینە ڕێ، یاخوا هەر دوشمنتان ببینێ، لەم

پەنا گرد و لەو کۆردەرە و شیو هەر فڕکان فڕکانی تەریدە و جەردە بوو. پۆل پۆل ئەهاتنە سەر ڕێگەمان و قەدەرێك شەڕە تفەنگ ئەکرا و زەفەریان نەئەبرد، خۆیان ون ئەکرد. هەتا دەمەدەمی عەسر بەم ڕەنگە ڕۆیشتین بەرێوە و منیش چونکە بەعومری خۆم ئەحواڵی وام نەدیبوو، زۆر ئەترسام. هەر لەگەڵ تەقەی تفەنگێك ئەهات وەختەبوو ڕۆحم بچێت، ئەموت ئەها هەر ئێستا ئەکوژرێم، لە پاشاندا کاروانچییەکان وتیان، ئێمە هەرچییەکمان کردووە ئەبێ ئەم شەو خۆمان بگەیەنینە ناو شار، چونکە ئەگەر ئەمشەو لەم ناوەدا بمێنینەوە، ئەم جەردانە بەیانی چەند تاقمێکیان یەك ئەکەون، دێنە سەر ڕێگەکەمان هەرچی خراپە بەسەرمان ئەهێنن، قەراریان دا کە بەهەموویان نەوەستن و لێ خوڕن، ئەو شەوە هەر خۆیان بگەیەننە شار. منیش ئەم قەرارەم زۆر پێ خۆش بوو، چونکە ئەمویست سەعاتێك زووتر بگەمە جێی مەقسەد و هەموو ئومێدێکم لەوێ پێك بێت و لەم ناڕەحەتی و ترس و لەرزە نەجاتم ببێت، لام وابوو هەر بگەمە ئەوێ ئیتر نۆرەی فەرەحی و خۆشیم ئەبێت.

دنیا لە پاش نیوەڕۆوە بوو بەهەور و هەڵڵا، کزەبایەکی زۆر ساردی ئەهات، جارجار بروسکە و چەخماخەی ئەدا. پاش عەسر تنۆکە تنۆکە دای کردە باران، ئێمەیش هەر ئەڕۆین، ئەڵێین لەسەر خوا، هەر چۆنێك بێت هەر بڕۆین چاکە. خێرا لێمان خوڕی هاتین بەڕێوە، بارانیش هەتا بێت زیاد ئەکات، منیش لە سەرمانا وەختە زیرە بکەم. شەویش هات بەسەردا تاریك و نووتەك، ئەسڵی ئەمەیە ئەڵێن «تاریکە شەوە گەلاڵی لەناو[1] شەو بوو تاریکە و ئەموستەچاو» کەس بەری پێی خۆی نەئەبینی، ترس و لەرز، سەرما و باران، زەندەقدار زەندەقی ئەچوو. بارانیش وەکو کوندەی سەرەوژێر دێتە خوارەوە، کەی کەم ئێستا کەم، شەست و ڕەهێڵە، کڵاوبەسەر ئەباریێ، لەملاوە لەولاوە ئاو هەڵساوە بەباوە ئەم بارانە

(١) پەندێکی پێشینانە، مەبەستی ئەوەیە دز و جەردە لە ناوە.

ئەهێنێ، ئەیدات بەسەر و چاوی ئینساندا، قوڕ و چڵپاو، گەردەلولێکە (العیاذ بالله). منیش ئاو لە تەپڵی سەرمەوە دێتە خوارەوە لە بەری پێمەوە ئەچۆڕێتەوە. لەرزە لەرزی بەدەنم، قرچ و هۆڕی دانم ئەهات، دەزوویوشك لە بەدەنما دانم بوو[٢] هەر خێرا خێرا ئەمپرسی، زۆرمان ماوە بگەینە شار یان نا؟ ئەیانوت هێشتا ماومانە، تاوتاو بەو حاڵەوە لەبەر هیلاکی خەویشم ئەهات و وەنەوزەکوتێم بوو، لە پڕێکدا کەرەکە لە ژێرما سەرسمێکی ئەدا و گرم ها ڕائەپەڕیم و خەبەرم ئەبووەوە، نەختێك چاوم ئەگلۆفت و بەهۆش ئەهاتمەوە. وردە وردە بیریشم لە حاڵی خۆم ئەکردەوە، چونکە لە عومراتی خۆم سەفەری وا نارەحەتم نەکردبوو پەشیمانیم حاسڵ کرد. لەم ناوەدا و لەو قیامەتەدا دیسانەوە لە دوو سێ جێگەی تر جەردە هاتنە سەر ڕێگامان کورە مەڕۆن ڕووتەوە بن، کورە نەیەنە پێشەوە ئەکوژرێن. تەقوتۆقی تفەنگ، گیزوهۆڕی گوللە بەپەنا گوێچکەمانا وەختە بوو ڕۆحم بچێ، لە ترسانا هەر ئەوەبوو زیڕەم نەئەکرد. ترسولەرز و دڵەکوتێ، وەرە بەم حاڵەوە هەر سەعاتە نەسەعاتێك ئەمیش یەخەت بگرێ، هەر ئەڕۆیشتم ئەموت یارەبی تۆ نەجاتدەری نەجات، کەی ئەگەینە فەرەحی و نەجاتمان ئەبێت. خولاسە سەرتان نەیەشێنم سەعات چوار و پێنج بەدواوە لە دوورەوە دەنگی سەگوەڕ هات، وتیان ئەها وا نزیك بووینەوە، لە دڵی خۆما شایەتمانێکی بەحەقم هێنا و خۆشی کەوتە دڵمەوە، ئەو لەشە ساردەم لە خۆشیان گەرم بووەوە، زیندوو بوومەوە، وردە وردە هاتین ڕوانیمان لە دەرەوە تروسکەی چرا و ئاگر دەرکەوت، وتم ئۆخەیش شوکر وا نەجات بوو، بەم حاڵەوە هاتین گەیشتینە قەراغ شار، ئەمجاریش قەدەرێ شوکری خوام کرد کە لەو ڕەزالەت و موسیبەتە نەجاتمان بوو گەیشتینە فەرحی.

---

(٢) ئەمیش هەر پەندێکی پێشینانە، مەبەستی ئەوەیە هەموو گیانی تەڕە.

گەیشتنە شار و ئەوەڵ قۆرت

سەیـرم کـرد لـەو نـیـوەشەوەدا، لـە قـولـغـەیـەکـی قـەراخ شار، سێ کـەس بەتفەنگەوە دەرپەڕین وتیان کوڕە مەڕۆن بزانین ئێوە کێن و لە کوێوە هـاتوون و چیتان پێ هـەیە و بۆ کوێ ئەچن. وتم ئەمە چی بوو، دەك بەزیادی خێرم نەکرد، نەخێر سەیرم کرد پیرە کاروانیان خستە حەلوەلا و شەقوشۆق، لەمیان ئەدا و بەویاندا ئەکوتا، پەلەماری ئەو باریان ئەدا، سەروپۆتەڵاکی سێ چوارێکیان کوتایەوە، لەو ناوەدا قسەی خۆمان بێ منیش بەر یەك دوو شەپازللەی مزر کەوتم، من هەروا واقم وڕمابوو ئەموت ئەمە چی بوو، ئێمە خۆشی خۆشی وا گەیشتینە جێی مەقسەد کەچی ئەم زرموکوتە چی بوو؟ وتیان دەی درەنگە بزانین قاقەزتان چی پێ هەیە، بارتان چییە، لە کوێوە یەن؟ وتیان لە فلانە جێگەوە دێین و خەڵقی فیسارە جێین، بارمان شەکر و چایە، کاغەز و ماغەزیشمان هیچ پێ نییە، هانێ بمانپشکنن. خۆلاسە لەبەر ئەو باران و ڕەهێڵەیە، نیو سەعات زیاتر بەم گێرمە و کێشەیەوە بووین، تاکو کاروانچییەکان سەری خۆیان قەبلاند، یەکی شتێك پارەیان بۆ گرد کردنەوە، ئەم جار ڕێی نەجاتیان پێ نیشان دان، لە پاشان دووان لەو باجگرانە هاتن بەلای منەوە، لەو تاریکاییەدا سەیرێکی سەروسەکوت و قەد و قیافەی منیان کرد، لێم مۆڕ بوونەوە، ئەم جار یەکێکیان شخارتەیەکی داگیرساند و تەماشایەکی کرد وتی ئەمە چییە، کێیە، لە کوێوە هاتووە، بۆ کوێ ئەچێ؟ کابرای کاروانچی وتی ئەمە پیاوێکی غەریبە، لەو گەرمیانەوە هاتووە لێرە کاسبی بکا، فەقیرە، بێدەسەڵاتە، وتیان نابێ هەڵبەت ئەمە شتێکی لە ژێر سەردا هەیە، هەبێت و نەبێت ئەمە جاسووسە، بەفێڵ و تەڵەکە خۆی وا لـێ کـردووە، ئـەوانـیش وتـیـان کوڕە نـەبـەخـوا جـاسووسی چـی، فـەقـیـر و

غەریبە هاتووە لێرە کاسبییەك بکات بۆ خۆی و چەند پارەیەك بۆ ماڵ و منداڵی پێکەوە بنێ. نەخێر کاروانچییەکان زۆریان وت و ئەوان کەمیان بیست، هاتنە پێشەوە لێم، دەوریان دام، هەموو لەشمیان پشکنی، سەر و کەڵاویان داماڵیم، تمە لیتەکیان سەنگ و سوژن دا، زۆر ئەملاولایان کرد هیچ نەبوو، منیش خۆ کە ناوی جاسووسیم بیست هەر حەپەسام و تاسام، هیچ قسەم پێ نەکرا هەروا واقم ورمابوو، قەدەرێکی باش بەم ڕەنگە چەرمەسەرێیان دام، هیچیان نەدۆزییەوە. ئەمجار دووانیان لاپەڕیان لێ گرتین، نەختێ سرپ و هۆڕیان کرد و هاتنە نزیك ئێمە، کابرای کاروانچییان بانگ کردە لاوە، لەگەڵ ئەویش قەدەرێك چرپەچرپیان کرد، کابرایەکیش هات بەلای منەوە وتی باوکم ئەمانە بەهیوای ئەوەن شتێکیان بدرێتێ، منیش سوێندم بۆ خواردن کە تۆ لە هیچا نیت و هیچیشت نییە بیاندەیتێ فەقەت ئەوان دەست هەڵناگرن و چۆن لە ژێر چنگی ئەم بەدبەختانە دەرت بێنین، منیش تێ گەیشتم کە ئیشەکە ناڕەحەتە و ئەمانە تەشقەڵە ئەکەن، یان ئەبێ شتێکان بدرێتێ یان ئێمە بەقەڵبەیەکدا ئەدەن و منیش کێچ لە باخەڵمدا بۆ پولێك سەوزەڵە گیانم ئەڵێ. هەرچەندە سەرم هێنا و سەرم برد چارەسەرێکم بۆ خۆم نەدۆزییەوە، وتم فلانی تۆ خۆت ئەزانی کە من هیچم نییە بیاندەمێ و خۆمان لە شەڕیان لادەین و ئاگاشم لەم شتانە نییە کە ئەوان ئەیلێن، جا کەیفی خۆیانە ڕەزام بەقەزای خوا دەسەڵاتم چییە. کابرای کاروانچی ئەم جاریش لەگەڵ هاوڕێکانی چوونەوە بەلایانەوە، قەدەرێکیان لەگەڵ وتن و ڕستیان هەر ئەیانوت فائیدەی نییە، منیش بەجارێك سەری دنیام لێ هاتبووە یەك ئەموت یاڕەبێ چی بکەم، بۆ ڕیش هاتم سمێڵیشم نایە بان، لەو تەنگوچەڵەمەیەدا هیچ ڕێگایەکم بۆ خۆم نەدۆزییەوە. دوایی کابرای کاروانچی وتی باوکم خوا هەڵناگرێ ئێوە سەعاتێ زیاترە، بەم تاریکە و سەرما و لێزمەیە، ئێمەتان لەم قوڕەدا ڕاگرتووە، ئێمە وا ئەچینە فلان خان

ئێوه بەیانی وەرنە ئەوێ، سا لەوێ بەڵکو شتێ بەشتێك بکەین. بەم ڕەنگە ئەوانیش دەستبەردار بوون و بەرایی کاروانەکەیان بەردا، ئێمەش لێمان خوڕی و چووینە ناو شارەوە، ئەما من لەم سەفەرە زۆر پەشیمان بوومەوە، دڵم گیرابوو، مەئیوس بووم وتم ئەمە ئەوەڵی بێت، ئاخۆ ئاخری چۆن ئەبێ. لەو سەعاتەوە کە هاتبوومە دەرەوە لە ماڵی خۆم هەتا ئەو دەقیقەیە بیرم لێ کردەوە و من لەو دوو سێ ڕۆژەدا چەندم مەرارەت بەسەرا هات و چەند نەوعە ئەزێت و موسیبەتم دی، چارەیشم هیچ نەبوو، نەڕێی ڕاکردنم بوو، نەتوانای گەڕانەوە، هەر ئەمەندەم بۆ مابووەوە ئەموت خوا چاکی بکات، بزانین ناوچەوانم چی لێ نووسراوە، بەمانەیش ببڕێتەوە هەر چاکە، خوا خراپتر نەدا، وردە وردە هەر ئەڕم ئەم خەیاڵانە ئەکەم، ڕۆیشتین هەتا بەهەر حاڵێك بوو گەیشتینە خانەکە و دەرگەیان لێ کردینەوە و چووینە ژوورەوە، سەرما، قوڕ، دڵۆپە، بێ ئاگری، لەرزێکیش چووبووە ناو سکمەوە زۆرم سەرما بوو، هەموو لەشم بەجارێك داهێزرابوو، تێك شکابوو، هیلاك، ماندوو، مردوو، خەوم یەت، برسیمە، نەخۆشم، هەر نازانم بڵێم چی.

ئەحواڵی خان و دووەمین قۆرت

بەهەر حاڵێ بوو، لە قوژبنێکی ژوورەکە بەتورسکەی چرای قوتیلکەی خانچییەکە بستێ جێگای وشکم دۆزییەوە، لەسەر تا جەواڵێکی کاروانچییەکان بەچیچکانەوە هەڵتروشکام و سەرم نایە سەر ئەژنۆم. لە ئەوەڵی عومرمەوە هەتا ئەو دەقیقەیە پەڕە پەڕە تەئریخی ژیانی خۆم خوێندەوە کە لە دنیادا من بەئەمەل و هیوای چی ژیاوم ئێستا چ ڕۆژ و سەعاتێکم دی، زۆر زۆر مەئیوس بووم دڵم پڕ بوو لە خوێناو، بەو ڕەنگە هەتا نزیکی سەعاتێك ڕام بوارد، کابراکانیش کەروباری خۆیان دامەزراند، هەریەکە لە سووچێکەوە لاڵوپاڵ لێی کەوتن، پرخوهۆڕی

خەویان لێ هەڵسا. گوێم گرت لەو نزیکانەوە لە ماڵێك دەنگی شیوەن و گریان و لاواندنەوە و کوڕووزانەوە یەت ئەمما چۆن دەنگێ، هەروا بەردی ئەتوانەوە، هەروەکو بهێنێ ساجێك ژیلەمۆ بکەیتە جەرگەمەوە ئاگرم تێ بەربوو، خۆم لە بیر چووەوە، بێ پەروا وەکو شێت ڕاپەڕیم چوومە دەرەوە، لە خانچییەکەم پرسی وتم ئەم شیوەن و گریانە چییە؟ هیچێکی وا نییە ئەو ژن و منداڵانە مێرد و باوکیان کوژراوە. کابرای تاین بەڕەنگی وا بێ ئەهمیەتانە وتی (ئەوە هیچ نییە) کە من لە جێگەی خۆم هەر وشك بووم، مەگەر من شتی وا ئەوەڵجارە ئەبینم و کابرایش ئەم نەوعە شتانەی زۆر دیوە، ڕاهاتووە و ئەمانە هەر بەهیچ ئەزانێ، منیش قەدەرێ ڕامام و لەبەر ئەو سەرما و بارانە گوێم لەو گریان و کڕووزانەوەیە گرت و چەند فرمێسکی حەسرەتم هەڵڕشت، دوایی وتم یارەبی تۆ خەبیر و قادری چی بکەم و من چیم لە دەست یەت، هەروا بەهەناسەی ساردەوە گەڕامەوە ژوورەکە و دانیشتم هەر تاس ئەیبردمەوە، قەدەرێکی باش بەو ماتەمینییەوە سەرم نایەوە، هیچ فائدەی نەبوو، لە تاوانا هیچ خەویشم لێ نەئەکەوت. هەر ئەوەندەم زانی لەو دیو خانەکەوە تەقەی تفەنگ و هەرا و زەنا و زریکە و هاوار پەیدا بوو، چەند تەقەیەك هات، بوو بەغەڵبەغەڵب و گریان و شیوەن و بانگەبانگ، دیسانەوە خۆم نەگرت دەرپەڕیمە دەرەوە گوێم گرت، هەر ژن و منداڵ بوون لەو دیوەوە بەگریانەوە قسەیان ئەکرد، ئەپاڕانەوە و ئەلالانەوە، ئەم جاریش لە خانچییەکەم پرسی وتم ئاخۆ ئەمە چییە، ئەم جارە چی بووە؟ وتی چووزانم پیاو ئەگەر من بۆ ئەمانە جوابی تۆ بدەمەوە ئەبێ خەریکی هیچی تر نەبم هەر جوابت بدەمەوە، شەو و ڕۆژی سەد شتی وا لێرە ئەقەومێ، وتم ئاخر خاڵۆ تۆ عاجز مەبە ئینسان لەمانە دڵی ئەبێ بەئاو، چۆن ناپرسێ! وتی ئاخر تۆ شتی وات نەدیوە بۆیە هەموو شتێ ئەپرسی، هێشتا ڕانەهاتوویت، ئەوە ساحێبی ئەم ماڵە نازانم چەند ڕۆژێکە لەسەر جاسووسی و ماسووسی گیراوە و فەلاقەیەکی زۆر

کراوه و له پاشان داوای جەزایەکی زۆریان لێ کردووه، ئەویش پارەی نەبووه بیدا ماڵەکەیان فرۆشتووه، ئەویش بەشی جەزاکەی نەکرد، ئێستاش خۆی هەروا حەپسە، کەچی ئەوا فەقیرە دز هاتووەتە سەر ماڵەکەشی ئەو تۆزە پڕوپیتەیشیان کە ماوە هەڵبەت بردوویانە، وا تفەنگیشیان پێوە ئەنێن، ئێستا منداڵێکیشی نەکوژرابێت هەر چاکە. وتم ئەرێ ئەم هەموو جاسووسە چییە لێرە هەیە؟ کابرای خانچێ سەرێکی لێ لەقاندم و سەیرێکی فەساڵی کردم و تۆزێك پێ کەنی وتی: ئای باوکم ئەمە نەخۆشییەکە هەموو کەس ئەبێ بیگرێ، تۆ غەریبی هێشتا ئەمەت نەدیوە، بەڵام چاوت نەفرێ تۆیش ئەیبینی. ئیتر منیش بەماتومەلوولی هاتمە ژوورەوە و سەرم نایەوە لێی کەوتم فەقەت هیچ خەوم نەبوو، ئەحواڵێکی زۆر خراپ و ناڕەحەتم بوو، لە سەرمانا هەڵئەچۆقیم. برسی، دڵگیراو، عاجز، مات، هەر بیرم لە خۆم و لە دنیا ئەکردەوە، هەر سەعاتە نەسەعاتێکیش لەملا و لەولاوە تەقوهۆڕی تفەنگ، هاواروبانگی خەڵق ئەهات، منیش لە تاوانا ڕائەچەنیم، فەقەت نەمئەتوانی بچمە دەرەوە، هەر چۆنێك بوو بەو حاڵەوە ڕام بوارد هەتا بەیانی.

ڕۆژەوەبوون و قۆرتی سێیەمین

بەیانی لە تاریکە و لێڵەدا بوو هێشتا، گوێم گرت لە دەرگایان دا، دەرگا کرایەوە، ڕوانیم سێ زەبەڵلاح هەڵیان کوتایە ژوورەوە، وتیان کوانێ کابرای جاسووسەکە، مامەی کاروانچی منی نیشان دان و وتی: ئەوەتە، باوکم ئێوە بۆچی ئینساف و ڕەحمتان نییە، ئەم فەقیرە غەریبە و هیچی لێ هەڵناسێ و سوێندی مەغلەزەتان بۆ ئەخۆم ئاگای لە هیچ نییە، لە تاو دەردی نەبوونی و کەمدەستی خۆی کوتاوە بۆ ئێرە، ئێستا بێ دەسەڵات و بێ پارەیە، ناتوانێ سەری خۆی بقەبڵێنێ و خزمەتێکی ئێوە بکات، ئەوا لێرە خەریك ئەبێ، ئەگەر بۆی هەڵبسووڕێ ئیشێ، کارێ ئەگرێ بەدەستەوە،

لەمەودوا لەبەر دەستی خۆتاندا ئەبێ، ئەتوانن هەموو وەختێ بەهەوەسی خۆتان بیرِوتێننەوە و لەبەرەوە حەقی ئەم چاکەیەتان بۆ بکاتەوە. کابرای کاروانچی بەم قسە مێچکەمێچکانە گەلێکیان لەگەڵ خەریك بوو، زۆریان بەدەور و پشتا هات لە ئاخری هەموو شتێکدا وتیان ئێمە ناتوانین وازی لێ بێنین، ئەم خەبەرە ئاخری ئەگاتەوە جێی خۆی، دوایی ئێمە تووشی موسیبەت و بەڵا ئەبین، کەوابوو ئێمە خۆمان بۆچی تووش بکەین، هەر ئەبێ بیبەین لەگەڵ خۆمان. کاروانچییەکانیش وتیان ئاخر ئەوا ئێوە ئەم فەقیرەتان برد و کردتان بەکوڵکی موسیبەت و ئەزیەت و لێدان و گرتن و ئەمانەوە چی بەئێوە ئەبڕێ. نەوەڵڵا کەوابوو خوا هەڵناگرێ، ڕەحمی پێ بکەن وازی لێ بێنن، هەزارتان بۆ دنیا کردووە، ئەمەش بۆ خوا بکەن. ئەمە بەم گێرە و کێشەیەوە بووین هەتا نزیکی هەتاو کەوتن، خوا کاریان ڕاست بێنێ ئەو کاروانچییانە بەدەوروپشتی ئەواندا هاتن و تەفرەیان دان، بەڵام بێ فائیدە بوو، ئەوان هەتا ئەهاتن شێتگیرتر ئەبوون و ئاگریان ئەگرت، ئاخری یەکێکیان وەکو هار پەلاماری منی دا و قۆناغە تفەنگێکی کێشا بەکورتە کەلەکەما وتی: هەڵسە بابڕۆین، تەماتە بەم گێلەگێلە و خاوەخاوە هاتووی لێرە جاسووسی بکەیت. ئێستا من ئەزانم چیت بەسەر ئەهێنم. کورە وتم پیاوی چاك بن ڕەحم و موسوڵمانەتیتان بێ، بەخوا هیچم بەبەرەوە نییە، ئەمە چەند ڕۆژە بەم باران و سەرمایە هاتووم بەرێدا، هیلاك و برسی و نەخۆش و غەریب، خوا قەبووڵی نییە وازم لێ بێنن و ئەزیەتم مەدەن. هەر ئەوەندەم زانی یەکێکی تریان لە پشتەوە زرموهۆڕ دامیە بەر پێ لەقە و شەپازللە وتی: یاڵڵا پێشمان کەوە، وا ئەزانی سەری دنیا بەپووش گیراوە، ئەوی تریشیان لێم هاتە پێشەوە بەپاڵەپەستۆ بەهەرسێکیان دایان گرتم (عەیب نەبێ) بەشەق و زللە و لێدان و سەروسەکوت کوتاندنەوە پێش خۆیان دام، ئیتر هەرچەندە کاروانچییەکان پاڕانەوە و لالانەوە هەوڵ و تەقەلایان دا و دەخالەتیان پێ کردن، بێ

فائیده بوو، پارەی نەکرد و ڕایان فڕاندم بۆ کۆڵان، هەروا لە کۆڵان و بازاڕدا هێنامیان بەڕێوە، خەڵق و خوا هەروا تەماشایان ئەکردین، بەعزێ کەس ئەمڕوانی بەزەیی بەمنا ئەهات لەبەر خۆیەوە پرتەوبۆڵەیەکی ئەکرد، بەعزێك کەسی تر پێم پێ ئەکەنین، ئەیانوت ئەمە جاسووسە با بیخوا، تەماشام ئەکرد لە ناو شاردا بەعزێك قیافەتم ئەبینێ هەروا ئینسان زراوی لێ ئەتۆقێ، هەریەکە دە دوانزە چەفتە و مشکی و جامانەی ڕەنگاوڕەنگیان تێك ئاڵاندووە و بەسەریانەوە بەستووە هەریەکە بەقەدەر بەرداشێ، چوار ڕیز و پێنج ڕیز فیشەکیان لە خۆیان دابوو، خەنجەر و دەمانچەیان کردبوو بەقەدیانا، هەروا خوێن لە ناوچەوانیان ئەباری. تووشی ئێمە بوون ئەیانوت ئەمەیش ڕەنگە جاسووس بێ، مڵۆزمەکانی منیش ئەیانوت بەڵێ جاسووسە، منیش لە دڵی خۆما وتم نەخێر نەخۆشییەکەی کابرای خانچییەکە وتی منیش گرتم و ڕابورد. هەروا بەم ڕەنگە ئەڕۆیشتین دنیاش زۆر سارد و سەرما بوو، هەور و هەڵڵا بەباوە پروشەی ئەکرد ئەلعیازو بیللا، سەیرم کرد لە کۆڵانێکدا گەیشتین بەژنێك خۆی و دوو منداڵی ڕەشوڕووتی پێخاوس سەرقۆتین لەو بەر سەرما و قوڕەدا بەگریان و شیوەن ئەکرووزێنەوە و ئەپاڕێنەوە، ئەلاڵێنەوە و هەڵئەچۆقن، ژنەکە پەلی منداڵەکانی گرتبوو هەرسێکیان ئەگریان وەك باڵالۆك فرمێسك بەچاویانا ئەهاتە خوارەوە، کە چاوم بەوانە کەوت و ئەو ئەحواڵەم دی بەجارێك خۆمم لە بیر چووەوە وتم ئاخۆ ئەم قوڕبەسەرانە چییان لێ قەومابێ، نەمزانی منیش حەپسم و مڵۆزمم بەدواوەیە، بێ ئیختیار لە ژنەکەم پرسی خوشکەلێ ئەوە چیت لێ قەوماوە وا ئەگریت. هەر ئەوەندەم زانی لە پشتەوە کابراکان زرموهۆڕ دایانمە بەر شەپازللە و قۆناغە تفەنگ، وتیان تۆ دەخڵت چییە بەسەرەوە، هەرچی هەیە و نییە، تۆ بۆچی ئەپرسیت؟ یەکێك لە زەلامەکان بەرق و گاڵتەوە وتی ئەوە چییە. ئەوە مێردەکەی لەم بەینەدا لە شەڕی فلانە جێگە عەسکەر بووە کوژراوە، ئێستا

ئەمانە کەسیان نەماوە و هیچیان نییە، شێت بوون داوای مەعاش و ئیدارە ئەکەن وا ئەزانن پارە ڕژاوە، لە دڵی خۆما وتم بەخوا باشە، مێرد و ماڵی بڕوا، بەم ڕەنگە داوای مەعاش بکا و تۆیش وا بەگاڵتەوە جوابم بدەیتەوە، هەڵبەت لەو جێگەیەش کە داوای مەعاشی کردووە، زۆر باش و بەدڵی خۆیشی بەڕێ خراوە، بۆیە وا بەپێکەنین و کەیف خۆشی گەڕاوەتەوە، زۆر زەریفە، بەهەناسەی ساردەوە نەختێکی تر ڕۆیشتین گەیشتینە مەیدانیك لەوێ سەیرم کرد سێدارەیەك هەڵخراوە لە ژوور ئەویشەوە سێ چوار داری تر پێکەوە داچەقاوە و پیاوێکیان پێوە بەستووە، بەو سەرما و بەفر و بارانە چەند کەس دەوریان گرتووە، ڕووت و قوتیان کردۆتەوە، بەتۆیی کراس و دەرپێ، زەلامێکی بێ ئینساف بەدارێکەوە وەستاوە لەو قوڕبەسەرە ئەدات. ئەمما چۆن لێدانێك، زرموهۆڕی دارەکانی ئەمپەڕوپەڕی ئەو مەیدانە ئەگرێتەوە، کابراش هاوار ئەکا و ئەپاڕێتەوە و ئەلاڵێتەوە و خوا و پێغەمبەر ئەهێنێتە ڕجا، ئەزریکێنێ و ئەقیژێنێ و ئەویش هەر لێی ئەدا و گوێ ناداتێ، کە ئەوەم دی هەموو لەشم هاتە لەرزین و دڵم داخورپا، هێز و هەناوم لێ بڕا وشك بووم لە جێگای خۆم، پێی ڕۆیشتنم نەما، ڕەق ڕاوەستام. یەکێك لە ملۆزمەکان تێی خوڕیم وتی ئەوە بۆچی ڕاوەستاوی، وابزانم ئەمەت پێ خۆشە سەیری بکەیت، چاوت نەفڕێ تۆیش بەخزمەتی ئەگەی، ئەمیش وەکو تۆ لەسەر جاسووسی گیراوە، وا داری تێ ئەبڕن، منیش هیچ هۆش و شعوورم نەمابوو کە جوابی بدەمەوە، لە عەزرەتانا هەروا وشك وەستا بووم، ئاخری پەلیان ڕاکێشام و ڕایان فڕاندم سەرەوژوور پێش خۆیان دام، ئیتر منیش نەدڵم مابوو نەچاو تا بزانم بۆ کوێ ئەچین، هەروا بەو کۆڵانانەدا تێیان پەڕاندم هەموو دار و بەرد بۆنی خوێنیان لێ ئەهات، بەجارێ ڕۆحم چوو، ئەوەندەم نەزانی گەیشتینە بەر دەرگایەکی گەورە، قەڵەباڵغێکی زۆری لێ وەستابوو، هەر مەڕۆ مەڕۆ و نابێ نابێ بوو، کەسیان نەئەهێشت بچێتە ژوورەوە، ملۆزمەکانی لەمەڕ

من وتیان ئەمە جاسووسە ئەمشەو نیوەشەو گرتوومانە و هێناومانە ئەبێ بیبەینە ژوورەوە ئەوانیش وتیان جارێ نەختێ ڕاوەستن، ئێستا ئیشی خسووسی و موهیم هەیە نابێ کەس بچێتە ژوورەوە، قەدەرێ ڕاوەستن، هەر کەسێکی تریش ئەهات هەروا ڕایان ئەگرت، نزیکەی سەعاتێك ئێمەیان لەو بەر سەرما و بارانە ڕاوەستاند، خەلقێکی زۆر لەوێدا گردبوونەوە، هەروا بەعزێك لەوانە کە ئەهاتن ڕایان ئەوەستاندن لچێکیان هەڵئەقوڵتاند و لەبەر خۆیانەوە ئەیانوت ئەها هەر ئەم جارە ئیشی موهیم و خسووسی نەبوو، دوایی سەیرم کرد یەکێك لە دوورەوە بەکەش و فشێکەوە دە دوانزە کەس بەشوێنیەوە تفەنگ بەدەست، فیشەکلغ لە پشت، خەنجەر و دەمانچە بەقەد، سەرزل سەرزل، کابراکە خۆی دانەکانی هەموو ئاڵتوون بوو، وردە وردە هاتە پێشەوە، خەڵکەکە هەرچی دانیشتبوون بەجارێك ڕاستەوە بوون، خۆتان لادەن، خۆتان لادەن پەیدا بوو، کە نزیك کەوتەوە منیشیان هەستاندە سەر پێیان وتیان ڕاوەستە بەپێوە، منیش لە تاواندا بەلەرزەلەرز هەستام و ڕاوەستام. کابراکە کە هاتە پێشەوە بەکبر و غرورێکەوە، بەچەناگە نیوە سەلامێکی کرد و زوو سەیرێکی منی کرد، وتی ئەمە چییە، مڵۆزمەکانم سنگیان نایە پێشەوە وتیان قوربان ئەمە جاسووسە، ئەمشەو گرتوومانە، وا هێناومانە، کابراکە ئەم جارە بەغەزەبەوە تێم مۆڕ بووەوە و پرسی، لە کوێوە هاتووە. یەکێك لە مڵۆزمەکان چووە پێشەوە بەسرپە دوو سێ قسەی لەگەڵ کرد، ئەویش سەرێکی بۆ لەقاند وتی ئێی، کەواتە بیهێننە ژوورەوە. ئەو تێ پەڕی چووە ژوورەوە، دوایی پەلی منیشیان گرت و ڕایان کێشام بۆ ژوورەوە، حەوشێکی گەورە و ئاوەدان، باخ و حەوز و باڵەخانەیێکی خۆش. هەروا بردمیان هەتا بەر بینا و باڵاخانەکە، لەوێ بەچەند پلیکانەیەك سەریان خستم، ڕاڕەوێك بوو سیخناخ بوو لە تفەنگچی و زەلامی غەریب و عەجیب کە ئینسان هەر لە چاو پێکەوتنیان ئەتۆقی، قەدەرێك لەوی ڕایان گرتم لە پاشان

ملۆزمەکان دامیانە دەست دوو سێ نۆبەتچی و زەبەللاح خۆیان ملیان شکاند و ڕۆیشتن منیش لە قوژبنێکەوە هەڵتوتام بۆ خۆم سەرم کز گرت لەبەر باری خوادا چاوەڕوانی قەزا و قەدەر بووم وتم بزانم چی تریش ئەبینم، ئەو ڕۆژە بەو ڕەنگەوە لەو سووچەدا بۆ خۆم هەڵتروشکام، نەنانێك نەئاوێك، نەلێپرسینەوە، هیچ نەبوو ..... ئەم زەلام بەو زەلامی ئەسپاردم، لە سەد کەس زیاتر هاتوون پرسیویانە ئەمە چییە؟ وتویانە جاسووسە و بەعزێکیان بەغەزەبەوە لێم مۆڕ ئەبوونەوە و لێم ئەهاتنە پێشەوە. ئەموت ئێستا هەڵم ئەلووشن و بەعزێکیشیان بەنیوە پێکەنینەوە لێم ورد ئەبوونەوە و بەتەئسیرەوە ڕوویان وەرئەگێڕا.

وەرە سێ چوار ڕۆژ بەم سەرما سەهەندەیە بەهیلاکی بەڕێگەوە وەرە، شەو بەو ڕەنگە بەبرسێتی و بێ خەوی ڕابوێرە، بەیانی بەو حاڵەوە بتهێنن بۆ ئەو جێگایە، هەر سەعاتی مردنێك ببینە، ئەو ڕۆژەش وا بێ زاد و ئاو داتنێن، ئنجا سەیری ڕەنگوڕووم بکەن، ئەبێ چیم لێ هاتبێ، چاکە لە برسانا هەروا گیانە گوییەیەکم تیا مابوو، کە ئەجووڵامەوە هەموو لەشم ئەلەرزی. وەختێ پاش نانخواردن کە شەوی بەسەراهات یەکێك لەو خزمەتکارانە وتی: خۆمە ئەمە گاورسانی نییە ئەم فەقیرە لە بەیانییەوە بێ نان و بێ ئاو لێرە حەپس کراوە، خوا هەڵناگرێ هەر لە خۆیەوە لەو پاشماوانە چەند پارچە نانێکی دامێ و کاسەیەك ئاویشی لەلاوە دانام. وتی: ئەوە بخۆ، منیش وەکو هار پەلامارم دایە، نانەکەم خوارد و چەند قومێك ئاوم کرد بەسەرا، تۆزێك زیندوو بوومەوە، هۆشێکم هاتەوە بەبەرا. ئیتر کەسێك لە منی نەپرسییەوە. هەر ئەموت ئاخۆ کەی منیان بیر بکەوێتەوە و نەجاتم بدەن، بەرەڵلام بکەن و بۆ خۆم بچمە دەرەوە. لە دڵی خۆما وتم شەرتم ئەمەبێ، سەعاتێك لە دەست ئەم دەعبایانە نەجاتم ببێت ئەو ڕێگەیەی کە بیگرمە بەر ئیتر ئاوڕ نەدەمەوە و سەری خۆم لەم وڵاتە خوێناوییە زاڵمە دەرکەم و دەقیقەیەك لەو وڵاتە کاولەدا نەمێنم، بەڵام

جارێ خۆ هیچ لێپرسینەوە نییە. لە پاش قەدەرێ ڕوانیم یەکێك بەعەزمەت و جەبەرووتێکەوە هاتە ڕاڕەوەکە، خەڵکەکە هەموو هاستان و ڕاوەستان و ئیشارەتی منیشیان کرد، منیش بەنیخەنیخ هەڵسام و بەپێوە ڕاوەستام سەیرم کرد هەروا هات و وردەوردە بەناو خەڵقەکەدا بەپشم و غەزەبێکەوە بەخەڵکەکەدا هەڵڕوانی. ئەم جار چاوی بەمن کەوت، وتی ئەمە چییە، ئەم دەعبایە کێیە؟ وتیا: قوربان ئەمە جاسووسەکەیە کە بەیانی هێناویانە، وتی: ئەی بۆچی بەمنیان نەوتووە. ئا فلانەکەس بانگ کەن. کابرای کە سەرلەبەیانی لە دەرگای حەوشە هات و منی لەگەڵ خۆی هێنایە ژوورەوە بانگ کرا، ئەویش بەڕاکردن هاتە پێشەوە، وتی: چی ئەفەرمووی قوربان؟ وتی: ئەم جاسووسە چییە و لە بەیانییەوە هێناوتانە بۆچی بەمنتان نەوتووە. وتی قوربان سەر لە بەیانی عەرزم کردی مەشغوڵ بوویت فەرمووت جارێ ڕاوەستە، وەختی پاش قاوەڵتی ئەوەبوو دیسانەوە عەرزم کردیتەوە، فەرمووت ئێستا نا. عەسریش کە عەرزم کردیت کەچی تووڕە بوویت، ئێوارە هاتم عەرزت بکەمەوە، مێوانت هات ئێستاش خەریك بوو بێمەوە عەرزت بکەمەوە. ئەمە زۆر موهیمە وەکو ئەوانی تر نییە. ئەویش چاوی چووقاند و دەستێکی برد نای بەناوچەوانییەوە، قەدەرێکی چاك ڕاما، منیش هەروا بەترس و لەرزەوە تەماشای ئەکەم و ئەڵێم ڕەنگە ئێستا بیر لە ئەحواڵی بێدەسەڵاتی و بێگوناحیی من بکاتەوە و بەزەییی پێما بێتەوە و هەر ئێستا ئەمر بکات بەرەڵڵام کەن و ڕەنگە دڵنەواییشم بکەن بەخوا. کەچی هەر ئەوەندەم زانی سەری بەرز کردەوە و هەردوو چاوی دەرپەڕی، وتی: ڕاست ئەکەن بەقەبری باوکم ئەمە زۆر دەهشەتە، ئادەی بیکەنە ئەو ژوورەوە زۆر چاك ئاگاتان لێ بێ هەتا بانگی ئەکەم و لێی ئەپرسمەوە. ئەرێ گەڕان، ئەمە هیچ قاقەز و ماقەزی پێ نەبوو. کابرا وتی: نەخێر قاقەزیان پێ نەدیوە، هەڵبەت شاردویەتیەوە، لە تەحقیقاتدا ئەمانە دەرئەکەون، ئەویش وتی: وایە ڕاستە، دەبیبەن بۆ ئەو ژوورە، منیش لە

جێی خۆم هەروا وشك بووم، زوبانم بەسترا. حەپەسام. ئەوەندەم زانی دوو زرتەبۆز نەوینە پەلم و بردمیانە ژوورێکی گەورە و تاریك لەوێ دایاننام و دەرگای ژوورەکەیان لەسەر داخستم و بەتەنها بەجێیان هێشتم.

چیم بینی لەو ژوورەدا؟

لە پاش بەینێك منیش هۆشێکم هاتەوە بەخۆما، سەیرێکی ژوورەکەم کرد وتم بزانم ئەم ژوورە چ ژوورێکە، ئەمە ئاخۆ زیندانە، حەپسخانەیە، چییە؟ ڕێی ڕاکردن و سەردەرکردنی هەیە یان نا؟ چونکە لە دڵی خۆما وتم من وا تووشی ئەم دەعبا بێ ئینسافانە بووم هەتا مومکن بێ چارەسەرێکی خۆم بکەم و خۆم دەرکەم و نەجاتم ببێ، لای خۆی بۆ ڕیش هاتم کەچی سمێڵیشم نایە بان. ڕوانیم لەلای ڕاستی ژوورەکە بەبەرزەوە دوو سێ پەنچەرەی بچووك هەیە، شەوق و ڕووناکیی چرای لێوە دیارە، بەڵام چونکە پەنجەرەکان لە بەرزی بوون، چاوم لە هیچ نەبوو، لەودیوەوە دەنگە دەنگێکی زۆری لێ ئەهات. دەنگی ژن بوو ئەهات، هەریەکە لە ئاوازێك لێ ئەدا و قسە ئەکات. بەتەواوی گوێم لە هەموو قسەکان بوو، لای چەپی ژوورەکەیش دوو پەنجەرەی گەورە هەبوو، ئەودیوی هەموو قەنەفە و کورسیی جوانی لێ دانرابوو. ژوورەکە ڕازابووەوە، ژورێکی ڕێکوپێك بەڵام چۆڵوهۆڵ کەسی لێ نەبوو، چرایشی لێ ئەسووتا، منیش قەدەرێك ڕامام وت: یاڕەبی چی بکەم من چیم کرد بەخۆم، ئەمانە چین ئەیانبینم، من لە کوێ و ئەمانە لە کوێ، ئاخۆ ئێستا ماڵ و منداڵم لە چییابن و بەتەمای چیی من بن! من لەبەر چی وەکو شێت ماڵ و منداڵی خۆم بێکەس و بێدەر، بێ ئیدارە و گوزەران بەجێ هێشت و هاتمە ناو ئەم ئاگربارانە، زۆر دڵم بەحاڵی خۆم و ماڵ و منداڵەکەم سووتا، چەند فرمێسکێکی گەرم بەچاوما هاتە خوارەوە و هەناسەیەکی ساردم هەڵکێشا. وتم: یاڕەبی تۆ قادر و خەبیری کەیفی خۆتە شوکرم بەبەشت تۆ خۆت نەجاتدەری نەجاتم بدەی لەم

موسیبەت و بەڵا ناحەقە. ئەمە چ جێگا و لایەکە، ئەمە چ نەوعە مەخلوقێکن لێرەدا، ئەمانە چ دڵ و دەروونێکیان هەیە، من چۆن ڕزگار ببم لەدەست ئەم زاڵمە بێ ئینسافانە، هەروا قەدەرێك لەم خەیاڵاتانەدا بووم دوایی وتم فائیدەی نییە، بزانم دواییی ئەم کارە بەچی ئەگات، جارێ بابزانم ئەم ژوورەی کە دەنگی ئەم ئافرەتانەی لێ دێت چییە و لە قسە و گفتوگۆی ئەوان من ڕێگای نەجات ئەدۆزمەوە بۆ خۆم یان نا. هەستام وردە وردە چوومە بەر پەنجەرەکان کە بەسەر ژووری ژنەکاندا بوو، لەوێ ڕاوەستام گوێم ڕاگرت بەتەواوی گوێم لە هەموو قسە و ئەمبەر و ئەوبەریان بوو، بەڵام چاوم لە هیچ نەبوو، گوێم دایە قسەکان، غەیری باسی ئاڵتوون و مجەوهەرات و جلی جوان و ئەم نەوعە قسانە نەبێ جارێ هیچی ترم بەر گوێ نەئەکەوت. دەنگێ ئەهات ئەیوت قوربان ژنی فلانە کەس جوتێ گوارەی زۆر عەنتیکەی هەیە، ئەو ساڵە مێردەکەی لە ئەستەمبوڵەوە بۆی هێناوە. سێ ریز ئەڵماسی تیا قایم کراوە، ئەڵێن لەوێ بەسەد و پەنجا لیرەی کڕیوە، بەڵام قیمەتی هەر تەواو نابێ، بەخوا ئەوە هەر بۆ تۆ جوانە، تۆ لێی بسێنە بۆ خۆت. ئەویش ئەیوت سبەینێ زوو ئەنێرمە سەری خۆشی و بێ و ترشی بێ لێی ئەسێنم. ئەو شتی وای بۆ چییە، با بەبێ پارە ئەوە بدا بەمن. لە پاش ئەو دەنگی پیرەژنێك هات لەولاوە وتی بەقوربان فلانە ژن ئەموستیلەیەکی زمڕووتی هەیە من خۆم بەشەو دیومە وەك چرا ئەدرەوشێتەوە، دڵی نایەت بۆ خۆی بیکاتە دەستی، چەند جار (٣٠) لیرەیان داوەتێ نایدا. مێردەکەی ئەو ساڵە لە شام کڕیویەتی بەچل لیرە بۆی، بەخوا ئەوە هەر بۆ دەست و پەنجەی تۆ جوانە، ئەویش وتی بەخوا ڕاست ئەکەی من زۆر حەز لە ئەموستیلەیەکی وا ئەکەم، بەیانی بخەرەوە بیرم بنێرمە سەری بیهێنن. یەکێکیش وتی بەخوا ڕەنگە دڵی نەیە بیدات، زۆری خۆش ئەوێ، ئەویش وتی چۆنی نادا، بەخوا ئەگەر نەیدا مێردەکەی حەپس ئەکەم و ماڵەکەشی تالان ئەکەم. ئەو پەڕۆ بەسەرانە شتی وایان بۆ چییە.

گوێم گرت ژنێکی تر لەولاوە وتی بەخوا قوربان من بیستوومە ماڵی فڵانە کەس پیرۆزەیەکیان هەیە، ساڵێ لە کەربەلا کڕیویانە بەهەشتا لیرە، هینی شای عەجەم بووە، لەوێ بەخشیویەتی دەست ئەوان کەوتووە، ئەوە بۆ تۆ جوان و باشە، ئەڵێن پیرۆزە بۆ ڕووناکیی چاو و هێزی دڵ چاکە، ئەویش وتی بەخوا ڕاست ئەکەیت خۆ ئەوان هەر خزمەتکاری خۆمان بوون، سبحەینێ زوو تۆ بچۆ ئەو پیرۆزەیەم بۆ بهێنە، ئەویش وتی چاکە قوربان. دوای ئەوانە گوێم گرت یەکێك هاتە پێشەوە، وتی قوربان فڵانە کەس تۆپێ تاقەی یەمەنی و دوو چەفتەی سورمەی زۆر چاکی هێناوەتە خزمەتت، ئەڵێ ئێمە خۆی ئەزانێ هەر خزمەتکاری ئەم قاپییە بووین، کوڕەکەم هەتا ئێستا هەر تووتنچی بووە، جگەرەی فرۆشتووە ئێستا هیچ دەرامەتی نییە و زۆر کەمدەستە خۆی خستۆتە ئەم قاپییە کە ئەمر بکەیت کوڕەکەی بکەن بەزابت. وتی ئا تاقە و چەفتەکان بێنن بیانبینم. بەخشوهۆڕ هێنایانە پێشەوە (وابزانم بەر دڵی کەوت)، وتی هەڵی گرن، ئەیەڕۆ، جا ئەمەیشی پێ نەئەویست، خۆ ئەوان باوکیشیان هەر خزمەتکاری خۆمان بوون، ئا فڵانە کەس بچۆ بەفیسارە کەس بڵێ ئەبێ سبحەینێ ئەم کوڕە بەزابت قەید بکات، بەقەبری باوکم نەیکات دڵم عاجز ئەبێت، شڵپ دەستی ماچ کرد و قەدەرێ دوعای بۆ کرد و ڕۆیشت. لە پاشان گوێم گرت، یەکێکی تر هات (ئەمە دەنگی پیاو بوو)، وتی قوربان کوێخا فلان هەموومان ئەزانین ڕەچەڵەکیان هەموو لەم قاپییەدا بڕاوەتەوە، باو و باپیریان هەموو خزمەتکاری ئەم قاپییە بوون، کەچی ئێستا بەقسەی بەدخوا بۆیان لێ داوە و حەپسیان کردووە، خەریکن بیفەوتێنن، ئەمەش ڕەوای حەق نییە بوختانی پێ ئەکەن، مەگەر خوا بیزانێت چەند خزمەتی هەیە من ئەیزانم بۆ ئێوە چەند جار خوێنی خۆی ناوەتە کاسە و فڵانە جێگە و فڵانە جێگە، ئەو ساڵە خۆی بەکوشت دا و خوا نەیکوشت و چەند کەسی کوشت، بەهێواشێکیشەوە وتی بارێك برنج و

هـیـزەیـەك ڕۆن و پـێستـەیـەك پـەنـیریشی هـێنـاوە بـۆ مـەتبـەخ و دە پێنـج لیرەییشی هێناوەتە خزمەت خۆت. خانم ئەمەی بیست وتی چۆن حەپس کراوە و کێ حەپسی کردووە و بۆچی حەپس کراوە؟ ئەوە هەر هی خۆمان بووە، بەقەبری باوکم قەبووڵی ناکەم، ئا فلانە کەس بچۆ بڵێ هەر ئێستا ئەبێ کوێخا فلان بەرەڵڵا بکرێ، هەر ئەمشەو ئەبێت بێتە دەرەوە (لە دڵی خۆما وتم خۆزگەم بەخۆی)، شڵپ دەستی ماچ کرایەوە، ئەویش بڕایەوە.

دوا جار گوێم گرت پیرەژنێکی تر هاتە پێشەوە بەمنجەمنجەوە وتی: قوربان فلانە کەس هاتۆتە خزمەتت، مێردەکەی لە بەغدا هاتووەتەوە، بەشی دوو کەوا گورووني گوڵباتمانی هێناوە، ئەوا بەم عومرە گەیشتووم شتی وام نەدیوە و نەبیستووە، هەروا پرشنگی لێ ئەبێتەوە، ئاوی چاوی پیاو ئەبات، بەخوا ئەوە هەر بۆ کەوای خۆت لائیقە. تۆپێ کەتانی ڕێزە و تـۆپـێ بـرنجۆکی چـاکیشی هـێنـاوە، ئـەیـەڕۆ تۆ چۆن قـەبـووڵ ئـەکـەیت، فلانەکەس، ها، لە بیرت نایەت ساڵی حریت حریتەکە وتیان چەندێ قسەی خراپی کردبوو، بەخوا قوربان ڕاستە بێ ئەدەبیشە، بەڵام ئێوە هەر نازانن ئیش بکەن، ئێستا ئەوەتە کراوە بەمودیری فلانە دائیرە، ئەمیش هەروا بێ مەئموورییەت ئەسووڕێتەوە، ئەویش وتی بەقەبری باوکم بەو قورعانەی لەسەر ڕانی ڕاستم دام ناوە ئاگایشم لێ نییە و نەمزانیوە، ئەگینا من چۆن قەبووڵم ئەکرد، ئەی ئەوە نەئەبوو زوو پێم بڵێن، ئا بچن بەفلان بڵێن ... عەزل ئەکرێ و مێردەکەی ئەم لە جێگای ئەو ئەبێ دانرێ، شڵپە دەست ماچکردنێکی تر هات. تێ وردبوومەوە لەم نوعە ئیشانە و گەلێك ئیشی تری لەمانە زلتر، هەمووی لەو سەعاتەدا لەو ژوورە بەو ڕەنگە بڕایەوە، منیش لە دڵی خۆما وتم ئیشی ئێرە وا دیارە هەمووی عیبارەتە لە خەڵك ڕووتاندنەوە و شتی باش و بەقیمەتی ئەم و ئەو زەوتکردن و بەبەرتیل هەتیو و مەتیو لەسەر ئیشی زل و گەورە دانان و ماڵی تاقمێك بەقوڕ گرتن و هەموو عالەم باو و باپیریان خزمەتکاری ئەو قاپییە بوون،

لەبەر خۆمەوە وتم من نەخۆم و نەباوکم وا دیارە خزمەتکاری ئەم قاپییە نەبووین و تۆپە تاقە و پارچە ئەڵماس و یاقووتیشم نییە بیدەم، کەوابوو لەم ژوورە ڕێگای نەجات بۆ خۆم نادۆزمەوە، ئەم ژوورە مەحکەمەی لاهای بوو، مەجلسی لۆزان و عەسبەتولئومەم بوو، چی بوو، لە زەرفی سەعاتێکدا سەد نەوع ئیشی تیا حەل بوو و بڕایەوە، هەموویشی کوتوپڕ جێبەجێ بوون، نانی چەند کەس بڕا و خوێنی چەند مەزڵووم ون بوو و چەند کەس دامەزرا، حەق وماڵی چەند کەس زەوت کرا. دووا جار وتم با بچم بەلای ئەم لاوە بزانم لەم لایەوە چی ئەبینم و لەم ڕووناکییەوە ڕێی نەجات هیچ ئەدۆزمەوە یان نە؟ پەنجەرەکانی ئەملا زۆر نزم بوون، هەموو شتێکم ئەبینی، ڕوانیم گەورەکە کە ئەمری کرد منیان خستە ئەو ژوورە خۆی بەکەش و فشێکەوە دانیشتووە و فڵقوهۆڕ نێرگەلە ئەکێشێت. کابرای تریش کە سەر لە بەیانی لەگەڵ ملۆزمەکان منی هێنایە ژوورەوە، ئەویش لە خوارەوە وەستا بوو، هەرچی حەرەکات و وەزعیەتی گەورەکە هەیە هەمووی هەر غەزەبە و ئەنانییەتە، هەرچی حەرەکات و سەکەناتی ئەویشیان هەیە، هەمووی هەر تەسلیم و ئیتاعەتێکی پڕ لە قوماربازی و درۆ و ڕیاییە، یەکێکی تریش لە پەنا دەرگاکە ڕاوەستا بوو، فشەی ئەهات، دەستێکی خستبووە سەر مشتووی خەنجەرەکەی، هەموو لەشی ئەجوولایەوە، هەروا خوێن لە هەموو ئازای ئەباری، بێدەنگ و بێسەنگ کەس قسەی نەئەکرد هەموو قوڕوقەپیان کردبوو. لە پاش نەختێ گەورەکە سەری بەرز کردەوە ڕووی کردە کابرای دان ئاڵتون وتی: تۆ نابێ قەت قسەیەکی ڕاستت ببێ، ئاخرییەکەی تۆ سەری من بەفەتارەت ئەدەیت، ئاخر ئەو هەموو هاژە و هوشەیەی تۆ کردت نەتیجەی کوانێ، تۆ کە هاتیتەوە وتت چی، کەچی ئێستا دنیا چۆنە، ئەوانەی تۆ هەڵت ڕشتن هەموو درۆ و فیشاڵ بوون، بەخوا تۆ هەر بۆ کوشتن چاکی. ئەویش وتی قوربان بەچیت باوەڕە ئەوانەی عەرزم کردیت هەموو ڕاست بوون و

هیچیان درۆ نەبوون، بەڵام من بڵێم چی مەسئەلەی مەشهورە ئەڵێ (دار پوازی لە خۆی نەبێ ناقڵیشێ)، لە پاش من هەر لە قەومەکانی خۆمان چوون ئیشەکەیان لێ تێك داین، ئەگینا ئێستا ئیش لە جێگایەکی تر ئەبوو. کوڵەبنەکەی کە لای خواروو وەستا بوو، ئەویش هەڵی دایە وتی: بەخوا بەقوربان ڕاست ئەکات، قسە هەر ئەمەیە. ئیتر ئەویش بەبێ وردبوونەوە و لێکدانەوە کوتوپڕ وتی بەخوا ڕاستە و دەستی کرد بەقسەی ناشیرین و جنێوی خراپ بەوانە، دەستێکی دا بەدەستا وتی: ئاخ من چی بکەم ئەترسم هەر نەگەم بەو ڕۆژە، ئەمانە وجوودیان لە ناودا هەڵگیرێ. کوڵەبنەی لای خواروو دیسانەوە هەڵی دایە وتی: قوربان هێشتا لە ناو خۆماندا هەزار کەسی خراپمان تێدایە، هەر خەریکی ئیش تێکدان و جاسووسین، بەخوا ئەمانە دەفع بکرێن و لە ناو هەڵگیرێن چاکە. گەورە لەم قسانە ڕقی هەستا و چاوی لێ دەرپەڕی و مارپێچی نێرگەلەکەی فڕێ دا و هەستایە سەر پێیان وتی: هەرچی ئیش لە من تێك بدا و سەرم لێ بشێوێنێ نابێ بمێنێ، کوانێ مەلاکان نەهاتن، ئەوانیش وتیان قوربان نیو سەعات زیاترە چوون بەشوێنیاندا، هەر ئێستا دێن. ئاغا و ئەوان هاتوون ئەوەتان لەولا دانیشتوون، وتی باشە با مەلاکانیش بێن (وەکو لە پێشەوە تەرتیباتێکیان کردبێ و خەریکی ئیشێك بن کە بەمەلاکانی هەڵسوورێنن وا بوو) ئەویش لە جێگەی خۆی دانیشتەوە، نەختێکی پێ چوو، سەری هەڵبڕی ڕووی کردە کابرای کوڵەبنە وتی: لیرەکانت گۆڕیوەتەوە، وتی بەڵێ قوربان بەڵام نرخی لیرە تۆزێك زیادی کردووە، ئەم حەفتەیە ئێمە چوار پێنج هەزارمان زیاتر گۆڕیوەتەوە، لەبەرئەوە لەناو بازاڕ زیادی کردووە، ئەگەر چەند ڕۆژێکی تر سەبر بکەین، بەڵکو ئەوسا ئەوەندەی تریش بگۆڕینەوە، هەروا بەرەبەرە هەتا تەواو ئەبێ، کابرای تریش وتی قوربان بەعزێك بانقەنۆتی هەزار ڕوپیەیی و سەد ڕوپیەییش ئەگەر بگۆڕێتەوە ئەوانیش سووك و رەحەتن، خراپ نین،

ئەویش وتی باشە، بەڵام جاریێ هەر لیرەکان بگۆڕینەوە باشترە ئەوانیش وتیان: لیرە لەم یەك دوو مانگەدا گەلێك زیادی کردووە چونکە ئێمە لەم بەینەدا زۆرمان گۆڕیوەتەوە، ئەم خەبەرە ئەڕوات بەملاو بەولادا، هەتا هەشت نۆ ڕۆژی تر ڕەنگە لیرەیەکی زۆر بێت بۆ ئێرە، ئەوسا ئێمەش دە پانزە بیست هەزارێکی تریش ئەگۆڕینەوە، ئەویش وتی: من ئەمانە نازانم، ئەم مانگە هەتا ئەچێتە سەر ئەبێ سەد هەزار لیرەی ترم بۆ بگۆڕنەوە و بۆم تەواو بکەن، ئەوانیش هەردووکیان وتیان : تۆ خۆش بیت ئینشاڵڵا تەواو ئەبێ. منیش لەم وەختەدا لە دڵی خۆما وتم، ناکات لەم هەموو پارەیە کە گشتی هینی موسوڵمانانە دەست بەرێ هەزار لیرە بدا بەمن بڵێ بڕۆرەوە ناو ماڵ و منداڵی خۆت و دانیشە بەرەحەتی بیخۆن. ئەمجا ڕووی کردە کابرا وتی: قسەی خۆمان بێ ئێستا تۆ و فلانە کەس، یەکی دە هەزار لیرەیەکتان ناوەتە سەریەك، ئەویش بەپێکەنینەوە وتی: قوربان سەری تۆ خۆش بێت، هەموو دنیا هینی ئێمەیە، وتی: نەء ... ئەم قسانە هیچن ئێستا ئەویش خۆی دێتە ئێرە، لێی بپرسە بزانە من ڕاست ئەکەم یان نە؟ مەگەر هەر من ئێوە بناسم. هەروا لەم نەوعە قسانە بەعزێك گفتوگۆیان کرد، دوواجار کابراکە وتی: قوربان تەقاویتەکان هەراسیان بەعالەم هەڵگرتووە بۆ مەعاش نازانم ئەمرتان بەچییە، ئەویش تووڕە بوو وتی: مەعاش لە کوێ بێنم بۆ تەقاویتی موبارەك، وا عەسکەر و مەئموورەکان دوو مانگە مەعاشیان وەرنەگرتووە، ئەویش وتی: قوربان زۆریان هەیە شەش مانگە پوولێکیان وەرنەگرتووە، ئەمانەش هەموو قیرسیچمە و نەبەز و سەهەندەن، لە هەر قوژبنێکەوە ڕێگایان بوو، داوا ئەکەن و هاوار ئەکەن، سەریان لەم عالەمە سەندووە، لە هەموو ماڵان و کوڵان کە یەکێك ئەبینن دەست دەکەن بەتەعجیزات. ئەویش وتی ئەمانە چەقاوەسوون و چەرداوەڕوون، کەواتە خۆ پارە نادرێ بەوانە ئەم مانگە هەروا یەکی چەند حوقەیەك چەڵتووکیان بدەنێ لە جیاتی مەعاش با بیخۆن یاخوا هەر ئەوە

بخۆن، ئەمانە بۆچی چاکن مەعاشیان بدرێتێ؟ ئەویش وتی: قوربان باشە.

ئەمجا یەکێك هاتە ژوورەوە وتی: قوربان مەلاکان تەشریفیان هێناوە، فەرمووی: بەخێر بێن با بێنە ژوورەوە. ڕوانیم چوار مەلای نوورانی یەك لە دوای یەك هاتنە ژوورەوە، هەموو جبەی قۆڵفش لەبەردا، چاویان ڕشتووە، مێزەرەکانیان هەموو سپی وەکو چۆڕی شیر، هاتن سەلامیان بەئەدەبەوە کرد و دانیشتن، هەموو لێویان ئەجوڵایەوە لام وایە ویرد و سەڵاواتیان ئەخوێند، لە پاش ئەوان سێ چوار کەسی تر هاتن، یەکێکیان پیاوێکی گەورە دیار بوو هات چووە لای ژوورەوە دانیشت، ئەوانی تریش لە خوارەوە دانیشتن، دوو سێ کەسی تریش بەپێیانەوە وەستابوون، منیش نەختێك دڵم خۆش بوو وتم ئێستا ئەم پیاوە کە ئەم مەلایانە و ئەم زاتانەی کۆکردۆتەوە ئومێد وایە شتی باش بکات، هەڵبەت هەموو ئیشێك بەمشاوەرەی عولەما و پیاوی زانست و باش و تێگەیشتوو ئەکات، خۆ هیچ نەبێ ئەمانە مەیدانی زوڵم و ناحەقی و زۆر نادەن، ئینشاڵڵا لەم ناوەدا ئیشی منیش دێتە ناوەوە و منیش نەجاتم ئەبێ، بەم ئومێد و ئەمەلە دڵم خۆش بوو، هەموو لەشم کرد بەگوێچکە وتم: ئەبێ هەموو قسەکانیان ببیەم، هەناسەم لە خۆم بڕی وشك وەستام وتم بزانم خوا چی ئەکات، ئەمە من جارێ هەر بۆ شتێك ئەگەڕێم بەڵکو ڕێگای نەجاتێك بۆ خۆم بدۆزمەوە و لەم تاریکییەدا ڕووناکییەك ببینمەوە، هەتا ئەهات ئومێدم زلتر ئەبوو، ئەموت: خۆ من هیچم لەسەر نییە سوچ و گوناهێکم نییە، هەڵبەت خوا ڕەحم ئەنێتە دڵیەوە، ئەم کابرایە بەخوتوخۆڕایی من تووشی هیچ ناکات. ئەم جارە گەورەکە ڕووی کردە یەکێك لە ڕاوەستاوەکان وتی: قسەی مەحرەم و خسووسی هەیە وریابن کەس لەم دەورە نەبێ، قسەکانمان لە ناو خۆماندا نەچێتە دەرەوە، ئەویش چووە دەرەوە لە پاش نەختێك هاتەوە وتی: قوربان کەسی لێ نییە. خۆ ئاگایشیان لێ نەبوو کە

له ژووری ژنەکانەوە قسەیان ئەکرد ئەیانوت ئەمشەو مەلاکان و فلان و فیسار گرد کراونەتەوە ئیشیان هەیە، لەوێوە دوو سێ ژنی دەستوپێوەند تەگبیریان کرد کە لە پشتەوە بچن گوێ لە قسەکان بگرن، لەو وەختەدا گوێم لە ترپوهۆڕی پێیان بوو، لەودیو هۆدەکەوە کە منی تێدا بووم، سێ چوارێك چوون و لەوێ وەستان و گوێیان لە قسە و باس گرت.

گفتوگۆکردن و فتوا وەرگرتن، ئەمر بەئیجرا کردن، مەسئەلەی سیاسییە

لە پاشان گەورەکە دەمی هەڵهێنایەوە و نەختێك بەتوڕەییەوە دەستی بەقسەکردن کرد وتی: من ئەمە چەند ساڵە هەوڵ و تەقەلا ئەدەم، برینداری و حەپسی و ڕەزالەتم کێشا، ئەنواعی موسیبەت و مەرارەتم چێشت، دەستم لەسەرومالی خۆم شت، هاتم تێکۆشام وتم بەڵکو ئەم میللەتە بۆ خۆی هەناسەیەکی ڕەحەتی هەڵکێشێت سەربەست و ئازایانە بۆ خۆمان بژین و دەستی بێگانەمان بەسەرەوە نەبێ، ئێمەیش وەکو ئەم میللەتانەی تر بکەوینە ڕەحەتی و خۆشی و زیادی و گەورەیی، دەوڵەمەند و سەربەرز بین، دینەکەمان بەرز بێتەوە، چەند جار چووم بەگژ ئینگلیزدا، لەگەڵ تورکدا تێك چووم، تەشەبوسم بەڕوسیە و بولشەویك کرد، چەند خوێنمان ڕشت، من ئەمانەم هیچیان بۆ خۆم نەکردووە، هەموویانم بۆ ئەم دین و میللەتە کردووە، وتوومە بامیللەتەکە بکەوێتە ڕەحەتی و سوعادەتەوە، دینەکەمان زیاد بکات و بەرز بێتەوە، کەچی لەگەڵ ئەم هەموو ئەحوالانەدا، ئەوەتا هەموومان ئەیبینین، بەشێکی زۆر لەم میللەتە لایان داوە لە من و چوون شوێن غەیرەدین کەوتوون، ڕۆیشتوون بۆ وڵاتان خزمەتی فکری ئەوان ئەکەن، هەموو ماڵ و حاڵ و ژنیان بەجێ هێشتووە لێرە و خۆیان لە وڵاتان بەدیار غەیرەدینەوە دانیشتوون و ئێمە واین لەم حاڵ و ڕەزالەتەدا، عەسکەر و مەئموور و عولەماکانمان هەموو ئیحتیاج و بێ ئیدارە ماونەتەوە، ئاخۆ

فتوای شەرعی بۆ ئەمانە چۆنە؟ ڕووی کردە مەلاکان وتی: ئەی عولەمای میللەت بزانم ئێوە دەرحەق بەمانە، بەم زاڵم و بێ دین و مورتەدانە(!) قسەتان چییە و ئەڵێن چی، ئاخۆ ماڵ و حاڵ و ژنی ئەمانە چییان دەرحەق بکرێت باشە؟ مەلاکان هەر چواریان ڕەنگێکیان هێنا و برد و سەیرێکی یەکتریان کرد، لە دواییدا یەکێکیان نەختێك بەپەلە قسەی ئەکرد و دانیشی نەمابوو، چمکی مێزەرە سپییەکەی شۆڕ بووبووەوە خوارەوە هەتا لای پشتێنەکەی، عەسایەکی باسقەندی بەدەستەوە بوو، سیواکێکی درێژی کردبوو بە پشتێنەکەیدا، جارجار تۆزێك بڕنووتی هەڵئەمژی، لکی فەقیانە سپییەکەی لە قۆڵی جبەکەیەوە هاتبووە دەرەوە، هەر عەجەلە و پەلەی ئەکرد بۆ قسەکردن، لە پڕێکدا تێی هەڵکرد و وتی: بەڵێ ئەم نەوعە شەخسانە کەوا خزمەتی دینی خۆیان ناکەن و بۆ دین و ئاین هەوڵ نادەن و شوێن غەیرە دین ئەکەون و لەپێناوی دین و ئەحکامی شەریعەتی غەڕادا سەعی ناکەن و خزمەتی غەیرەدین ئەکەن بەموافق قەولی ئیمام... و ئیمام... و ئیمام... کێ (ئیتر نازانم ناوی دە دوانزەیەك لەم ئیمامانەی هەڵڕشت، هەر ناوی موجتەهید و ئیمام بوو وەك برێشکەی گەنمەشامی لە دەمی هەڵئەتۆقی) ئەمانە بەنەزەر مورتەد و بێ دین تەماشایان ئەکرێ، لازمە ماڵیان هەموو بۆ بەیتولمال سەرف بکرێ، ژنیشیان لێ تەفریق بکرێ و ئەمانە لە پاش مروور عیدەی شەرعی ئەتوانن شوویەکی تر بۆ خۆیان بکەن. یەکێکی تر لە مەلاکان وا بزانم زمانی وەکو نەختێك لاڵ بێ وا بوو، چونکە هەر قسەیەکی ئەکرد، تفێکی قوت ئەدا و بە تووڕەتووڕە کەلیمەیەکی تری تەواو ئەکرد، لەگەڵ قسەکان خێرا خێرا دەست و پەلی ئەجووڵایەوە، سەر و سنگی ئەهێنا و ئەبرد وتی: بەڵێ وەکو فڵان ئەفەرموێت وایە، ئەمانە قەولێکی مەعرووف و موعتەبەر و موقتەدابهین. یەکێکی تری ملدرێژیان تێدا بوو، چاوشین، موو زەرد، وەکو شینە شاهۆ ملی هەڵبڕی و سنگی دایە پێشەوە وتی: خۆ من بۆ ئەم مەسائلی شەرعییەیە دەمێکە خەریکم و هەوڵ ئەدەم،

هەتا وەکو هەموو ئەم نەوعە مەسئەلانەم خستووەتە سەر کاغەز (دەستی کرد بەباخەڵیا کاغەزێکی نووسراوی درێژی هێنایە سەر مێزەکە) وتی: هەر ئەمەش نییە، زۆر شتی تری وا هەیە، ئەم ئیشانە وا چاکە سەعاتێك زووتر جێبەجێ بکرێ و بەربەستی ئەم ئەحوالانە بکرێت، ئەگینا ئەم دینە بەجارێك مەحو ئەبێتەوە، بەڵێ بەهەموو مەزهەبێك ماڵ و ژنی ئەمانە بۆ ئەم بەقییەتولموئمنینە حەلاڵە و ڕەوایە، ئنجا ڕووی کردە سەرسپییەکەی لای سەرووی هەموویانەوە وتی: قوربان تۆ چی ئەفەرموویت، ئەویش مەلایەکی ڕیش ماشوبرنج بەو یقارەوە لای سەرووی هەموویان کەوتبوو بەعەزمەت دانیشتبوو وەکو چاوی نەختێك کز بێت وا دیار بوو کە مەلای سوورە قاقزەکەی خستە سەر مێزەکە، ئەو گورجوگۆڵ هەڵی گرت و عەینەکێکی کردە چاوی سەیری کرد، ئەویش ئەم جارە کاغەزەکەی دانا و دەستی کرد بەگفتوگۆ (بەقسەکانیا وا دەرئەکەوت خەڵکی ئەو گەرمیانە بێت) وتی بەڵێ ئەم مەسئەلەیە زاهرە بەهەموو مەزهەبێك ماڵ و سەروەتیان لێ جوێ ئەکرێتەوە و ئەم قەولانە هەموو موسەدەقن.

منیش لە ژوورەوە هەروا تاس ئەیبردمەوە، ئەموت ئەی هاوار بەماڵم، بەخوا من و هەزاری وەکو من بێتاوان و بێگوناح مەحو بووینەوە، من ئومێدی چیم هەبوو، کەچی چیم دی و چیم بیست، بەجارێك ئەژنۆم شکا و موچڕکێك لە تەپڵی سەرمەوە هات، لەبەری پێمەوە دەرچوو، هەروا حەپەسام، هۆش و شعوورم نەما، تەمام بوو بەهەردوو چەپۆك بدەم بەسەری خۆما هەتا هێزم تیایە بقیژێنم، دوواجار سەیرم کرد گەورەکە ئەم جاریش بەدەنگێکی بەرزەوە وتی: ئەمە باشە، مەسئەلەیەکی تریش هەیە ئەویشتان بۆ بکەمەوە، ئەوانیش چاویان لێ سوور بووبوو، فەرمو بزانین ئەو چۆنە.. وەکو پێم وتن ئێمە ئەمە هەمووی لە ڕێی دینی ئیسلامدا ئەکەین، ئێستا غەیری ئەوانەی کەوا ڕۆیشتوون و لەملاولا خزمەتی غەیرەدین ئەکەن، بەعزێك کەسی تر هەیە لە ناو خۆماندا لەوان

زیاتر خەریکی مەحوی دینن بەهەموو نەوعێك بۆ نەمانی ئێمە و ئەم حاڵە (کە هەموو بۆ دینی ئەکەین) هەوڵ ئەدەن جاسووسی بۆ غەیرە دینەکە ئەکەن و لەجیاتی تەلقینی ئەهالییەکە هەر خەریکی کفرکردن و گاڵتە بەمەشایخ و عولەمای موحتەرەمن، ئەمانە ئەگەر هەروا بمێنن، ئەمینم کە بەرەبەرە ئەم تۆزە دینە کەوا ئێمە هەوڵ بۆ زیادیی ئەدەین بەجارێك مەحوی ئەکەنەوە، ئێمەش و عولەمای میلەتەکەش (جاروبار بۆ قووەتی قسەکانی خۆی وەکو خوێی چێشت ناوی عولەماکانی تێ ئەخست) ئەفەوتێنن، ئەم نەوعە ئەشخاسە موزیرانە بەناوی دینەوە فەوتاندنیان لەسەر ئێمە واجب و لازمە یان نا؟

سوورەی چاوشین لە پڕێکدا قسەکانی لە دەم قۆستەوە و تێ هەڵچوو وتی: ئاخر ئەوەی منیش عەرزم کردن و نووسیومە ئەم مەسئەلەیەیە، ئەگەر بێت و حاڵ بەم ڕەنگە دەوام بکات ئەوا دین و دنیامان بەجارێ مەحو ئەبێتەوە، لە زووەوە بەرهەڵستیی ئەمە نەکرێت نابێ، بەهەموو مەزهەبێك نەهێشتنی ئەمانە بۆ دین و میللەت مەسڵەحەت و لازمە. هێشتا ئەو قسەکەی تەواو نەکردبوو مەلا بڕنووتی کێشەکەیان ملی قوت کردەوە و هەڵی دایە و بەپەلەپەل و خێراخێرا دەستی پێ کرد، دە دوانزە (قال، یقول، قیل)ی تری هەڵڕشت، دیسانەوە ناوی چەند ئیمامێکی تری خوێندەوە، فەرمووی: بەڵێ نەمانی ئەمانە بەناوی بەقا و تەحکیمی دینەوە و مەسڵەحەتی موڵك و میللەتەوە لازم و واجبە. جووتە مەلاکەی تریش دەستیان دا بەسنگا بە(صدقت، صدقت، أحسنت، أحسنت) تەسدیقیان کرد و فتوایان لەسەر دا. یەکێك لەوانەی دانیشتبوون و لە ئەوەڵی ئەم قسانەوە چرکەی لە خۆی بڕیبوو، بەهەموو ئەعزاکانیەوە گوێی لەم قسانە گرتبوو، وەك مەئمووری ئیجرای ئەم فتوا ناحەقانە بێت و هەموو ئۆباڵ و گوناحی ئەمانە لەسەر ئەوبێ، لە پاش ئەم قسانە وتی من قسەیەکتان عەرز ئەکەم، بزانم ئێوە چی ئەفەرموون، وتیان: بفەرموو بزانین ئەڵێی چی؟

وتی: ئەم خەڵقانەی کەوا ئێستا ئێوە سەر و ماڵ و ژنیانتان حەڵاڵ کردن، ئەمانە ئەگەر بێتو خۆیان لێرە مەوجوود بوونایە و مدافەعەیەکی شەرعیی خۆیان بکردایە. دیسانەوە ئێوە لەسەر ئەم قەول و فتوایە ئەمان یان نا؟

سوورە چاوشینەکە و لاڵەپەتەکە هەردووکیان بەجارێ هەڵیان دایە وتیان مدافەعەی وەکو چی؟ ئەویش وتی بەڵکو ئەمانە بڵێن ئەم حکوومەت و ئیدارەیە، حکوومەتێکی وا نییە کە بتوانێ جارێ بەم ڕەنگە ئیدارەی ئەم موڵك و میللەتە بکات و خۆی و میللەتەکەی بێنێتە ناو و ببێ بەساحێبی ئەم هەموو ئیسلامە و بچێت بەگژ ئەم حکوومەتانەدا و لە نەتیجەدا ئەم عیبادوڵڵایە تووشی فەلاکەت و زەرەری گەورە بێت. بەم ڕەنگە ئیشی ناچێتە سەر، ئێمەش لەبەرئەوە وامان کردووە و ئەیکەین (کابرا نەیئەویست یاخود نەیئەوێرا بەتەواوەتی دان بەهەموو قسەکاندا بنێ بۆیە هەر ئەوەندەی بۆ بێژرا)، ئیتر ئەو مەلایەی کە لە سەروو هەموویانەوە دانیشتبوو جوابی دایەوە وتی: ئاغا، ئاغا، ئەو مدافەعەیە شەرعی نییە و لە نەزەری شەریعەتدا مەردوودە، چونکە ئەمانە وا دیارە لەسەر مەحوی دینن، کەوابوو ئەم مەعزەرەتانەیان لێ قەبووڵ ناکرێ (لەم قسانەدا گەورەکە ڕەنگێکی هێنا و برد، ڕەنگی سوور بووەوە، بەتیلاییی چاو سەیرێکی هەموو مەلاکان و ئاغاکەی کرد لە پاشان چاوی گەش بووەوە و دامرکایەوە)، ئیتر ئاغاش قسەی پێ نەما وتی: کەوابوو هیچ.

ئیتر من لەوێوە نەهۆشم ما و نەشعوور، جارێ وەکو شێت هەستام قەدەرێك لە ژوورەکەدا ئەمسەر و سەرم کرد، هەرچی خوێن لە ڕەگەکانمدا هەبوو مابوو، هەمووی کەوتە جوڵەجوڵ و هاتوچۆ، پێستی لەشم ئاگری لێ ئەبووەوە، هەردوو چاوم دەرپەڕی، دانەکانم تەقەتەق بەیەکیانا ئەدا. تەمام بوو پەلاماری پەنجەرەکان بدەم و هەڵکوتمە سەر مەجلیسەکە، دەست بنێمە بینی مەلاکان و ئەوانی تر، وتم: یاڕەبی ئەمە چ دڵ و دەروون

و ویجدانێکه، ئەمە چ تەتبیقاتی شەرع و قاعیدەیەکە، ئەمانە چۆن ئەم قەرار و فتوایەیان دا؟ ئەوانەی کە ڕایان کردووە و خۆیان لە شالاو و هالاوی زوڵم و زۆری ئەم زاڵم و خوێنخۆرانە نەجات داوە، ئەوا بەجارێك ژن و ماڵیان حەلاڵ کرا: ئەوی لە ژێر لافاوی غەدری ئەمانەدا ماوەتەوە وەکو ئەمان خەریکی پیاوکوشتن و زوڵم و زۆر نییە، ئەوەتا وا فتوای کوشتنی ئەویش دراوە ئەیکوژن، ئاخۆ ئەمانە هیچ لە خوا و قیامەت و لێپرسینەوە و عەزاب ناترسن، چونکە ئەم زمانە هەروا لە دەمی ئینساندا تەڕ و پاراو نابێت، ئاخری مردن و پرسینەوەیەك هەر هەیە، حەق و حیساب هەر ئەبێت. هیچ لەوە ناترسن کە لێیان بپرسن ئایا ئێوە بەچ حەق و سەلاحییەتێك وا لەم عیبادوڵلایە ئەکەن. جارێ وتم ئەم کابرایە کەوا هەر ناوی دین ئەبات و ئەڵێ من بۆ دینم کردووە و لە ڕێی دیندا ئەیکەم هیچ تەریق نابێتەوە و لە خوا ناترسێ بڵێ من چ حەقێکم بەسەر ئەم عیبادوڵلایەوە هەیە، ئەبم بەباعسی مەحوی سەروماڵیان، بەچ ناوێکەوە و بۆ چ دینێك و بەحوکمی کام شەریعەت ئەمانە دەرئەکەم، ئەمانەی لە تاو زوڵم و زۆر وازیان لە ملك و ماڵ و ناموس و حەیسییەت و جێگای خۆیان هێناوە و دەربەدەری وڵاتان بوون، ئاخۆ ئەمانە شوێنی غەیرەدین کەوتوون، یاخود لە ترسی ئەم جۆرە زوڵم و گەورە ناحەقانە (کە دار و بەرد لە بەری ئەلەرزێ) و نیشتوومەتە سەریان بەنای ناحەق ماڵ و خوێنیان ئەخۆم و ئەخۆمەوە، ڕایان کردووەتە پەنای عەدالەت و ئەمنییەت. زۆرم بەلاوە سەیر و عەجایب بوو کە خۆی لە پێش مەجلیسەکەدا قسەی لە سەد و هەزار و دووسەد و هەزار ئەکرد، کە مەعلوومە ئەمەی لە ماڵی ئەم موسوڵمانانە پێکەوە ناوە و ئەم عالەمەی خستووەتە سەر ساجی عەلی، بووە بەباعیسی چەند هەزاران مەخلووق کەچی ئێستا بەچ ڕوویەکەوە جەسارەت ئەکات، ئەم نەوعە قسانە ئەکات و ئەم مەلا موبارەکانەش چەند گورجوگۆڵ بێ گرێ و قۆرت ئەم فتوا

ناحەقەیان دا، هیچ بیریان لەوە نەکردەوە ئەم خەڵقە بەرەنجی شان و عەرەقی ناوچەوان خوێنیان بووە بەئاو، هەتا ماڵ و حاڵێکیان پێکەوە ناوە، ئێمە بەچ حەق و شەریعەتێك بلێین بەجارێ لە دەستیان وەربگیرێ و بدرێ بەم زاڵم و خوێنخۆرە بێ ئینسافانە.

وتم ئەی خالیق، ئەی مونتەقیم ئەی قەهار، ئەی عالیمولغەیب! تۆ چی لەمانە ئەکەیت، ئەمانە لە ڕۆژی خۆیاندا چۆن حیسابیان ئەبینی، تۆ لە حەقی ئەمانە چی ئەکەیت؟ ئاخۆ لە دەفتەری مەحکەمەی گەورەی تۆدا گوناحێکی تری وەکو ئەمە قەید کراوە یان نا؟ تۆ بۆ ئەمانە چ نەوعە جەزایەك دائەنێیت، تۆ چۆن ئەم حالانە قەبووڵ ئەکەیت مەگەر هەر بەحری بێ بنی حیلمی تۆ ئەمانە قووت بدا، تۆ چۆن ئاگر نابارێنی بەسەر ئەم قەومەدا، تۆ ئەو غەزەبەت کە وەکو ئاگر وایە بۆچی بۆ ئەم تاقمە نایەتە جۆش، تۆ بۆچی هەر ئێستا ئەمانە بەناخی عەرددا نابەیتە خوارەوە و حەقی ئەم میللەتە قوربەسەرەیان لێ ناسێنی. ئەی ویجدان، ئەی ئینساف ئێوە کە ناوتان هەیە و بۆچی ئێستا ناچنە سوورەتی ئینسانەوە و بێن یەکی چەپۆڵەیەکی زل لە سەروچاوی ئەمانە بنێن و مەحوویان بکەنەوە، ئای... ئای... ئای....

ڕوانیم هیچ شتێك نییە و هیچ پەیدا نەبوو، منیش هەروا وەستام لە جێگای خۆم وشك بووبووم، ئەوان هەر قسە ئەکەن، منیش لەبەر خۆمەوە هەر ئەڵێم پەح.. پەح.. پەح ئەمە چی بوو من دیم، من لە کوێم، ئەمە خەوە یان نا؟ بۆیە هەردوو چاوی خۆم گلۆفت وتم بەڵکو ئەگەر خەوە خەبەرم بێتەوە. کەچی ڕوانیم هەموو شتێك هەر لە جێگەی خۆیەتی و ئەو جانەوەرانە هەر لەبەر چاومن، هەموو لەشم لە تاوا هاتە لەرزین و دڵم کەوتە کوتەکوت و سەرم گێژی خوارد، لە پڕێکا گرم بەدەما کەوتم بەعەردا، لە ئێش و ئازاری کەوتنەکەم هۆشێکم هاتەوە بەبەردا و هەستامەوە بیرێکم کردەوە وتم ئەمانە فائیدەیان نییە بابزانم چی ماوە

بیبینم. هەستام وردەوردە چوومە پێشەوە گوێم گرت، هەر قسەیان ئەکرد بەڵام دواییی قسەیان بوو، هەر ئەوەندە حاڵی بووم وەکو مەلاکان لە مکافاتی ئەم خزمەتە گەورەیەدا کە کردوویانە داوای شتێکیان کردبیّ و ئەویش وەعدی دابنیّ کە بیانداتیّ، ئیتر ئەوان چوونە دەرەوە، لەو ناوەدا مەلای برنووتیکێش لە دەرگاکەوە گەڕایەوە هاتە پێشەوە وتی: ئومێدم وایە ئینشاڵڵا خوا هەر موەفەقت بکات مادام تۆ ئەوەندە بۆ ئەم دینە هەوڵ ئەدەیت و تیّ ئەکۆشیت، خوا و هیمەتی پیران پشتیوانت بن، ئەویش پێکەنینێکی بۆ کرد، ئیتر ئەوان ڕۆیشتن و مانەوە خۆیان.

دوای ڕۆیشتنی مەلاکان ئنجا یەك دووانێکی لەو پیاوانە بانگ کردە پێشەوە، یەکێکیان کوڵەبنەیەك بوو ڕانك و چۆغە لەبەر، بەگفتوگۆکەیدا وا دیار بوو ئەمە یەکێکە لە ئاغاواتی ئەو ژوورە چونکە قسەکانی وا دیار بوو کە جیایە لەگەڵ ئەوان، هەر ئەمیش بوو لە وەختی فتوادانەکەدا ئیعترازی لە مەلاکان گرت، یەکێکی تری کەچەڵەی پۆشتە و پەرداخ، خەنجەرێکی دەسك ماهی و دەمانچەیەکی باش بەقەدەوە، ئەمیش هەر ڕانك و چۆغەی لە بەرابوو، بەڵام هەر بەزمانی خۆیان قسەی ئەکرد، هەر ئەمیش بوو کە بۆ مەسئەلەی لیرە گۆڕینەوە قسەی لەگەڵ ئەکرد، ئەم دووانەی بانگ کردە پێشەوە لە بەردەم خۆیدا زۆر بەئەسپایی و هێواشتر، قەدەرێکی چاك قسەی لەگەڵ کردن، بەئەتوار و دەست هەڵسووڕاندن و حەرەکاتەکەیاندا دەر ئەکەوت کە ئەمە تەرتیباتێکە ئەو بۆیان دائەنیّ و بەعزێك ئیشیان پیّ ئەسپێریّ و ڕێگەیان نیشان ئەدا، لەم تەرتیبات و فسەفسە بۆم دەرکەوت کەسێکی پیّ نیشاندان و بۆی دیاری کردن کە ئەمانە پیاو و زەلامیان بۆ تەعین بکەن و بیاننێرن بیانکوژن. ئیتر من لەم حاڵانەدا کەوا بەبەرچاوما دێت و ئەڕوا هیچم پیّ نەمابوو، هەر ئەموت یارەبی ئەمە چییە من ئەیبینم، من هەر ئەوەندە تیّ دەگەیشتم کە ئەیانوت: چوار تفەنگچی بچێت بۆ سەر فلان لە فلانە وەختا بچەنە ئەویّ، بۆ بەعزێکیان کوشتن و بۆ بەعزێکیان

ترساندن و بریندارکردن دانرا. خولاسە هەتا نزیك سەعات سێ بەم کەینوبەینەوە بوون، لە پاشترا ئەوانە هەموویان ڕۆیشتن، هەر گەورەکە خۆی و یەکێکی دانیشتوو و یەکێکی ڕاوەستاو لەوێ مانەوە.

پەردە گۆڕا

ئەم جار یەکێك هاتە ژوورەوە، بەهێواشییەکەوە وتی: قوربان فلان و فیسار هاتوون چی ئەمر ئەکەیت، ئەویش قەدەرێك ڕاما و بیری کردەوە، بۆڵەیەکی لێوە هات، بەساردێکەوە وتی: بابێنە ژوورەوە. سەیرم کرد سێ کەس هاتنە ژوورەوە، هەوەڵەمینیان یەکێك بوو کورتەباڵا ڕەنگێکی ڕەشتاڵە، تازە سمێڵی ڕەش کردبوو، ئەویان لە پێشەوە هات، گەورەکەیش بەگفت و لوتفێکی ڕووکەشەوە قیام و بەخێرهاتن و پێکەنینێکی لەگەڵ کرد و لای سەرەوە دانیشت. دووەمیان یەکێکی تر بوو کەڵەگەت و ڕەنگ سپی، بەڵام وەکو هەموو لەشی گوشرابێ و هەرچی خوێن لە لەشیا بێت دەرهێنرابێت وابوو، بەقەدەر زەرەیەك سووریی خوێن لە گۆشتیا دیار نەبوو، زەرد زەرد ئەتوت لیمۆیە، ئەویش بەخێرهاتن کرا و دانیشت، دوای ئەو یەکێکی تر کوڵەبنە، هەڵەشە پەلەپەلکەر هات، بەعەزمەتێکی وشکەوە دانیشت، ئەم سیانە هەرسێکیان هاتن و بەو ڕەنگە دانیشتن، جگەرە و قاوە و ئەمانە خورا و خورایەوە.

لە پاشاندا ئیشارەتی خلوەت کرا و دەرگا داخرا، گەورەکە و ئەو سیانە و یەکێك لەوانی تر کە لە پێش مەلاکانەوە هات و لای سەرووی گرتبوو (ئەم کابرایە وا دیار بوو یان لە هەموو دیزەیەکدا ئەسکوێ بێت و یاخود زۆر مەحرەمی گەورەکە بێت بەڵام بەوەدا کە زۆر ئەهەمییەتێکی نەئەدرایە لام وایە بەوشکی خۆی خۆی بەگەورە دانابوو خزمایەتیی لەگەڵ گەورەکەدا هەبوو بۆیە بەسمێڵێکی نەختێك فشەوە جارجارە بەقایم یەك دوو قسەی لاپەرەسەنگی ئەهاویشت) ئەوە هەر مایەوە. کابرای کوڵەبنە و گەورەکەش

هەر وەستابوون، یەعنی هەموویان شەش کەس لەوێ مانەوە، منیش وتم بزانین چ ڕەنگێکە، لەم دانیشتنەدا چەند خوێنی ناحەق ئەڕوا و بزانم من هیچ ڕێگەی دەرچوون و نەجات بۆ خۆم ئەدۆزمەوە. ئەم جار گەورەکە دەمی هەڵهێنایەوە، ڕووی کردە خەڵقەکە وتی: ئەبێ بزانم چی ئەڵێن و چیتان پێیە. لەو سێ کەسە، کورتە بالاکەی کە لە ئەوەڵەوە هاتبووە ژوورەوە وتی: ئەڵێین مەسڵەحەت بۆ تۆ وایە لەگەڵ تورکدا ڕێك بکەوی و بەئەمر و قسەی ئەوان هەڵسووڕێیت، بنێری بەشوێن ئەواندا کە بێن لێرە دانیشن، ئەوسا ئێرە بەتەواوەتی بۆ تۆ ساغ ئەبێتەوە و شکڵی حکوومەت ئەگرێ، ئەوسا تۆش ئەتوانی لەگەڵ ئەوان بەرامبەر بەدوژمن هەموو شتێك بکەیت، کە ئەوان بوون بەپشتیوانت جێگە و مەوقعی تۆ گەورەتر و مەحکەم ئەبێ، کە تۆ لەگەڵیاندا ڕێك کەوتی و ئەوانت هێنایە ئێرە ئەوسا ئەوانیش مەجبوور ئەبن لەسەر تۆ شەڕیش بکەن و ئیشی چاکیشت بۆ ڕێك بخەن. وڵاتەکەشمان بەتەواوی بکەوێتە ڕەحەتییەوە. ئەویش وتی ئاخر قسەکانی ئێوە زۆر باش و مەعقوولە منیش لەلام باشە بەڵام من هەتا ئێستا غەیری قسە نەبێ هیچی ترم لەوان نەدیوە، فەعالیاتێکان نییە، ئەوان بەچوار عەسکەری ڕەشوڕووت و برسییەوە هاتوون هەر خەریکی ڕاووڕووت و خەڵق ڕووتاندنەوەن، ئەوان هەر پارە کۆ ئەکەنەوە و خۆیان ئەژێنن، ئیشەکانیان هیچی لە حکوومەت ناچێ. من بەچ شتێکی ئەمانە پشتئەستوور ببم و چۆن لەگەڵیان ڕێك بکەوم و ئەمنییەتیان پێ بکەم. ئەمجا کابرای ڕەنگزەرد هەڵی دایە وتی: قوربان ئەمە تۆ چی ئەفەرمویت، ئەمەش نەوعە سیاسەتێکە کە ئەوان ئەیکەن، ئەمە لەبەر ئەجنەبی و قسەی دوواڕۆژە بەم ڕەنگە هەڵئەسووڕێن، ئەگینا ئەم حەرەکاتانە هەموو بەئەمری (ئەنقەرە)یە، دەقیقە بەدەقیقە ئەمر لەوێوە وەرئەگرن، ئیستقلال بێ و ئیمتیاز بێ و موختارییەت بێ، هەر ئەوان بیدەن بۆ هەموومان مەسڵەحەتە، ئەگەر بێت و لەگەڵ ئەواندا ڕێك نەکەویت ئەوە موحەقەقە

فەلاکەت بەسەر خۆت و میللەتەکەت ئەهێنیت، ئەگەر بەم قسانەی من باوەڕ ناکەیت ئەوە قاقەزی ڕەسمی (دەستی کرد بەم باخەڵ و بەو گیرفانیا بەعزێك قاقەزی شڕی دەرهێنا و سەیری کردن و هینی ئەم باخەڵی خستە ئەو گیرفانیەوە و نەختێك خۆی خەریك کرد، دواییی دەستی دا بەدەستا و بەناخۆشییەکەوە وتی: ئا وەڵڵا نەمهێناوە).

کوڵەبنەکەی لای خوارو و کە دانیشتبوو بەدەنگێکی نووساوەوە کەوتە جوڵەجوڵ وتی: بێ قەزابیت ئەمە ئیشە تۆ ئەیکەیت، ئاخر چەندم عەرز کردی لە بیرت نەچێ، ئەویش وتی: دەسا چی بکەم وا لە بیرم چووە خۆ ئێوە بەچاوی خۆتان دیوتانە و خوێندووتانەوە، ئەوانیش بەجووتە وتیان ئاخر بۆ ئێستاش لازم بوو کە ئەمیش بیبینێ، وتی: قەید ناکات بەڵام بۆ جارێکی تر هەر ئەیهێنمە خزمەتی خۆشی کە بیخوێنێتەوە، (انجا کە عیان چ حاجت بەبیان) ئەمە مەسئەلەیەکی ئاشکرا و دیارە بەبەرچاوەوە هیچ کاغەزیش نەبێت، هەر ئەمە ڕێگەیەکی ڕاست و ڕووناکە، ئایا لە نوقتەی دیانەت ئایا لە سیاسەتدا، یا لە هەر خسووسێکی ترەوە کە بیخوێنیتەوە و بیگرێ، لەمە زیاتر چارە نییە، پەنا و پشتیوانی ئێمە هەر تورکە و تورك... باوك و باپیرە گەورەمان هەر لەگەڵ ئەواندا بوون، خۆشمان هەر پەروەردەی دەست و تەربییەی ئەوانین، گەورەمانن و ساحێبمانن. خەلاسە ئێمە لەگەڵ ئەواندا نەبێ ناژین و ئیدارە ناکەین، ئەوان ئیسلام و ئێمە ئیسلام، ئایا بەحەسەب دیانەتەوە وە یاخود بەحەسەب شتی ترەوە بێت، هەر ئەوان چاکن، قسە هەزارە و دووانی بەکارە، ئێمە و تورکیان وتووە، ئەگینا ئێمە چۆن لەگەڵ حکوومەتی ئینگلیزدا هەڵئەکەین، ئەوان لە پاش دوو سێ ساڵ ئەمانخەنە سەر ساجی عەلی، هەموو چێوی سواڵمان ئەدەنە دەست کەس کەس ناناسێت، هەر کەسە بۆ خۆی گەورەی خۆی ئەبێ، گەورە و بچووکی نامینێ، قەدر و ئیعتبار لە ناو ئەچێ، ئەمڕۆ ئەم وڵاتە کە هەر جەنابت ئەناسن، ئەوسا کەس هەر ئاوڕت لێ ناداتەوە، تۆ چیت و

من چیم، گەورەکەش لەم قسانەی کە بەدڵی بوو، زۆر موتەئەسیر بوو، وتی: ڕاستە منیش باوڕ ئەکەم و ئەزانم کە وایە و بۆ ئێمە هەر ئەمە چاکە و لەوە چاکتر و باشتر چارەیەك نییە، بەڵام ئێستا ئەڵێن تورك ئەو تورکە نەماوە کە ئێمە دیومانە، ئێستا ئەوان دەخلیان بەسەر دیانەت و شەریعەتەوە نەماوە، خەلافەتیان هەڵگرتووە و خەلیفەیان دەرکردووە، هەرچی ئاداب و ئاینی ئیسلام هەیە هەموویان وەرگێڕاوە، شێخ و مەلایان هەموو دەرکردووە، تەکیە و مزگەوتیان داخستووە، ژن و پیاو پێکەوە لە چایخانە و مەیخانە سەربەست هەڵئەستن و دائەنیشن، شەبقەیان لەسەر کردووە، قورئانیان تەرجەمە کردووە بۆ تورکی، مەسئەلەی تەلاق و نیکاحیان گۆڕیوە. کەوابوو فەرقی ئەمان و ئەوان چییە، بگرە ئەجنەبییەکە چاکترە. ئەم جار هەرسێکیان هەڵیاندایە بەپێکەنینەوە وتیان: قوربان هەڵبەت تۆش بەم پڕوپاگەندانە باوەڕت کردووە. ئەم قسانە غەیری بوختان و درۆ نەبێ هیچی تر نییە، خۆ شوکر جەنابت دنیات دیوە و لە سیاسەت ئەزانی، ئەمە گوایە بەم قسانە فکری خەڵق لە حەق تورك ئەگۆڕن و تێکی ئەدەن، ئەگینا بەهەموو شتێك تەئمینت ئەکەین کە ئەم قسانە هەمووی ئیفترایە و بێ ئەسڵە ئەگەر دین و ئیسلامییەت بێ لای ئەوانە، تۆ چۆن ئەبێ باوەڕ بەم قسانە بفەرمویت. ئیتر کابراش بەم قسانە هاتە سەر بارێکی تر، بەهاژە و هووشەی ئەمانە تەواو بڕوای کرد وتی: کەوابوو بائێمە یەکێك بنێرین بۆ لای ئەوان کە موزاکەرە و گفتوگۆیان لەگەڵدا بکات و قەرارێکی قەتعی و قەول و تەعهەدات تەواو وەربگرێ، ڕێگە و دامودەزگا بۆ ئێمە دابنێن بەنەوعێکی وا کە بۆ ئێمە چاك بێت ئەوە بەو جۆرە باشە و منیش بەم ڕەنگە زۆرم پێ خۆشە، هەرچەندە ئەترسم ئەم جارەش بێ فائیدە بێ چونکە ئەمە سەری چەند جارەیە کە پیاو ئەنێرین و بێ فائیدەیە، ئەم جارە ئەبێ بەڕەنگێکی وا و یەکێکی وا بنێرین کە بێ نەتیجە نەمێنێتەوە. ئەوانیش وتیان زاتەن

مەقسەدی ئێمەیش ئەوەیە کە یەکێکی تێگەیشتوو ڕاست و پاك بچێ و موافقی مەتلەب مەسئەلەی ببڕێتەوە و جوابی قەتعی بهێنێتەوە با ئەم جاریش وەکو جاران نەبێت.

ئێستا وا فلان حازرە (ڕوویان کردە کوڵەبنەی دەنگنووساو) ئەویش هەستایە سەر پێیان وتی بەڵێ من حازرم، ئەفەرموون لە سبحەینێ زووتر نییە من ئەڕۆم و هەرچۆنێك ئارەزوو ئەکەن و قەرار ئەدەن ئەیبڕمەوە. دووانەکەی تریش وتیان زۆر باشە لازمە لەم خسووسەوە چی پێویستە ئەو شەرایت و قەول و قەرارە بنووسرێتە کاغەز و ببەیت لەگەڵ خۆت، گەورەکەیش وتی باشە. ڕووی کردە کابرای زەردە وتی تۆ کاغەزێکی باش و درێژ بنووسە لەم خسووسەوە زۆر بەدیقەت و بیهێنە من ئیمزای ئەکەم، ئەمیش حازر بێت هەتا دوو ڕۆژی تر بڕوات، خوا حافیزی بێت. لە پاشان گەورەکە ڕووی کردە کابرای کە لە ئەوەلی مەجلیسەوە هاتبوو لای سەرووی گرتبوو وتی: تۆ لەم خسووسەوە چی ئەفەرمویت ئەویش وتی: هەو چۆنێك ئێوە لاتان باش بێت ئەوا منیش لام باشە. کوڵەبنە کەچەڵەکەی لای خوارەوە وەستابوو، ئەویش هەڵی دایە وتی: بەخوا شت لەمە باشتر نابێ. ئیتر لەسەر ئەمە قەرار درا و گەورەکە بەدڵ و دەروونێکی ساف و بێگرێوە وتی: لە سبحەینێ زووتر نییە کاغەز بنووسرێ کابرایش سبحەینێ بەخێر بڕوا. ئیتر ئەوان بەڕوویەکی پێکەنیناوی و دڵێکی خۆشەوە هەستان ڕۆیشتن، مایەوە گەورەکە و کابرای لە ئەوەڵ مەجلیسەوە هاتبوو لەگەڵ کوڵەبنەی کەچەڵەکە، ئەم جار گەورەکە وتی: ئێستا وا باشە بزانین ئەم جارە ئیش چۆن ئەبێ، کابرای کوڵەبنەی کەچەڵە وتی قوربان سەری تۆ خۆش بێت باش ئەبێ و ئەبێ باش بێت، کابرای تریش وتی: ئومێد وایە هەر باش ئەبێ، لە پاشان گەورەکە کوڵەبنەکەی بانگ کردە پێشەوە بەهێواشییەکەوە پێی وت: تۆ ئێستا بچۆ ئەو پیاوانە حازر بکە، مەیەلە کەس پێ بزانێت، لە ماڵی خۆتان

دایان بنێ، تەمیەیان بکە کە نەیەڵن کەس پێ بزانێ و خۆت لەگەڵ فلاندا تەرتیباتیان بۆ دابنێن هەتاجێبەجێ ئەبن. ئیتر چونکە نەختێك بەچرپە قسەیان ئەکرد، هەموو قسەکانیانم گوێ لێ نەبوو. دوایی کوڵەبنەکە وتی: قوربان سەری تۆ خۆش بێ هەرچۆنێك ئەمر و ئارەزووی تۆ بێت وا جێبەجێ ئەبێت، ئیتر ڕۆیشت بۆ دەرەوە.

پەردە وەرگەڕایەوە

ئەم جار مانەوە خۆی و کابرای ئەوەڵ بەجووتە، ئەمە لەو قسە و باسانەدا ژنەکان لە پشتەوە کە هاتوون گوێ ئەگرن، هەر ترپوهۆڕ دێن و ئەچن، قسەکانی ئەوان ئەبەن بۆ ناو ژنەکان و بەفسەفس ئەیگێڕنەوە، منیش هەر لە جێگەی خۆم وشك ڕاوەستاوم، وتم: ئەمە سێ پەردە گۆڕا، یەك لە یەك ناخۆشتر و خراپتر، ئەم کابرایە چ نەوعە ئینسانێکە و ئەوانە چ دەعبایەکن، بابزانم دوای ئەمیش چی ئەبێ. لەپاش نەختێك کابرایەك هاتە ژوورەوە ناوی دوو سێ کەسی برد کە هاتوون بۆ حزوور، چی ئەمر ئەکەیت؟ ئەویش بەپێکەنینەوە ڕووی کردە کابرای تەنیشتی وتی: سەیرە ... با ئەوانیش بێن، با بزانین ئەوان ئەڵێن چی، ئەم جا ئەمری کرد وتی: بابێنە ژوورەوە. ڕوانیم لە پاش تۆزێك دەرگا کرایەوە، سێ کەس هاتنە ژوورەوە، یەکێکیان قۆڵی لە عەبا هەڵکێشابوو بەکەشوفشێکەوە پێش کەوت، گەورەکەش فەرموو فەرمووی بۆ کرد بەبەگم فەرموو فەرموو جێگەیەکی پێ نیشان دا ئەمری کرد بەدانیشتنی، ئەویش بەئەدەبەوە دانیشت، لە دوای ئەوەوە یەکێکی تر هات چاکەت و پانتۆڵی لەبەردا بوو قیافەتەکەی لە قیافەتی عەسکەری ئەچوو، ئەویش جگەی نیشان درا و دانیشت، ئەمیش نەزۆر کەڵەگەت بوو نەزۆر کورت، نەلەڕ بوو نەقەڵەو لە عومری چل ساڵیدا دیار بوو، لە پاش ئەو یەکێکی تر هات لە قیافەتی توجارا بوو.

لە پاش هەموویان کابرای کە سەر لە بەیانی لە دەرگای حەوشە ئەمری

کرد و منی لەگەڵ خۆی هێنایە ژوورەوە ئەویش هات و بەپێیانەوە ڕاوەستا و دەرگاکەیان داخست، بەگەورەکەوە شەش کەس مانەوە، منیش لەبەر خۆمەوە وتم با بزانم ئەم جارە چی ئەبێت و لەم مەجلیسەدا چی پەیدا ئەبێ، دوا جار دیسان ئیشارەتی خەلوەت کرایەوە، کابرای بەپێیانەوە چووە ئەو دیوی دەرگاکەوە وتی کەس نییە بەم دەورەدا، بەڵام ژنەکان لەودیوەوە هەر فڕکەفڕکیانە دێن و دەچن ئەم جار لە پاش خۆشوبێش و ئەمانە کابرای کە لە هەوەڵەوە هاتبووە ژوورەوە کەوتە قسەکردن، ملی لێ هەڵبڕی و کە قسەکانی ئەکرد چاوی لێ دەرئەپەڕی بەهێز و قووەتێکەوە قسەکانی ئەکرد، ئەموت ئێستا توشی شتێك ئەبێت، هەردوو دەستی بەملا و بەولادا ئەسووڕایەوە، ئەیویست ئەو قسانەی هەموو بێ ئەوەی دەنکی لێ بڕژێ و لە ناو بچێ بیخاتە مێشك و دەروونی خەڵکەکەوە، قسە کەوتە سەر باسی سیاسەتی تورك و ئینگلیز. ڕووی کردە گەورەکە وتی قوربان ئێستا ئیش بەڕەنگێکی وا دیاری داوە کە منداڵی ساوایش تێ ئەگا و ئەیزانێت ئەم میللەتە و ئەم وەزعەتە بێ ئەمەی حکوومەتی ئینگلیز دەستی بەسەرا بکێشێ و پشتیوانیی بکات ناژی و سەرناگرێ. ئەگەر ئێمە ئومێدێکمان بەبوونی خۆمان و سەربەرزی و گەورەیی وڵاتەکە ببێ، هەر بەواستەی حکوومەتی ئینگلیزەوەیە، ئێستا کەوا ئێمە هەوەڵی ئیشمانە و چاومان لە ڕووناکیی پاشەڕۆژمانە، دیارە خۆمان لە خۆمانەوە هیچمان بۆ پێك نایەت و سەرناگرێ چونکە نەسەروەت و نەسەنعەت و نەتیجارەت و نەهیچێکی وامان هەیە کە خۆمانی پێ بژێنین، لەبەرئەوە ئێمە مەعین و پشتیوانێکمان ئەوێ کە ئەویش مەگەر هەر حکوومەتێکی گەورە و بەدەست و دەوڵەمەندی وەکو ئینگلیز بێ، ئەمجا ڕووی کردە پیاوەکەی تەنیشتی ئەوی چاکەت و پانتۆڵی لەبەردا بوو وتی: بابە وایە یان نا؟ ئەویش دەمی کردەوە دەستی کرد بەقسەکردن وتی: ئێمە ئەگەر تەماشای قازانجی عمومی تۆ و هەموو میللەتەکە بکەین و دوواڕۆژی خۆمان بخوێنینەوە سەربەخۆ ئیش نەکەین، چارە هەر ئەمەیە بەئسوولێکی مەعقوول لەگەڵ

حکوومەتی ئینگلیزدا ڕێك بکەوین و ئەمینم حکوومەتی ئینگلیزیش زۆر شتی باش بۆ ئێمە ئەکات، خۆ ئەگەر بێت و ئێمە ئومێد و ئەمەلمان بەتورك بێ، ئەوە سەهویەکی زۆر گەورەیە ئەیکەین چونکە چەند ساڵە چی بۆ کردووین تا ئێستا بۆمان بکات، ئەوە نموونەیەکیانە لە بن دەستمانە ئەیبینین بەبەرچاومانەوە خەریکی ڕاووڕووت و تاڵان و ئیعانە و خۆڵەوەڕاندن و دەستبڕینی ئەم عالەمەن، خۆیان لەوانەن کە چاوەڕوانی دەستی ئێمە بن نەك ئێمە هینی ئەوان. میللەت پێناسین و سەربەستیدان و فکری گەورەیی و سەربەرزیدان و ئەم نەوعە شتانە لای ئەوان نییە. غەیری (کیسرم بیچرم) و ڕووتاندنەوە و زوڵم و زۆر و کوشتن و بڕین هیچی تر بۆ ئێمە ناکەن، ئەو معامەلەیە کە تۆ نەفسی خۆت لەگەڵ ئینگلیز کردت ئەگەر نیوەی ئەوەت لەگەڵ تورکدا بکردایە ئەمین بە دە دەفعە ئیعدام کرابوویت، تۆ بزانە ئەم بەینە تورك هێشتی کەس بزانێ باسی میللەت و قەومییەت چییە و چی نییە. سەروەت و تیجارەتێك کە لەم چوار پێنج ساڵەدا بۆ ئەم میللەتە پەیدا بوو، بەپەنجا ساڵ لە زەمانی تورکدا پێك نەئەهات، من ئەمینم ئەگەر جەنابت لەگەڵ حکوومەتی ئینگلیزدا ڕێك بکەوێت دوو شەشی ئەم میللەتەیە ئێمە کە میللەتێکین ئێستا موحتاجی موعاوەنەت و ڕێگە پێشاندانین و مللەتێکی ئیسلامین، بەم حاڵەوە موحەقەق و دیارە لەگەڵ تورکدا بەهیچ ڕەنگێ پێکەوە ناژین، تورك ئێستا ئەو تورکەی پێشوو نەماوە کە ئێمە دیومانە. نەدین و نەئاینیان لانەماوە، ئەگەر ئینگلیز دەخڵی نییە بەسەر دیانەت و ئادابی میلەتێکەوە، بەخوا تورك نایەڵن بەهیچ ڕەنگێك شتێك بڵێین، نەڕعایەتی دین و نەحورمەتی ئاداب و ئاین نامینێ، عولەما و مشایەخمان بێ قەدر و بێ حورمەت، کەس لێیان ناپرسێتەوە، ئەوی بەدەسیشمانەوەیە هەموومان لێ وەرئەگرنەوە، عەسکەر و تەکالیفی حەرب و ئیعانە و ئەنواع خەرج و باج، هەر بەمانە ماڵمان بەقوڕ ئەگرن، بەڵام حکوومەتی ئینگلیز وا نییە، ئێمەش بەڕێوە ئەبا و دەوڵەمەندمان ئەکات، خۆشی خێر و قازانجمان لێ ئەبینێ، ئێمە ئەگەر خۆمان تێگەیشتنمان ببێت

و ساحـێب هـۆش و شعـوور بین و هــەوڵ و تــەقــەلا بـدەیـن و بــەعـەقـڵ و مەعریفەت بێینە پێشەوە ڕەنگە لە پاش مودەتێکی تر بۆمان حەقێکی گەورە و جێگایەکی باشمان دەست کەوێ، ئەم جار جەنابیشت ئەم قسانەی من ورد بکەرەوە و موحەقەق بزانە قسەکانم هیچیان بۆ ئەمەل و غەرەزی شەخسی نییە، مەحزا بۆ مەنفەعەتی عموومی قسە ئەکەم، ئەگەر خۆشتان بەمەسڵەحەتی ئەزانن ئەوا بۆ ئەم خسووسە قەرارێك بدەن با ئیتر بکەوینە ڕەحەتی و سەربەستییەوە و ئەمینم ئەمڕۆ ئەگەر جەنابت لەگەڵ حکوومەتی ئینگلیزدا ڕێك بکەویت جێگە و مەقامێك کە ئەو بیدا بەتۆ هیچ حکوومەتێکی تر ناتداتێ و هەر کەسێکی تر نەوعە قسەیەکی ترت عەرز بکات موحەقەقە یان بۆ ئەمەلی شەخسییە یان مەقسەدی ئەوەیە فەلاکەت بەسەر جەنابت و میللەتەکە بهێنێت، ئەمەش خوا قەبووڵی نییە، ئینسان بەخوتوخۆڕایی بــەدەستــی خـۆی، خـۆی بـخـاتــە تــەهـلـیـکـەوە، ڕێگـای ڕوونـاك و ڕاست بەبەرچاوەوەیە لە پێشمانەوەیە بۆچی لادەین. دوو کەسەکەی تریش کە ڕەفیقی ئەم پیاوە بوون ئەوانیش دەستیان کرد بەم نەوعە قسانە و چەند نموونە و میسالێکیان بۆ هێنایەوە وتیان: ئەوە میسر، ئەوە عێراق، ئەوە هیندستان.

خولاسە بەم قسە مێچکەمێچکانە وایان لێ کرد، کابرایان لەم بارە بردە سەر بارێکی تر، هەموو فیکر و قسەکانیانی تەسدیق کرد. وتی منیش باوەڕم هەیە کە ئەمە وایە بەڵام ئێمە چەند وەختە لەگەڵ حکوومەتی ئینگلیز خەریکین، ئەو بەتەواوەتی ڕێك ناکەوێت ئێمە چی بکەین، ئەوانیش وتیان ئـەمـە خـەریك بـوون نـیـیـە لازمـە بـەسوورەتێکی مـەعقوول و بـاش چـەند مادەیەك بهێنرێتە قەڵەم بەنەوعێکی وا نەشیش بسووتێ و نەکەباب، بۆ هەردوولا باش بێ و دەست بدا، هەردوولامان قازانجی لێ ببینین، ئەوسا بزانە ئەویش قەبووڵی ئەکات یان نا؟ ئەگەر ئەفەرموویت با چەند کەسێکی تێگەیشتوو بچن بۆ بەغدا، لەوێ قسەی لێ بکەن و قەولوقەرارێکی باش بـدەن و لـەگـەڵـیـا ڕێ بـکـەویـن، بـەڵکو ئینشاڵڵا هـەموو لایـەك لـە سایـەی

جەنابتانەوە بکەوینە خۆشی و ڕەحەتییەوە و بحەسێینەوە. وتی: منیش زۆرم پێ خۆشە و حەزی پێ ئەکەم ئەمەم پێ لە هەموو شتێك پێ باشترە. ئێوە خۆتان سبحەینێ لە جێگایەك گرد ببنەوە و چەند مادەیەك بنووسین کە وەکو ئێوە ئەڵێن بۆ هەردوولا باش بێت. ئەوسا یەك دوو کەسی تێگەیشتوو هەڵبژێرین و بیاننێرین، ئەگەر وابێت، گوایە من چۆنی پێ مەمنوون نابم و بۆچی پێم باش نەبێ. ئنجا ڕووی کردە کابرای سمێڵفش کە لە ئەوەڵی هەموو مەجلسەکەوە هاتبوو لای سەرووی گرتبوو، وتی: تۆ ئەڵێی چی؟ وتی بەخوا باشە، ئەم قسەیە زۆر جوان و مەعقوولە ئیش لەمە باشتر چۆن ئەبێ! خێری پێوە بێت، ئەمە لە هەموو شتێك چاکترە. بەهەموویان لەسەر ئەمە قەول و قەراریان بەست، لە پاشان ئەوانیش هەستان بەمەمنوونی ڕۆیشتن. لە وەختی ڕۆیشتندا گەورەکە ڕووی کردە ئەو پیاوە کە قیافەتی چاکەت و پانتۆڵ بوو، وتی زاتەن دەمێکە ئەمەت ئەوێ، تۆ خۆت ئینگلیزی، بەڵام بەپێکەنینەوە پێی وت وەکو گاڵتەی لەگەڵ بکات، ئەویش وتی قوربان کەسمان ئینگلیز نین بەڵام بۆ خێر و مەسڵەحەتی خۆمان و تۆیش و میللەتەکەیش ئەگەڕێین، ئیتر ئەوان پشتیان هەڵکرد و ڕۆیشتن، ئەمیش بەهێواشی سەرێکی ڕاوەشاند و چاوێکی لە پیاوەکە مۆڕ کردەوە لە ژێر لێوەوە پرتەوبۆڵەیەکی کرد تێ نەگەیشتم چی وت.

پەردەیێکی تر

مایەوە خۆی و کابرای سمێڵفش و کابرای کە سەر لەبەیانی منی لەگەڵ خۆی هێنایە ژوورەوە (دان ئاڵتوون) گەورەکە هەستا بەژوورەکەدا تۆزێك سووڕایەوە، بیرێکی کردەوە وتی: ئەمیشمان وا، ئەوانیش وتیان: بەڵێ. ئەویش پێ کەنی و وتی: کوڕە بەخوا من گاڵتەم بەمانە دێت، ئەوانیش وتیان سەری تۆ خۆش بێت ئینشاڵڵا هەموو شتێك چاك ئەبێ (وەکو چاکیەتیی دنیا بەسترابێت بەسەری ئەوەوە). لە پاشا گوێم گرت لە دەرەوە هەراهەرا و دەنگەدەنگ پەیدا بوو، گرموهۆڕ و قاووقیژ، وتم: ئاخۆ ئەمە چی

بـێت! ڕوانـیـم دەرگـاکـە کـرایـەوە، چـەنـد کـەسێك هـاتـنـە ژوورەوە، بـەعزێك بەعەبای ماویی شین و فەقیانەی سپیی درێژ، سەر و پێچی زل، گوڵنکەی چەفتە هاتۆتە خوارەوە، کاکۆل بەلای ملیاندا شۆڕ بووەتەوە، لە خەنە و وەسمەدا مۆر بووە. بەعزێکی تر شەرواڵ و مرادخانییان لەبەر کردبوو، پشتێنی شاڵیان بەستبوو، چەفتە و مشکیی زۆریان تێك ئاڵاندبوو، هەموو چوار ڕیز و پێنج ڕیز فیشەکیان لە خۆیان دابوو، خەنجەر و دەمانچە بـەقـەدەوە، هـاتـن دانیشتن دەستیـان کرد بـەقسەی هـەلـەقـومـەلـەق، یـەکێك ئەیکوشت، یەکێك ئەیبڕی، ئیتر مەپرسە لەبەر خۆمەوە وتم ولولولولولو... ئـەم دەعـبـایـانـە ئـێستـا دنـیـا ئـەڕووخێنن، یـەکێك دەستی خستبووە سەر مشتووی خەنجەر، یەکێك دەستی بەدەستکی دەمانچەوە، شایان بەسەپانی خۆیان نەئەزانی.

ورده ورده کەوتنە قسە و گفتوگۆ، لە پاش چەند قسەیەك گەورەکەش گورجوگۆڵ فیکری گۆڕا و هاتە سەر قسەی ئەوان، کەوتنە سەر باسی ئیدارە و سیاسەت و حکوومەت، بەم نەوعە قسانە کردیان بەقیڕە و هەرا وەك حەمامی ژنان بوو بەقاووقیژ کەس نەیئەزانی ئەڵێ چی، هەر کەسە لەبەر خۆیەوە قسەی ئەکرد. وتیان: ئێمە هەموو بۆچی چاکین بەکەڵکی چی دێین، ئەمە چەند ساڵە عومرمان ڕابواردووە، ئیتر ژیانمان بۆچییە نامانەوێ، یان ئەبێ هەر خۆمان بین، جارێکی تر خۆمان ناکەین بەژنی کەس، هەر سەری تۆمان بۆ خۆش بێ، ئیتر چاومان لە کەس نییە، بەخوا نەتورك و نەئینگلیز نایەڵن بەرەحەتی و سەربەستی دانیشین، تورك بێ (مەمەد ئۆغلی)یەکانیان[١] (أیشك کەرەتە و هەریف)[٢]مان لێ ئەهێننە پێشەوە، هەر نایەڵن چاومان بکەینەوە، بەسەر و ماڵمانەوە بەشی ئیعانە و موبایەعە و ئیعدامی ئەوان ناکەین. ئینگلیز بێن شەبقە بەسەر، سەبیلێك ئەگرن بەلای دەمیانەوە، ساحێب ساحێب، ئەبێ تەشییان لەبەردا بڕێسین.

(١) مەمەد ئوغلی (کوڕی محەمەد) مەبەست لە تورکەکانە.

(٢) أیشك کەرەتە: واتا بێ عەقڵی کەر. هەریف: قسەیەکی تورکی سووکە.

فەکن فەکنمان لێ دائەنێن، کەسمان ناتوانین پەل ببزێوین، کەوابوو نەوەڵڵا هیچمان ناوێ، هەر خۆمان بین و ئەبێ هەر خۆمان بین و دەستی کەسمان بەسەرەوە نەبێ. یەکێك لەلای خوارەوە وەستابوو وتی باشە ئێمەیش هەموو پێمان خۆشە کە هەر خۆمان بین و دەستی کەسمان بەسەرەوە نەبێت، بەڵام ئێستا ئێمە خۆبەخۆیی خۆمان ئیدارە ناکەین و خۆمان پێ بەخێو ناکرێ، حکوومەتێکی گەورە لازمە یارمەتیمان بدا و چاودێریمان بکات، ئەگینا زەحمەتە، هەر لەملاولاوە قوتمان ئەدەن و ئەمانخۆن. ئەوانیش وتیان کەس ناتوانێ بمانخوا، خوا یار بێ، تورك بێ، ئینگلیز بێ هەر کامێکیان پەلامارمان بدەن کلاوکلاوێنەیان پێ ئەکەین، هێشتا ئەوان شێری جەنگەڵی کوردستانیان نەدیوە، تەیارە و تۆپ و مەترالیۆزی ئەوان لای ئێمە پەشمن، ئێمە خزمەتکاریی کەس ناکەین، سەری ئەمەمان بۆ خۆش بێ (ئەمووستیان بۆ گەورەکە ڕاکێشا)، بەهیمەتی مشایەخان کارێك ئەکەین لە هەموو دنیادا دەنگ بداتەوە.

ئیتر هەر یەکە لە ئاوازێك لەم چەشنە قسە و هاژوهووژانەیان هەڵڕشت. گەورەکە بەرەبەرە هاتە سەر قسەی ئەوان وتی: بەخوا ئەگەر (بەد)ی ناو خۆمان لێمان گەڕێن، ئێمە بۆ خۆمان زۆر چاك ئەژین، ئەگەر دنیا ببێت بەئاگری سوور ئیدارە ئەکەین. من قەترەیەك خوێنم هەیە بۆ ئەم ئیشە ئەیرێژم یان ئەوی بمانەوێ ئەیسێنم. ئەوانیش هەموو لە خۆشیاندا کەوتنە جووڵەجووڵ وتیان: قسە هەزارە و دووانی بەکارە، قسەی ڕاست و حەق ئەمەیە. هەرچی محەمەدییە محەمەد سەڵاوات، هەر کەس شتێکی ترت عەرز بکات، ئێمە لە کوێ و ئەسیری لە کوێ! ئێمە ئەبێ لە سایەی تۆوە سەربەست بژین، هەرکەس لەگەڵمان ناکات وای بەحاڵی!

لەگەڵ ئەم قسانەدا هەندێکیان جارجار فەقیانە سپێکانیان لێ هەڵئەکرد و قۆڵیان هەڵئەماڵی، هەندێکیان دەستیان بۆ دەمانچەکانیان ئەبرد وەکو دوژمن بەرامبەریان ڕاوەستابێ و پەلامار بدەن، چاویان لێ

سوور بووبوو، منیش لە ژوورەوە هەروا وەختە بوو زراوم بچێ، وتم ئێستا پەلاماری دار و بەرد ئەدەن و ئەیکەن بەهەرا.

خولاسە، ئاخری هەموویان قەراری ئەوەیان دا کە هیچ حکوومەتێك قەبوڵ ناکەن! هەر خۆیان بن. بەم ڕەنگە قەرار درا و ئەوانیش هەڵسان و ڕۆیشتن. گەورەکە زۆری پێ خۆش بوو، لە پاش ڕۆیشتنی ئەوان مایەوە خۆی و کابرای سمێڵفش کە لە ئەوەڵی هەموو مەجلیسەوە دانیشتبوو (کە ئەویش وا دەرئەکەوت ئەم قەرارەی ئاخری لە هەموو قەرارەکانی تر لا باشتر بوو) و کابرای کە سەر لە بەیانی منی لە دەرەوە هێنایە ژوورەوە. سێ بەسێ مانەوە. منیش زۆر سەرم لەم حاڵە سووڕمایەوە، هەروا تاس ئەیبردمەوە، لەبەر خۆمەوە ئەموت: یاڕەبی ئەمە چییە و ئەم کابرایە چ ئینسانێکە، کە هەر لە زەرفی سێ سەعاتدا، بەچەند چەشن گۆڕا و بۆچی تۆزێك تێگەیشتن و لێکدانەوەی نییە، ئەمانە هەموو بەلاوە باش بوو لەگەڵ هەموویان قەراری دا و لە پاش نەختێك لە هەموویان پاشگەز بووەوە. لە پاشان خۆبەخۆ خۆیان کەوتنە گفتوگۆ و قسە، دوایی گەورەکە وتی: ئەم قسانە هەموو بەلامەوە پەشمن و گاڵتەم پێیان دێت، من بۆچی بۆ ئەم خەڵکەی خۆم تووشی ئەزیەت و دەردەسەری بکەم، ئەوی قازانج و خێری خۆمی تیا نەبێ نایکەم، من هەتا پارەیەکی زۆر نەخەمە سەر یەك و لە بابەت و ئیشوکاری خۆمەوە دڵم ڕەحەت نەبێ، ئەمانە هیچیان ناکەم، هەر کەسێك بێت بەهەوەسی خۆی، بۆ قازانج و کاروباری خۆی قسەیەك بکات، بۆچی من شێتم، مناڵم، هەروا شوێنان بکەوم و بەقسەیان بکەم. ئەگەر لێم بگەڕێن هەتا ئیشی خۆم، وەکو خۆم ئەیزانم جێبەجێ بکەم ئەوا باشە، ئەگینا من خۆم ئەزانم چی ئەکەم.

ئەوانەی لە خزمەتیا بوون وتیان: بەخوا ڕاست ئەفەرمووی، تۆ مەجبووریەتت چییە، خۆت بۆ ئەم خەڵقە تووشی زەحمەت و ناڕەحەتی ئەکەیت، ئەمانە بەچ کەڵکێکی تۆ دێن، مەسڵەحەتی خۆت چۆنە وای بکە،

بەقسەی ئەم و ئەو مەکە، ئەمانە هیچیان خێرخواهی تۆ نین! ئیتر من لەم وەختەدا، نەهۆشم لەسەر خۆم ما، نەشعوور، بەبێ ئەمەی بزانم من چیم و لە کوێم، لە خۆمەوە بێ ئیختیار دەستم کرد بەقاقای پێکەنین، پێکەنینێکی وا کە لەو دیوەوە هەموو ڕاچەڵەکین و ڕاپەڕین و سەیری یەکتریان ئەکرد، ئەمە چییە و ئەوە چی بوو. گەورەکە تووڕە بوو، چاوە شینەکانی دەرپەڕی و وتی: ئەوە کێ بوو. دوایی کابرای دان ئاڵتون وتی: قوربان ئەوە کابرای حەپسەکەیە کە لەسەر جاسووسیەت گیراوە، خۆت فەرمووت لە ژوورەوە دایبنێن. ئەویش زۆر بەتووڕەییەوە دەستەکانی ڕاوەشاند و وتی: حای، حای. بەخوا باشە، کەوابوو ئاگای لەم هەموو قسە و مزاکەرانەی ئێمە بووە، تەواوە، ئەمە جاسووسە، جاسووس لەمە چاکتر چۆن ئەبێ، ئیتر هەستا و دەرپەڕیە دەرەوە، بوو بەهەرا و بگرەوبەردە، خۆیان و بەردەستەکانیان پێکا ئەهاتن، کەس نەیئەزانی چییە و چی ئەکات. منیش ترسام، وتم: ئای چیم کرد بەخۆم، بۆچی وام کرد. ئادەی ئەو جاسووسە بێننە دەرەوە. ئەوەندەم زانی دەرگا کرایەوە، یەك دوو زەبەلاح هاتن و بەپەلکێشان ڕایان فڕاندمە دەرەوە. ڕوانیم گەورەکە هەردوو چاوی دەرپەڕیوەتە دەرەوە و سوور و مۆر بووەتەوە، ئاگری لێ ئەبارێ. لە دڵی خۆما وتم: یا حافیز، یا ئەڵڵا، بۆم بکەیت بمپارێزی لە غەزەبی ئەم پیاوە!

لەگەڵ قیژاندی بەسەرما وتی: ڕاستی بڵێ تۆ جاسووسی کێیت و کێ تۆی ناردووە؟ زوو ڕاستی بڵێ، ئەگینا ئێستا بەدار پارچە پارچەت ئەکەم! منیش شڵەژام، هەر نەمزانی بڵێم چی، وتی درەنگە ڕاستی بڵێ، منجەمنج مەکە. ئادەی دار بێنن، ئەو وتی ئادەی دار بێنن من هەموو لەشم هاتە لەرزین، وتم: قوربان بەخوا، بەو خوایەی باوەڕت پێی هەیە، من جاسووس نیم و ئاگام لە جاسووسی نییە، لای خۆم هاتمە ئێرە کاسبی بکەم، پیاوێکی هەژار و بێدەسەڵاتم، بۆ خاتری خوا ناهەقیم لێ مەکەن، خوا هەڵناگرێ.

هەر ئەوەندەم وت: وەکو شێت شالاوی بۆ هێنام و پەلامارێکی دام وەختەبوو قووتم بدا، دانەکانی لێ بردم بەڕیچا وتی: ئەی جاسووس نیت چی ئەکەی لەو ژوورەدا، دیارە هاتووی قسەکانی ئێمە بەریتەوە، وتم: قوربان خۆ من بەهەوەسی خۆم نەچوومەتە ئەو ژوورە، بەئەمری خۆت خراومەتە ئەوێ، من دەسەلاتم چییە. ئەمجار دەستی هەڵهێنایەوە بەهەموو هێز و قووەتی خۆی شەپازللەیەکی لێ دام، شریخەکەی دەنگی دایەوە، هەردوو چاوم لە عەزرەتدا بروسکاندی، سەرم کەوت بەدیوارەکەدا وتی: بەڵێ، بەڵێ جاسووس نیت بەهەوەسی خۆت نەچوویتە ئەو ژوورە، بەڵێ جاسووس نیت! ئا ڕای کێشنە خوارەوە بۆم تا نیشانی بدەم جاسووس چۆن ئەبێ. ئیتر دوژمنی ئیمانت بێ، هەر ئەوەندەم زانی سەگ و گورگی جەهەننەم، پێنج شەشێ ڕایان کێشام لە پێپیلکانەکان بردمیانە خوارەوە بۆ حەوشەکە. شەویش کردبووی بەسایقە کزەبایەکی ساردی ئەهات، عەرزەکە بەستبووی، تەقەتەقی سەهۆڵەکە، سەرمایەکی وا تف هەڵدەی ئەیبەستێ! ڕووم کردە عاسمان وتم: خوایە تۆ لەسەر حەقی، ئەمانە وا بەناحەق بەمن ئەکەن! بەلام هیچ سوودی نەبوو، کڕووزانەوەی من هیچ نەگەیشتە جێی خۆی. ئیتر وەك مەڕی قەساب بەسێ چوارێك گرتمیان، بەسەردەما بەسەر ئەو سەهۆڵەدا ڕایان کێشام، وام ئەزانی سەرم ئەبڕن. ئیتر لە دڵی خۆمدا بەتەمای خۆم نەمام وتم: ئینا لیلا، تەسلیمی قەزا و قەدەر بووم. وتم: ئیتر هیچ چارەم نەما، دەسەلاتم چییە و چی بکەم، وا ئەم زاڵم و بێ دین و بێ وجدانانە هەر ئەمکوژن، خوا حەقم بسێنێ.

ئیتر یەکێك نیشتە سەر قاچم، یەکێکی تر بەسەر شانمەوە دایان مرکاندم و دامیان بەعەردەکەدا، لە پەلوپۆیان خستم، چرچەم بۆ نەکرا، من زاتەن ئەوەندەم هێز تیا نەمابوو کە پەل بجوڵێنم، یاخوا قەت نەیبینی! شڵپوهۆڕ خۆی بەدار دای گرتم بەتوڕەیی و غەزەبەوە، ئەوەڵ دار کە دای وەشاند،

وامزانی شیرێکی تیژە ئەیکەن بەلەشما! دامە زریکە و هاوار، من هاوار ئەکەم ئەو زیاتر دار ئەوەشێنێ.

من لە ژێرەوە وەك گا ئەبۆڕێنم، جووڵەم بۆ نەدەکرا، چونکە سوارم بووبوون، دەنگم دەرنەدەهات، ئەپاڕامەوە ئەلاڵامەوە: بۆ خوا، بۆ پێغەمبەر، تو ئەسحابان، تو مەلائیکان و ئەولیا، تۆ قورئان، تۆ قەبری باوکت، هاوار، داد، هاوار، هیچ سوودێکی نەبوو، هێزم لێ بڕابوو، ئەو هەر ئەیوت ڕاستی بڵێ. پڕ بەدەم ئەم قیژان بەخوا جاسووس نیم، هیچ نازانم، ڕاستی چی بڵێم ئیتر، هیچ و هیچ(١).....

***

(١) بەداخەوە چیرۆکەکەی تەواو نەبوو، واتە ئەبوایە لە خەوەکە خەبەری ببوایەوە. بەڵام مەبەستی بەتەواوەتی داوە بەدەستەوە. ئەوەی شایانی باسە، ئەم چیرۆکە لە کاتی خۆیدا هەوەڵەکەی لە ڕۆژنامەی (ژیانەوە) ژمارە (٢٩ ساڵی ١ ڕۆژی ١- ٧-٩٢٥)دا بڵاوکراوەتەوە، هەروەها باقییەکەی لە ڕۆژنامەی (ژیان)ی ژمارە (١) ساڵی (١) ڕۆژی ٢١- ١- ٩٢٦ و ژیانی ژمارە (٢٦) ساڵی (١) ڕۆژی ٢٩- ٧- ٩٢٦دا بڵاوکراوەتەوە.

ڕۆژەوە بوونێك

لەدواییی ئەم بەهارەدا لە بەغدا ئەهاتمەوە، شەوێك لە کرپچنەوە، دوو کەس بووین سوار، دوو بارگە بووین لەگەڵ (قاترچییەکە) سەیسەکەدا لە سەگرمەوە هاتین، دنیا چونکە هیچ جەردە و دز و... نەبوو، بێ ترس و لەرز بێ دڵەخورپێ بەرێ کەوتین، شەو مانگەشەو بوو تریفە تریف، ئەودیوی سەگرمە دیتە زۆر بەردەڵانی و خواروخێچە هەر لە نیوەی ڕێگاکە من دابەزیم بەهەزار نقوجڕ سەرکەوتم، کە هاتمە سەرێ زۆر ماندوو بووم، لە سوچێکی سەر کەژەکەوە قنگەلفسێکم دایەوە، توزێ دانیشتم وەخت بەرەبەرەی بەیان بوو، مانگیش لە ئاوابووندا، جریوەجریوی ئەستێرەکان و بریقەبریقی مانگەشەوەکە عینسان تێری لێ نەئەخوارد، هەروا تاس ئەیبردمەوە، جێگەکەم وا هەڵکەوتبوو هەموو قۆپی قەرەداغم لێ دیار بوو، هەتا چاو بڕی ئەکرد، ئەو دارستانی قۆپەیە وەکو ئاوێکی زۆر مەنگ و کشومات و سەوز ڕاگیرابوو، شنەشنی ئەو با فێنکە کە ئەهات خشپوهۆڕی بەو گەڵایانە ئەخست، لەولایشەوە تازە شەبەق بەیانی دابوو، قەراغ و بیجاغی عاسمان سپی داگەڕابوو، هەرچەندم ئەکرد تێرم لە ڕوانینی نەئەخوارد.

لە خوارەوە لەبەر دەممدا لەو ناو قۆپەیەدا جارجارە لوورەلووری دەعبا و مەعبا، زریوەزریو و فڕکوهۆڕی چۆلەکە کەوا تازە لە خەو هەڵئەسان و ئەگەڕان، دڵمی دائەخورپاند، لەو ناو قۆپییەدا، ناوبەناو شوانوموان ئاگرۆچکەیان کردبووەوە، بریسقوهۆڕی ئەو ئاگرانەش لە دوورەوە، ئەتوت گوڵەئەستێرەیە ئەنوێنێ، ئەو ڕووناکییە بێ تۆزە، ئەو با خۆشە بۆندارە، ئەو کەژوکێوە سەوزە، ئەو دانیشتن و پاڵدانەوەیە، ئەو بیرکردنەوەیە، هەروا توزلقانەیەکی مابوو لە خۆشیانا ببوورێمەوە ئەمویست هەتا ماوم لە دنیادا لەو جێگا و سەعادەتەدا

بوومایە. لە پڕێکا کابرای قیتارچی گرماندی و گوتی فلانەکەس فلانەکەس وتم هەی بەڵێ باقە ئەوە چییە کورە، وتی درەنگە هەڵسە بەڕێکەوە بڕۆین، منیش هەناسەیەکی ساردم هەڵکێشا هەڵسام داپەڕیم بۆ خوارەوە، لەو سەرە و لێژەیە، بەدوو سێ قەڵەمباز خۆم گەیاندە خوارەوە، پێش هەتاوکەوتن گەیشتینە دەربەندەکە باوەڕ ئەکەن ئەوێشم بەقەدەر سەرەوە لا خۆش بوو، لەملاوە ئەو بەرد و تاوێرانە چوون بەعاسماندا، سەریان گەیشتووەتە کەشکەشان، سەر هەڵئەبڕی کڵاوت ئەکەوێتە خوارەوە، تافەتاف و هاژەهاژی ئەو ئاوە سپی و ساردە کە ئەهاتە خوارەوە، ئەو با فێنکە خێراخێرا ئەیدا بەسەر و چاوما لە خۆشیانا قاچم نەبوو بڕۆم بەڕێوە. لەبەر دەربەندا، جۆگەلەیەکی نەشمیلە و خنجیلە ڕێکوپێك هەڵگیرابوو، هەر چوار لای زەرد و سوور لە وەختی دارستان و سەوزەگیا و گوڵی زەرد و سوور لە وەختی هەتاو کەوتندا لە قەراغی ئەو جۆگەلەیە بارمان کوتا بەزەویدا، هەتاو تازە ئەکەوت، بریسقەی هەتاوەکە لە مەعبەین لقی گەڵاکانەوە ئەیدا بەناو جۆگەلەکەدا، بەپرشنگەکانی چاوم ڕەشکەوپێشکەی ئەکرد. کوتوپڕ ئاگرێکی بەنێڵەنێڵمان کردەوە، چایێکمان لێ نا، قاوەیەکمان پێ کان[١] چونکە بەڕێی ئاسن هاتبووین هێشتا سەموون و بکسمد و پەنیر و ماستی بەغدا و خەیار و پورتقالی باقووبە و قەیسی و سێوی[٢] شارەبانمان تەڕوبر پێ هەبوو بەچایی و قاوەوە تێروپڕمان خوارد، دوایی سەرخەوێکمان شکاند هەڵساین هاتین بەڕێوە. ئێستاکێش و هەتا ئەو ڕۆژەی دام یەڵنە نێوی قەبر ئەو خۆشییەم لەبن دانایە.

***

(١) نووسینەکەمان وەك خۆی داڕشتووەتەوە بەبێ دەستکاری تەنها لە نوقتە و فاریزەدا نەبێ. وادیارە مەبەستی لە قاوە پێ گەیاندنە، هەرچەندە ئەم خووە کەمتر لە ناو کوردا باوە، چونکە تەنها چا لێنان بڵاوە، ڕێی ئاسنیش مەبەستی شەمەندەفەرە.

(٢) بەغدای ئەوسا ماستی وای نەبوو بەکاروان بگاتە دەربەند، هەروەها پرتەقاڵی زستان و میوەی هاوینەی تێکەڵاو کردووە.

ناوەڕۆك

پێشەکی ٧

ڕیالیزمی ڕەخنە لە کوردەواریدا ١٧

دەوری شێخ مەحموود ٢٠

ڕوونکردنەوەیەکی خەوەکە ٣٠

لە خەوما ٣٣

ڕۆژەوە بوونێك ٨٢